TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PSİKOLOJİ (KLİNİK PSİKOLOJİ)

ANABİLİM DALI

GENÇ YETİŞKİNLERDE BAĞLANMA STİLLERİNİN PSİKOSOSYAL OLGUNLUĞU YORDAYICILIĞI ÜZERİNDE ANNE-BABA TUTUMLARININ ARACI ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Banu Çiçek AKBAŞ

Ankara-2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PSİKOLOJİ (KLİNİK PSİKOLOJİ)

ANABİLİM DALI

GENÇ YETİŞKİNLERDE BAĞLANMA STİLLERİNİN PSİKOSOSYAL OLGUNLUĞU YORDAYICILIĞI ÜZERİNDE ANNE-BABA TUTUMLARININ ARACI ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Banu Çiçek AKBAŞ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Nilhan SEZGİN

Ankara-2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KLİNİK PSİKOLOJİ

ANABİLİM DALI

Banu Çiçek AKBAŞ

GENÇ YETİŞKİNLERDE BAĞLANMA STİLLERİNİN PSİKOSOSYAL OLGUNLUĞU YORDAYICILIĞI ÜZERİNDE ANNE-BABA TUTUMLARININ ARACI ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nilhan SEZGİN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. Aysegül Durak Batıgün	.....
Prof. Dr. Nilhan SEZGİN	.....
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim YİĞİT	.....

Tez Sınavı Tarihi: 20/06/2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (……/……/2…..…)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

……

İmzası

…….

TEŞEKKÜR

Tez çalışması sürecinde ne zaman ihtiyacım olsa yardım ve desteğini hissettiğim, çalışmamın her ayrıntısıyla sabırla ilgilenen, deneyimleriyle akademik kariyerime ışık tutan ve geleceğe yönelik umut aşılayan tez danışmanım Prof. Dr. Nilhan Sezgin'e emeklerinden ötürü içten teşekkürlerimi sunarım. Tez jürimde yer alan ve lisansüstü eğitimim süresince kendisinden çok şey öğrendiğim değerli hocam Prof. Dr. Ayşegül Durak Batıgün'e kıymetli katkıları ve önerileri için teşekkür ederim. Bu çalışmanın veri analizi aşamasında ve tez savunması sürecinde bilgi birikimiyle bana yol gösteren, yardımlarını esirgemeyen ve tez jürime katılan Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Yiğit'e değerli katkıları için teşekkürlerimi iletmek isterim.

Araştırmamın uygulaması sırasında katılımcılara ulaşmamda yardımcı olan Ankara Üniversitesi ve Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerine ve katılımları ile katkıda bulunan üniversite öğrencilerine teşekkür ederim. Veri girişi aşamasındaki büyük emeği ve tüm süreçteki sonsuz desteği için Ahmet Eren Toker'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Hayatımın her döneminde olduğu gibi tez sürecinde de yanımda olan, sevgi, bilgi, yardım ve desteklerini esirgemeyen tüm dostlarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ederim. Son olarak, hayatım boyunca hep yanımda olan, eğitimim için bana destek olan, azmimi takdir eden, bana hep güvenen ve motive eden aileme her şey için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Banu Çiçek Akbaş

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ……1

1.1. PSİKOSOSYAL GELİŞİM KURAMI……...3

1.1.1. Erikson'ın Psikososyal Gelişim Dönemleri…….5

1.1.1.1. Temel Güvene Karşı Güvensizlik Dönemi (0-18 Ay)……...5

1.1.1.2. Özerkliğe Karşı Utanç ve Şüphe Dönemi (1,5-3 Yaş)……...6

1.1.1.3. Girişimciliğe Karşı Suçluluk Duygusu Dönemi (3-6 Yaş)……7

1.1.1.4. Çalışkanlığa Karşı Yetersizlik Duygusu Dönemi (6-12 Yaş)……8

1.1.1.5. Kimlik Kazanmaya Karşı Kimlik Karmaşası Dönemi (12-21 Yaş)……9

1.1.1.6. Yakınlığa Karşı Yalıtılmışlık Dönemi (21-30 Yaş)…….10

1.1.1.7. Üretkenliğe Karşı Durgunluk (Verimsizlik) Dönemi (30-65 Yaş)……..……11

1.1.1.8. Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk Dönemi (65 Yaş ve Sonrası)……12

1.1.2. Üniversite Öğrencilerinde Psikososyal Gelişim……12

1.2. BAĞLANMA……...15

1.2.1. Bağlanma Kuramının Gelişimi……...15

1.2.1.1. İçsel Çalışma Modelleri……..…….18

1.2.2. Çocuklarda Bağlanma Stilleri…….20

1.2.3. Yetişkinlerde Bağlanma Stilleri……..22

1.2.3.1. Dörtlü Bağlanma Modeli…….23

1.2.4. Bağlanma ve Psikososyal Gelişim……..26

1.3. ANNE-BABA TUTUMLARI……...30

1.3.1. Psikodinamik Bakış Açısı……...31

1.3.2. Davranışçı Model……...32

1.3.3. Baumrind'in Sınıflaması……32

1.3.4. Maccoby ve Martin'in İki Boyutlu Bakış Açısı Modeli……..35

1.3.5. Anne-Baba Tutumları ve Psikososyal Gelişim……..37

1.3.6. Anne-Baba Tutumları ve Bağlanma…….…..39

1.4. ARAŞTIRMANIN AMACI……..42

1.5. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ……..43

II. YÖNTEM…….....45

2.1. KATILIMCILAR……..45

2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI……46

2.2.1. Kişisel Bilgi Formu ……46

2.2.2. Değiştirilmiş Erikson Psikososyal Gelişim Dönemleri Envanteri……..47

2.2.3. Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri……...……49

2.2.4. Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği…….....50

2.3. İŞLEM……..52

III. BULGULAR……...….53

3.1. Değişkenlere İlişkin Betimleyici Bulgular……54

3.2. YİYE Alt Ölçekleri, ÇYTÖ Alt Ölçekleri ve MEPSI Toplam Puan Arasındaki İlişkilere Yönelik Bulgular……..……57

3.3. Aracı Değişken Analizi Bulguları……58

IV. TARTIŞMA…….65

4.1. Araştırma Değişkenleri ve Psikososyal Olgunluk Arasındaki İlişkiler...……...65

4.2. Bağlanma Stilleri ile Psikososyal Olgunluk Arasındaki İlişkide Aracı Değişkenlerin Rolleri……..……69

4.2.1. Kaygılı Bağlanma ile Psikososyal Olgunluk Arasındaki İlişkide Anne-Baba Tutumunun Aracı Rolü…….70

4.2.2. Kaçınmacı Bağlanma ile Psikososyal Olgunluk Arasındaki İlişkide Anne-Baba Tutumunun Aracı Rolü…….……...72

4.3. Araştırmanın Klinik Doğurguları……..74

4.4. Sınırlılıklar ve Öneriler…….…76

ÖZET……..78

ABSTRACT……...…79

KAYNAKÇA……..80

EKLER

EK 1. Aydınlatılmış Onam Formu…….....96

EK 2. ÇYTÖ Anne ve Baba Formlarından Alınan Puanlara İlişkin Betimleyici İstatistikler…….……..97

EK 3. Değişkenlere Ait Korelasyon Katsayıları Tablosu…….98

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Maccoby ve Martin'in İki Boyutlu Bakış Açısı Modeli (1983)……35

Tablo 2.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri……..46

Tablo 3.1. Betimleyici İstatistikler (N = 452)……..56

Tablo 3.2. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Katsayıları……58

Tablo 3.3. MEPSI Toplam Puan Üzerindeki Toplam ve Spesifik Dolaylı Etkiler için Nokta Tahminleri ve Bias-Corrected and Accelerated (BCa) Güven Aralıkları (GA)…62

Tablo 3.4. Aracı Değişken Analizleri Özet Tablosu……....64

ŞEKİLLER

Şekil 1.1. Dört Kategori Modeli (Bartholomew ve Horowitz, 1991)……25

Şekil 1.2. Araştırma Değişkenleri……43

Şekil 3.1. ÇYTÖ Kabul/İlgi ve Sıkı Denetim/Kontrol Boyutlarının YİYE Kaygı ve MEPSI Toplam Puan (Psikososyal Olgunluk) Arasındaki İlişkide Aracı Rolü……60

Şekil 3.2. ÇYTÖ Sıkı Denetim/Kontrol Boyutunun YİYE Kaçınma ve MEPSI Toplam Puan (Psikososyal Olgunluk) Arasındaki İlişkide Aracı Rolü……..63

BÖLÜM I

GİRİŞ

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) 2016-2017 öğretim yılı yükseköğretim istatistiklerine göre Türkiye üniversitelerinde öğrenim gören toplam öğrenci sayısı 7.198.987'dir (Öğrenci sayıları özet tablosu, 2017). Nicel olarak toplumun önemli bir kesimini oluşturan üniversite öğrencileri ileride ülkenin kalkınmasını sağlayacak nitelikleri barındıran bireylerden oluşmaktadır. Gelişimsel olarak bakıldığında ortaöğretimden sonra devam eden yükseköğretim dönemi geç ergenlik ve erken yetişkinliği kapsayan bir süreç olarak düşünülebilir. Arnett (2004) geç ergenlik ve erken yetişkinlik yıllarına (18-25 yaş) karşılık gelen bu süreci beliren yetişkinlik dönemi olarak tanımlamaktadır. Bazı araştırmalara göre bu dönem 28-29 yaşlarına kadar da devam edebilmektedir (Arnett, 2000). Bu dönemde bireyler yaşamın birçok alanında yeni tecrübeler edinmekte ve karşılarına çıkan olanakları özgür bir şekilde değerlendirmektedir (Doğan ve Cebioğlu, 2011). Bu nedenle ergenlikten yetişkinliğe geçiş sürecinde üniversite öğrencilerinin kişilik ve psikososyal gelişimini inceleyen araştırmalar önem taşımaktadır. Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin psikososyal gelişim düzeyleri yaş gruplarına uygun olarak en önemli gelişim kuramlarından biri olan Erik Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı açısından incelenmektedir. Erikson (1968), doğumdan ölüme kadar her bireyin birbirini izleyen ve yaşla bağlantılı bir dizi krizle karşılaştığını ve bu krizlerin sağlıklı çözülmesiyle kişilik gelişiminin ve psikososyal olgunluğun gerçekleştiğini ifade etmektedir.

Bağlanma konusundaki araştırmalar çocuk ve birincil bakım veren arasındaki ilişkinin niteliğinin bütün yaşam dönemlerinde bireyin gelişiminde etkisi olduğunu göstermiştir (Bowlby, 1973, 1980, 1982). Bağlanma kuramına göre bebeklikte birincil

bakım verene duyulan bağlılık bireylerin ergenlikte ve yetişkinlikte başkalarıyla anlamlı ilişkiler kurabilme becerisini etkiler (Bowlby, 1979; Burger, 2006). Bir araştırmada ebeveynleriyle güvenli bağlanma ilişkisi gösteren bireylerde keşfetme ve kimlik gelişiminin desteklendiği; sosyal beceri, benlik saygısı ve yaşam doyumu düzeylerinde artış görüldüğü saptanmıştır (Rice, 1990). Başka bir çalışma ise farklı bağlanma stillerine sahip bireylerde psikososyal gelişim dönemleri puanlarının anlamlı derecede farklılaştığını göstermektedir (Arslan, 2008). Dolayısıyla bağlanma stillerinin bireylerin kişilik gelişimi ve psikososyal olgunluk düzeylerini etkileyeceği düşünülmektedir.

Ebeveynle olan etkileşimlerin bireylerin psikososyal gelişimleri üzerinde etkisi olduğu varsayımından yola çıkılarak, anne-baba tutumları ve psikososyal olgunluk arasında bir ilişki olduğu düşünülmektedir. Şimdiye kadar anne-baba tutumu ve Erikson'un psikososyal gelişim dönemlerinin ilişkisini araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak kimlik gelişimi, akademik başarı, benlik saygısı gibi psikososyal gelişimin içinde olduğu varsayılabilecek bileşenlerle anne-baba tutumunun ilişkisini inceleyen çalışmalar bulunmaktadır (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010). Anne-baba tutumunun bağlanma stilleriyle çok yakından ilişkilendirildiği birçok çalışma mevcuttur. Bunlara göre bireylerin bağlanma stillerinin anne-babalarının tutumu tarafından anlamlı düzeyde yordandığı ifade edilmektedir (Bretherton ve ark., 1997; Keskin ve Çam, 2008; Sümer, 2006a). Bu bağlamda anne-baba tutumunun psikososyal olgunluk üzerinde anlamlı etkisinin olabileceği düşünülmektedir.

Bu kavramsal çerçeveden hareketle, mevcut araştırmada genç yetişkinlerde bağlanma stilleri ve anne-baba tutumu ile psikososyal olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkinin test edilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, bireylerde bağlanma stillerinin psikososyal olgunluk düzeylerini yordayıcılığı üzerinde anne-baba tutumunun aracı rolü bir model önerisiyle incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda, çalışmanın birinci bölümünde psikososyal gelişim kuramının gelişimi, psikososyal

gelişim dönemleri ve üniversite öğrencilerinde psikososyal gelişim; bağlanma kuramının gelişimi, çocuklarda ve yetişkinlerde bağlanma stilleri, ve psikososyal gelişim ve bağlanma; son olarak da anne-baba tutumu kavramının gelişimine ilişkin kuramsal açıklamalar, anne-baba tutumları ve psikososyal gelişim ilişkisi, ve anne-baba tutumları ve bağlanma ilişkisine ilişkin alanyazın bilgileri derlenmiştir. Bu bölümde araştırmanın amacı ve denenceleri de yer almaktadır. İkinci bölümde ise araştırmanın örneklemi, veri toplama araçları, kullanılan araştırma yöntemi ve veri toplanma işlemleri belirtilmiştir. Araştırmanın üçüncü bölümünde yapılan veri analizinin bulguları açıklanmıştır. Son bölümde ise çalışmadan elde edilen bulgular önceki araştırmalarla karşılaştırılarak tartışılmış ve öneriler sunulmuştur.

1.1. PSİKOSOSYAL GELİŞİM KURAMI

Erik H. Erikson (1963), psikososyal gelişimi bireyin psikolojik, sosyal ve kültürel ağlarının birbirleriyle etkileşimlerinin ortak ürünü olarak tanımlamaktadır. Erikson Freud'un psikanalitik kuramını temel almıştır, ancak gelişimde sosyal faktörlerin de önemini vurgulaması ve gelişimin yaşamın her dönemini kapsadığını belirtmesi ile Freud ve diğer psikanalitik kuramcılardan ayrılmıştır (Atak, 2011). Kişilik gelişiminin yaşam boyu devam ettiğini ve yaşamın her döneminde bireyin karşılaştığı kültürel ve sosyal faktörlerin etkisi altında olduğunu düşünmektedir. Bireyin yaşamı boyunca çevresiyle etkileşim içerisinde olduğunu ve bu etkileşimin bireyin gelişimindeki rolünü belirtmiştir. Erikson bireyin gelişimini biyolojik, toplumsal-çevresel ve psikolojik etmenler arasındaki ilişkinin ürünü olarak görmektedir. Psikososyal Gelişim Kuramı'na göre her birey yaşamında psikolojik krizler içeren evrelerden geçmektedir. Her dönemde krizlerin sağlıklı çözümünün bireyin kişilik gelişiminde ve psikososyal olgunluk düzeyinde payı vardır (Erikson, 1968).

Erikson (1968) Psikososyal Gelişim Kuramı'nı aşamalı oluşum ilkesine göre oluşturmuştur. Aşamalı oluşum ilkesi bir parçanın diğerinin üzerine gelişmesi anlamına gelen epigenetik kavramı ile de adlandırılmaktadır. Genetik bilimiyle ilişkili olan bu ilke bir hücrenin oluşması için belirli aşamalardan geçtiğini ve bir aşamanın sağlıklı oluşumunun bir sonraki aşama için zemin oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Zamanı geldiğinde gelişimini tamamlamayan bir doku diğer dokuların oluşumunu da sekteye uğratmaktadır (Dereboy, 1993). Psikososyal Gelişim Kuramı da aşamalı oluşum ilkesine dayanarak psikososyal gelişimin birbirini izleyen basamakların aşılmasıyla gerçekleştiğini ifade etmektedir. Her bir dönem kendine özgü psikolojik kazançlar ve krizler içermektedir. Bir dönemdeki krizin sağlıklı çözümü bir sonraki dönem için sağlam bir altyapı oluşturmaktadır. Erikson'a göre psikososyal gelişim zamanı geldikçe birbirini izleyen sekiz dönemde gerçekleşmektedir. Bir döneme ait kriz olumlu ve olumsuz iki sonuç doğurmaktadır. Bir dönemin sağlıklı çözümlenmesi olumlu özelliğin olumsuz olana göre daha baskın olması ile gerçekleşmektedir. Bu çözümlenme sonucunda bireyin psikososyal olgunluğuna katkı sağlayan, her döneme özgü bir ego gücü ortaya çıkmaktadır. Bir kriz döneminin sağlıklı çözümlenmemesi ise bireyin uyumunu bozan ego patolojilerinin oluşmasına sebep olmaktadır (Erikson, 1968).

Erikson'un psikososyal gelişim dönemleri sırasıyla şu şekildedir:

1. Temel Güvene Karşı Güvensizlik Dönemi (0-18 ay),

2. Özerkliğe Karşı Utanç ve Şüphe Dönemi (1,5-3 yaş),

3. Girişimciliğe Karşı Suçluluk Duygusu Dönemi (3-6 yaş),

4. Çalışkanlığa Karşı Yetersizlik Duygusu Dönemi (6-12 yaş),

5. Kimlik Kazanmaya Karşı Kimlik Karmaşası Dönemi (12-21 yaş),

6.Yakınlığa Karşı Yalıtılmışlık Dönemi (21-30 yaş),

7. Üretkenliğe Karşı Durgunluk (Verimsizlik) Dönemi (30-65 yaş),

8. Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk Dönemi (65 yaş ve sonrası).

İzleyen bölümde yukarıda belirtilen sekiz dönemin ayrıntılı açıklaması yer almaktadır.

1.1.1. Erikson'ın Psikososyal Gelişim Dönemleri

1.1.1.1. Temel Güvene Karşı Güvensizlik Dönemi (0-18 Ay)

Erikson (1968), temel güven kavramını yaşamın ilk yıllarında oluşmaya başlayan, bireyin dünyaya, etrafındaki insanlara ve kendine yönelik tutumu olarak tanımlamaktadır. Ona göre bireyin psikolojik olarak sağlıklı olmasının temellerinden biri de temel güven duygusudur. Temel güven duygusu bebeğin fiziksel ihtiyaçlarının birincil bakım veren kişi tarafından yeterli bir biçimde karşılanmasıyla ve ona yakın ilgi gösterilmesiyle oluşmaya başlar. Bebek her ihtiyaç duyduğunda ona bakım verileceğinden emin olduğu zaman, dünyanın yaşam için güvenilir bir yer olduğu, insanların yardımcı ve güvenilebilir olduğu yönünde bir duygu geliştirir (Dereboy, 1993). Annesinin yokluğunda bebeğin annesinin geri döneceğine ve ona bakacağına dair güven duyması, annesi geçici olarak yanından ayrıldığında buna katlanmasını sağlar. Birincil bakım verenle kurulan bu ilk yakın ilişki yaşamın ileriki yıllarında diğer insanlarla kurulan ilişkiyi büyük ölçüde etkilemektedir. Diğer insanların birey hakkında olumlu düşüncelere sahip olduğu, onların güvenilir ve yardımsever olduğu şeklindeki tutum ve düşünceler yaşamın ilk yıllarında edinilen temel güven duygusunun ürünüdür (Arı, 2005). Ergenlikte ve sonrasında kurulan yakın ilişkilerde karşı tarafı benimseme durumu temel güven duygusunun sonucu olarak

ortaya çıkar (Dereboy, 1993). Temel güven ve güvensizlik arasındaki çatışmanın sağlıklı çözümü ile ortaya çıkan ego gücü ise umut kavramıdır (Erikson, 1982). Bu iki kutup arasında denge sağlandığında bireyin sonraki yaşantılarda ihtiyaçların karşılanacağına ve gerekli doyumun sağlanacağına ilişkin umudu vardır (Dereboy, 1993).

Doğumdan itibaren yaşamın ilk birkaç yılı içerisinde gereksinimleri yeterince karşılanamayan ve yeterli derecede ilgi gösterilmeyen bebeklerde ise sonraki aşamalara taşıyacağı temel bir güvensizlik duygusu gelişmektedir (Elkind, 1978). Birincil bakım verene karşı oluşturulan bu güvensizlik duygusu bireyin gelecek yaşantılarında başkalarıyla yakın ilişki kurmaktan kaçınma ve sosyal ortamlarda içe kapanma gibi ego patolojilerinin oluşumuna sebep olabilmektedir (Dereboy, 1993). Birey temel güven duygusuna yaşamın ilk yıllarında yeterli düzeyde sahip değilse bunu daha sonraki evrelerde uygun koşullar altında tekrar kazanabilir. Öte yandan bebeklikte sağlam bir temel güven duygusu edinen birey diğer gelişimsel evreler sırasında yaşadığı olumsuz durumlardan ötürü güvensizlik tutumunu etkin hale getirebilir. Bu telafi edilebilirlik ve devamlılık durumu bütün psikososyal gelişim dönemleri için geçerlidir (Erikson, 1968).

1.1.1.2. Özerkliğe Karşı Utanç ve Şüphe Dönemi (1,5-3 Yaş)

Yaşamın ikinci ve üçüncü yıllarını kapsayan bu dönemde kas sisteminin gelişmesi ile birlikte bebek idrar ve dışkısını tutma yetisine sahip olur. Bu fiziksel gelişimle birlikte bebek ilk defa kendini kontrol etmeye başlar ve bu onun ilk özerlik girişimidir. Aynı zamanda yürümeye ve konuşmaya başlayan bebek, birincil bakım veren kişi tarafından teşvik edildiğinde özerlik duygusu oluşturmaktadır. Kendi bedeni üzerinde denetim sağlama ve bağımsızlık kazanma durumu bebeğin kendi bilincinin ve karar verme becerisinin farkına varmasını sağlamaktadır (Dereboy, 1993). Dönemdeki kazançlar gençlik dönemine bireyin kendi özdenetimini sağlaması, kendinden emin olması ve

özyeterlik duygusunu geliştirmesi şeklinde yansımaktadır. Birey kendi ayakları üzerinde durabilen, verdiği kararların sorumluluğunu üstelenen ve özdeğerinin farkında olan biri haline gelmektedir (Özbay, 2003). Özerklik duygusunun baskınlığı ile ortaya çıkan ego özelliği irade gücüdür. Yargılama ve karar verme becerisi anlamına gelen irade gücü bireyin seçimlerini özgürce ifade edebilmesine ve bireyselleşmesine olanak sağlamaktadır (Dereboy, 1993).

Özerklik duygusunun başatlık kazandığı durumlarda bile bir miktar utanç ve şüphe duygusu buna eşlik edebilmektedir. Suçlayıcı, hata kabul etmeyen, çocuğun yapabildiklerini onun yerine yapan, çocuğa sabır göstermeyen ve sert bir şekilde eleştiren ebeveynlere sahip bireylerde başkalarına karşı bir utanç ve kendi kendini kontrol etme konusunda şüphe duygusu gelişebilir (Elkind, 1978). Utanç ve şüphe bu dönemin baskın duygusu haline geldiğinde, bu durum gelecekte kendini suçluluk duygusu olarak gösterecektir (Arı, 2005). Birey gençlik döneminde yaptığı şeyler için kendini suçlayan, karar verirken başkalarına bağımlı ve kendinden kuşku duyan biri haline gelebilmektedir (Burger, 2006).

1.1.1.3. Girişimciliğe Karşı Suçluluk Duygusu Dönemi (3-6 Yaş)

Çocuğun kendi bedeninin kontrolünü sağladığı bu okul öncesi dönemde, artan motor becerilerle birlikte çocuk kendine inanmaya ve neler yapabileceğini fark etmeye başlar (Erikson, 1968). Hareket etmede özgürleşen çocuk kendine sınırlandırılmayacağı bir alan yaratır, çevresinde olan biteni anlamak için çaba gösterir ve bunun için sıkça soru sorma eğilimindedir. Gelişen hayal gücüyle birlikte çocuğun düşüncelerinde artış vardır. Yakın ve uzak çevresindeki yetişkinlerin sahip olduğu rolleri ve cinsiyet kavramını öğrenmeye başlamaktadır (Dereboy, 1993). İleride nasıl bir insan olacağını yakın çevresindeki insanları örnek alarak ve öğrendiklerini uygulayarak belirlemektedir. Bu rol

denemeleri sonucunda özdeşim yapan çocukta girişimcilik duygusu oluşmaktadır. Kendi kendine etkinlik başlatabilir, yaratıcı oyunlar kurabilir ve oyunla gerçeğin ayrımını yapabilir hale gelmiştir. Bu keşif sürecinde çocuk bakımını üstlenen kişiler tarafından desteklenir ve gelişmesine uygun ortamlar hazırlanırsa girişimcilik baskın duygu haline gelecektir. Çocuğun girişimde bulunması onun bir amaç doğrultusunda hareket ettiğinin göstergesidir. Amaç bu dönemde kimlik gelişimine katkı sağlayan ego gücüdür. Bu durum gelecek dönemlere bireyin kendini hayal ettiği gibi gerçekleştirebileceği bir amaç ve bu amaç doğrultusunda girişimciliğini ortaya koyması şeklinde yansımaktadır.

Öte yandan çocuğun girişimciliği birincil bakım veren tarafından yeterli seviyede desteklenmediğinde ve cezalandırıldığında suçluluk duygusu baskın olmaya başlamaktadır (Arı, 2005). Çocuğun kendi kendine kurduğu oyunların saçma, hareketlerinin gereksiz, sorularının anlamsız olduğu ebeveynler tarafından vurgulanırsa, çocuk rol denemelerinin yasak olduğu kanısına varıp girişken davranışlarını göstermemeye başlayabilir. Bu suçluluk duygusunun ileriki dönemlere yansıması, edindiği rollerin yanlış olduğunu düşünme ve kendine uygun bir yetişkin rolü bulamayış şeklinde olabilir (Dereboy, 1993; Elkind, 1978).

1.1.1.4. Çalışkanlığa Karşı Yetersizlik Duygusu Dönemi (6-12 Yaş)

Erken okul yıllarını kapsayan 6-12 yaş arası bu dönemde çocuğun gelişimini etkileyen faktörlere ailenin yanında bir de okul ortamı ve akran ilişkileri eklenmektedir (Elkind, 1978). Erikson'a göre çocuğun okula başladığı bu dönemde sosyal dünyası genişlemekte ve bu dünyaya uyum sağlamak için çocuk daha fazla çaba göstermektedir (1968). Okul çağı, çocuğun öğrenmeye en açık ve istekli olduğu zamandır. Bu dönemde sosyal boyutun bir ucunda çalışkanlık diğerinde ise yetersizlik duygusu vardır. Aile,

öğretmenler ve arkadaşlarının beklentilerini karşılamaya yönelik çocukta akranlarıyla işbirliği içerisinde çalışma, disiplin ve bir şeyler başarabilme duygusu artış göstermektedir (Arı, 2005). Birey sosyal çevresi tarafından bir işi yapması için teşvik edildiğinde, yapmak istediği şeyler için izin verildiğinde ve sonuçlar için ödüllendirildiğinde çalışkanlık duygusu gelişmeye başlamaktadır. Bu sosyal boyutun ego gücü ise yeterlilik duygusudur. Bireyde yapması gereken işler için yeterliliğe sahip olduğu düşüncesi, bundan sonraki çalışmalar için motivasyon ve özgüven oluşmaktadır. Bu dönemin baskın duygusunun çalışkanlık olması bireyin ileriki hayatında yeni şeyler öğrenmeye istekli ve çalışmaya karşı olumlu bir tutum içerisinde olmasını sağlamaktadır (Dereboy, 1993).

Bu dönemin çatışmasının diğer ucunda ise yetersizlik duygusu yer almaktadır. Yaptığı etkinlik için ödüllendirilmeyen ya da engellenen çocukta çalışkanlık duygusu gelişmeyebilir. Desteklenmeyen çocuk yaptıklarının değersiz olduğunu ve hiçbir işi başaramayacağını düşünüp yetersizlik duygusu yaşayabilir. Gelecekte bu durum kendini işe yarar şeyler yapmak için yetersiz görme olarak baş göstermektedir (Arı, Üre ve Yılmaz, 1998).

1.1.1.5. Kimlik Kazanmaya Karşı Kimlik Karmaşası Dönemi (12-21 Yaş)

Ergenlik döneminin beraberinde getirdiği kimlik kazanımına karşı kimlik karmaşası döneminde bireyin kimlik oluşumuna daha önceki kazanımları katkıda bulunmaktadır (Dereboy, 1993). Fizyolojik değişimler ve yetişkinliğe geçiş döneminde belirsizlikler yaşayan bireyden önceki dönemlerde biriktirdiği davranışları yeniden değerlendirerek başarılı bir kimlik altında bir araya getirmesi beklenmektedir (Erikson, 1968; Miller, 2008). Geçmişte aile ve okul ortamında kendini ifade eden birey bu evrede

topluma karşı bir rol edinmiştir. Şimdiye kadar kendisiyle ilgili oluşturduğu tüm değerleri gözden geçirerek benimsemek, kim olduğuna ve ne yapmak istediğine karar vermek için çabalamaktadır. Bu noktada önceki evreleri başarılı bir şekilde atlatan ve ergenlik döneminde uygun koşullara sahip olan birey kimlik oluşumunu başarıyla tamamlamakta ve kendinden emin bir şekilde yaşamını sürdürebilmektedir (Senemoğlu, 2005). Kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası çatışmasının uygun bir şekilde çözümlenmesi ile sadakat ego gücü ortaya çıkmaktadır (Erikson, 1968). Bu ego gücü çocukluk döneminde kazanılan güçlere bağlılık anlamına gelmektedir (Dereboy, 1993).

Çocukluk evrelerinin başarılı atlatılamaması ve bireyin bulunduğu sosyal ortamın elverişsizliği ile birlikte kimlik duygusuna erişemeyen birey ise kimlik bocalaması yaşamaktadır (Elkind, 1978). Birey rol karmaşası ile ne yapacağına karar vermekte zorlanmakta, kim olduğunu, nereye ya da kime ait olduğunu bilememe duygusu yaşamaktadır.

1.1.1.6. Yakınlığa Karşı Yalıtılmışlık Dönemi (21-30 Yaş)

Ergenlik döneminin sonlarından orta yaşlara kadar uzanan bu genç yetişkinlik döneminin çatışmasının bir ucunda yakınlık, diğerinde ise yalıtılmışlık duygusu yer almaktadır. Erikson'a göre yakınlık kurabilme becerisi, kendi benliğini koruyarak bir arkadaş ya da sevgili ile paylaşımda bulunabilme ve onu sevebilme yetisi olarak tanımlanmaktadır (1968). Bireyin yakınlık kurabilme becerisini kazanmasının ön koşulu ise başarılı bir kimlik kazanımıdır (Arseth, Kroger ve Martinussen, 2009). Erikson'un (1968, 1980) epigenetik ilkesi ile tutarlı olarak, üniversite öğrencileri ile yapılan bir araştırmada kimlik çözümlemesi olumlu olan bireylerin yakınlık çözümlemeleri de olumlu seyretmektedir (Marcia, 1976). Bu dönemde birey kendisine uygun bir romantik

partner seçmek için adım atmaktadır, ve aynı zamanda arkadaşlarıyla kurduğu yakın ilişkilere de önem vermektedir (Elkind, 1978). Yakınlığa karşı yalıtılmışlık krizinin sağlıklı çözümlenmesi sevgi ego gücünü ortaya çıkarmaktadır (Erikson, 1968).

Bireyin bir romantik partner ya da arkadaşla yakınlık duygusu kurup geliştiremediği durumlarda ise yalıtılmışlık ya da yalnızlık duygusu baskın hale gelmektedir (Miller, 2008). Bu evreye sağlam bir kimlik duygusu ile ulaşamayan birey kimliğini tümüyle kaybetme korkusuyla yakın ilişkilerde kendini geri çekerek daha yüzeysel ilişkiler kurabilmektedir (Dereboy, 1993). Bu durumda yakın ilişkilerde dışlanmışlık ego patolojisi ortaya çıkmaktadır (Erikson, 1968).

1.1.1.7. Üretkenliğe Karşı Durgunluk (Verimsizlik) Dönemi (30-65 Yaş)

Orta yaşlılığa karşılık gelen bu dönemin krizi üretkenliğe karşı durgunluk çatışması olarak adlandırılmaktadır. Üretkenlik bireyin öncelikle kendi çocukları daha sonra da gelecek kuşaklar için onların içinde yaşayacağı toplumu geliştirmesi, kendini dünyayı daha iyi bir yer haline getirmeye adaması, yeni fikirler üretmesi ve üretilen fikirlerin gelişmesini sağlaması olarak ifade edilmektedir (Erikson, 1968). Bunu başarabilen yetişkinlerde ortaya çıkan ego gücünün bakım/ilgi verme yetisi olduğu belirtilmiştir. Çocuklarını en iyi şekilde yetiştirme ve onların gereksinimleriyle ilgilenme anlamına gelmektedir (Dereboy, 1993).

Üretkenlik duygusunu yaşayamayan birey hiçbir işe yaramadığını düşünerek durgunluk dönemine geçebilmektedir. Başarısını çevresiyle paylaşıp verimli olamayan yetişkin birey tüm ilgisini kendi çıkarlarına yönlendirmeye başlamaktadır. Bunun

sonucunda bireyin yaşamında verimsizlik duygusu baskın hale gelmektedir (Erikson, 1980).

1.1.1.8. Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk Dönemi (65 Yaş ve Sonrası)

Psikososyal gelişimin son basamağı olan benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk evresi yaşlılık dönemine karşılık gelmektedir. Geçmişte sürdüğü yaşama dair doygunluk hissine sahip olan ve bu süreçte üretken bir kimliğe sahip olduğunu düşünen birey bütünlük duygusunu geliştirmektedir. Birey yaşamının bir amaca hizmet ettiğini düşünmektedir, yaptığı işlerden ve verdiği önemli kararlardan pişmanlık duymamaktadır. Sonuç olarak evrensel bir insan sevgisinin ve diğer insanlarla birlikte kendi yaşamının da anlamlı olduğu düşüncesinin varlığı, bireyin bilgelik ego gücüne ulaşabilmesini sağlamaktadır (Dereboy, 1993).

Geçmişine baktığında çoğunlukla pişmanlıklar, yanlış verilmiş kararlar ve kaçırılmış fırsatlar gören bireyde umutsuzluk duygusu hüküm sürmektedir. Birey geriye dönüp bunları değiştirmenin mümkün olmadığını anladığında umutsuzluğa kapılmaktadır (Elkind, 1978).

1.1.2. Üniversite Öğrencilerinde Psikososyal Gelişim

Ortaöğretimden sonra yükseköğretime devam eden bireylerin gelişimsel dönem olarak 17-21 yaş aralığına karşılık gelen geç ergenlik ve 18-25 yaşlarını kapsayan erken yetişkinlik dönemlerinde oldukları düşünülebilir. Ancak Arnett (2004) bu süreci ‘beliren yetişkinlik dönemi’ olarak tanımlamaktadır. Ona göre bu dönem ergenlik ve genç

yetişkinlik arasında, bu dönemlerden farklı ve kendine has özellikler barındıran bir gelişim dönemidir. Bu dönemin özellikleri hem ergenlik hem de genç yetişkinlik dönemi belirtilerini içermektedir. Beliren yetişkinlik döneminin ergenliğin sonundan (18 yaş civarı) otuzlu yaşların başlarına kadar olan bir süreci kapsadığı da ifade edilmektedir (Arnett, 2000). Bu dönemde olanlar çocukluk dönemi özelliklerini göstermemekle birlikte yetişkinlik olarak da tanımlanamayan bireylerdir (Doğan ve Cebioğlu, 2011). Beliren yetişkinlerin temel özelliklerinin kimlik arayışı, istikrarsızlık, kendine odaklanma, arada kalmışlık hissi ve sonsuz olanaklara sahip olma inancı olduğu ifade edilmektedir (Arnett, 2004). Bireyler iş, aşk, dünya görüşü gibi farklı alanlarda kim olduklarını, hayattan ne istediklerini, beklentilerini, yapabildiklerini ve sınırlılıklarını keşfe çıktıkları bir kimlik arayışı içerisinde bulunmaktadır. Bu nitelik tam olarak Erikson'un kimlik kazanımına karşı kimlik karmaşası dönemine karşılık gelmektedir (Erikson, 1968). İstikrarsızlık ise beliren yetişkinlerin sıklıkla fikir değiştirmeleri, deneme yoluyla öğrenmeleri, kararsızlıkları, değişen değer yargıları ve gelecek planlarıyla ortaya çıkmaktadır (Arnett, 2004). Ayrıca kendilerini daha iyi tanımaya başlayan bireyler kendi kararlarını kendileri verip kendi yaşamlarını yönetmeye başlamaktadırlar. Bu dönemde bireyler arada kalmışlık hissine sahiplerdir ve kendilerini tam bir yetişkin olarak görememektedirler. Son olarak, gelecek hakkında olumlu düşüncelere sahip olan beliren yetişkinler karşılarına çıkan fırsatları en iyi şekilde değerlendireceklerine ve sonsuz olanaklara sahip olduklarına inanmaktadırlar. Bir araştırma ailenin yanından ayrılıp başka bir şehirde üniversiteye başlayan bireylerin beliren yetişkinlik dönemi özelliklerini diğerlerine göre daha fazla gösterdikleri ortaya çıkarmıştır (Parmaksız, 2008). Bu durum üniversite öğrencilerinin beliren yetişkinler olarak tanımlanmasının yerinde olduğuna kanıt oluşturmaktadır.

Ergenlikten genç yetişkinliğe geçiş sürecinde, bireyin gelişimi üzerinde içinde bulunduğu ortamın önemi artmaktadır (Adams, Ryan ve Keating, 2000). Beliren

yetişkinlik olarak tanımlanan bu dönemde birey yeni deneyimler kazanacağı, hayatına özgürce şekil verebildiği ve fırsatlarla dolu bir ortamın içine girmektedir (Doğan ve Cebioğlu, 2011). Öğrencilerin birçoğunun ilk defa ailesinden uzaklaştığı üniversite yılları, beliren yetişkinlik döneminde olan bu bireylere sözü edilen elverişli ortamı sunmaktadır (Whiteman, McHale ve Crouter, 2011). Üniversiteye başlayan birey ailenin belirlediği sosyal çevrenin dışında ilk defa başka bir ortamla tanışmaktadır (Sülek Şanlı, 2015). Bireyin şimdiye kadarki yaşantısı göz önüne alındığında üniversite yaşamı sosyalleşmenin en yoğun yaşandığı süreçtir. Özgürleşmeye ve bireyselleşmeye olanak sağlayan bu ortamda bireyden kendi kimliğini ortaya koyması beklenmektedir. Birey çevresindeki insanların kişiler arası ilişkilerini gözlemleme fırsatı elde etmekte ve nasıl ilişki kuracağına karar vermektedir (Burger, 2006). Bireyin akranlarıyla ve karşı cinsle olan ilişkisi üniversiteye başlamasıyla farklı bir boyut kazanmaya başlamıştır (Dalkılıç, 2006). Farklı bir ortama girmenin beraberinde getirdiği beklentileri karşılamaya çalışan birey aynı zamanda gelecekteki meslek ve eş seçimi ile ilgili düşünmeye, kim olmak ve ne yapmak istediğine karar vermeye başlamıştır. Görüldüğü gibi toplumsal ve çevresel koşullar bireyin gelişiminde önemli rol oynamaktadır (Atak, 2011). Bu nedenle toplumun etkilerine yoğun bir şekilde maruz kalan üniversite öğrencilerinin psikososyal gelişiminin önemi vurgulanmaktadır.

Psikososyal gelişim bireyin içinde yaşadığı toplumun sosyal yapısına uyum sağlama süreci olarak tanımlanmaktadır (Atak, 2011). Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin psikososyal gelişim düzeyleri inceleneceği için beliren yetişkinlik dönemindeki psikososyal gelişim ele alınacaktır. Erikson'un (1968) kuramı psikososyal gelişimin yaşam boyu birbirini izleyen sekiz evrede gerçekleştiğini ve her bir evrede krizlerin sağlıklı çözümüyle kazanımların ortaya çıktığını ifade etmektedir. Ergenlikten yetişkinliğe geçiş süreci olarak görülen, bireyin gelişimi açısından kritik öneme sahip olan beliren yetişkinlik dönemindeki üniversite öğrencilerinin, geçtikleri psikososyal

gelişim dönemlerini değerlendirip sosyal olgunluk düzeylerini belirlemek büyük önem taşımaktadır. Beliren yetişkinlik dönemine karşılık gelen psikososyal evreler kimlik kazanımına karşı kimlik karmaşası (12-21 yaş) ve yakınlığa karşı yalıtılmışlık (21-30 yaş) evreleridir (Erikson, 1968). Ancak kuramın aşamalı oluşum (epigenetik) ilkesine göre doğumdan itibaren bireyin başarıyla tamamladığı her bir aşama onun psikososyal olgunluğuna katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla sadece gelişimsel döneme karşılık gelen bu iki evre değil, bireylerin geçtiği bütün gelişim aşamaları değerlendirilecektir. Üniversite yaşamıyla birleşen beliren yetişkinlik döneminde birey kendine ait bir kimlik oluşturma sürecinden geçmekte, kendini toplumun bir parçası olarak görmekte, bir topluluğa ait olduğunu hissetmekte ve şimdiye kadar edindiği tüm becerileri yeniden değerlendirmektedir. Bu dönemde sağlam bir kimlik kazanımının gerçekleşmesi için bireyin önceki gelişim basamaklarını başarılı bir şekilde atlatmış olması gerekmektedir. Kim olduğunun ve ne yapmak istediğinin kendinden emin bir şekilde farkında olan birey bu dönemi başarılı bir şekilde tamamlamıştır. Bir sonraki aşama olarak bireyden arkadaşlarıyla ya da partneriyle yakın ilişki kurabilme, bu ilişkinin devamlılığını sağlama, birini sevebilme ve biri tarafından sevilme becerisini kazanması beklenmektedir. Özetle, genç yetişkinlerde üniversite yıllarını kapsayan psikososyal gelişim krizleri arasında kimlik kazanımı ve yakınlık kurabilme becerisi yer almaktadır.

1.2. BAĞLANMA

1.2.1. Bağlanma Kuramının Gelişimi

Bağlanma konusunda ilk çalışmaları gerçekleştiren John Bowlby'ye göre bağlanma, bireyin kendisi için önemli olan başkalarıyla kurduğu derin ve duygusal bağdır

(1982, 1979). Bu duygusal bağ kurma ihtiyacının yeni doğan bir bebeğin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olduğu ifade edilmektedir. Bağlanma kavramına etiyolojik ve evrimsel bir açıklama getiren Bowlby bağlanmayı bireyin korktuğunda, yorulduğunda veya hasta olduğunda bir figürle ilişki kurmak ya da yakınlık aramak için duyduğu güçlü bir istek olarak da tanımlamaktadır (1980, 1982). Bireyle birincil bakım veren kişi arasında bağlanmanın oluşmasındaki temel faktörler; insanları ve hareketli nesneleri tercih etme eğilimi, daha sık gördüklerini diğerlerinden ayırt etme, tanıdıklarına yaklaşma ve tanımadıklarından uzak durma, istendik sonuçları getiren davranışları diğerlerinden ayırt etme ve bu davranışları daha sık gösterme olarak belirtilmiştir (Bowlby, 1982, 1973).

Bowlby (1980), bakıcılarından ayrılma durumunda bebeklerin, çocukların ve maymun yavrularının ardışık duygusal tepkiler gösterdiklerini ifade etmektedir. Bu davranışları karşı koyma, çaresizlik ve kopma olarak tanımlamaktadır. Karşı koyma aşamasında annesinden henüz ayrılan bebek aktif bir şekilde annesini arama ve ona seslenme eğilimindedir. Endişe, üzüntü ve ağlama belirtileri göstererek annesinin onu bıraktığını düşünmektedir. Çaresizlik aşamasında ise anneye ulaşma çabaları başarısız olan bebek depresyon ve ümitsizlik duygusunu yaşamaktadır. Bebek bu evrede yardım istemez, hareketsiz ve edilgendir. Son olarak kopma aşamasında anneye ulaşma çabaları başarısızlıkla sonuçlandığında, bebek onu aramaktan vazgeçmekte ve çevresi ile ilgilenmeye başlamaktadır.

Bağlanma figürü olan birincil bakım veren kişi bebekle fiziksel yakınlık kurarak onu çevreden gelebilecek tehlikelere karşı korumakta ve aynı zamanda ona çevresini keşfetmesi için uygun koşullar sağlamaktadır (Hazan ve Shaver, 1987). Bebeğin gelişebileceği uygun ortamın sağlanması için birincil bakım verenle kurulan bu yakınlığın korunması gerekmektedir. Bebek doğuştan getirdiği ve davranış repertuarı olarak adlandırılan ağlama, gülümseme, sarılma gibi birtakım davranışlar aracılığıyla yakınlığı

sağlamak ve devam ettirmek için bağlanma davranışını aktif bir şekilde gösterebilmektedir (Ainsworth ve Bowlby, 1991). Bağlanma figürü bebeği tehlikelerden koruyan sağlam bir sığınak ve bebeğin dünyayı keşfetmesi için güvenli bir üs görevi görmektedir. Birincil bakım veren kişinin ulaşılabilirliğinin ortadan kalktığı durumlarda bağlanma sistemi aktif hale gelmektedir. Böyle durumlarda ya yakınlığın yeniden kurulması sağlanmakta ve bebek kendini tekrar güvende hissedebilmekte ya da kaygılı ve tedirgin bir hale gelen bebeğin bakım veren kişiden ayrı kalma durumunu protesto etme davranışı ortaya çıkabilmektedir. Bebeğin yakınlık kurma isteğine bakım veren kişinin verdiği farklı tepkiler bağlanma sisteminde bireysel farklılıkların ortaya çıkmasıyla sonuçlanmaktadır (Mikulincer, Shaver ve Pereg, 2003). Özetle, bebekle birincil bakım veren arasındaki ilişkide görülen bağlanma sistemi, yakınlığı arama ve koruma, bakım veren kişiyi sağlam bir sığınak ve güvenli bir üs olarak görme, ve ayrılığı protesto etme gibi dört temel davranış örüntüsüyle tanımlanmaktadır (Hazan ve Shaver, 1987).

Birincil koşullu stratejiler olarak adlandırılan yukarıda bahsedilen bu davranış örüntüleri bağlanmanın sağlıklı bir şekilde oluşmasını sağlamakta ve bebeğin çevreye uyumunu kolaylaştırmaktadır (Main, 1990). Bebeğin stres yaratan durumlarda da güvenlik duygusunu koruyabilmesi ve çevresini keşfetmeye yönelik davranabilmesi için güvenli bağlanma ilişkisinin varlığı gerekmektedir (Sümer ve Güngör, 1999b). Birincil bakım veren kişinin bebeğe karşı duyarlı, her zaman ulaşılabilir olması, bebeğin ihtiyacına zamanında ve uygun cevap vermesi, destekleyici olması ve davranışlarının tutarlı olması bu güvenli bağlanma ilişkisinin oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Bağlanma figürünün davranışlarında tutarsız olması, duyarsız, ihmalkar ve reddedici olması durumunda ise bebek güvensiz bağlanma davranışları gösterebilmektedir (Main, 1990). Böyle durumların sebep olduğu stresle başa çıkabilmek için bebek ikincil koşullu stratejiler adı verilen davranış örüntülerini kullanabilmektedir. Bu güvensiz bağlanma davranışlarına sık sık başvuran birey kendini daha değersiz gördüğü ve başkalarına daha

az güvendiği için yetişkinlik döneminde de kuracağı ilişkilerde sorunlarla ve uyum problemleriyle karşılaşabilmektedir (Collins ve Read, 1990). Güvenli bağlanma geliştiren birey ise kendine daha fazla güvenmekte, yetişkinlikte daha sosyal olabilmekte ve kuracağı yakın ilişkilerde de güvenli bağlanma örüntüsü göstermektedir. Bebeklik dönemindeki bağlanma sistemleri bireyin zihinsel şemalarını şekillendirerek yaşamın sonraki dönemlerine aktarılmakta, bireyin kuracağı ilişkileri etkilemekte ve değişmeye karşı direnç göstermektedir (Bowlby, 1973). Bir sonraki bölümde, birincil bakım verenin bebeğe davranma biçiminin bireyin zihninde nasıl bilişsel temsiller olarak kodlandığını ve yaşamın sonraki dönemlerine etki ettiğini açıklayan içsel çalışma modelleri üzerinde durulacaktır.

1.2.1.1. İçsel Çalışma Modelleri

Bowlby'ye göre bebeğin birincil bakım veren kişi ile oluşturduğu ilişki örüntüleri içselleştirilerek bireyin ileride yakın ilişkilerini nasıl oluşturacağı ve devam ettireceğine yönelik temelleri oluşturmaktadır (1973). Bu bilişsel temsilleri içsel çalışma modelleri (internal working models) olarak adlandıran Bowlby (1982), bunların bireyin yaşantılarıyla inançlarını birleştiren, organize eden, bireyin kendisi ve diğer insanlara ilişkin bilişlerinden oluşan modeller olduğunu ifade etmektedir. İçsel çalışma modelleri, bakım veren kişiyle kurulan ilişkide ilk deneyimlerden gelişerek bireyin içsel temsilleri haline gelmekte ve sonunda dünya ve diğerleri hakkındaki beklentilere genellenmektedir (Bowlby, 1973).

Bağlanma figürü olan bakım veren kişi bebeğin rahatlık, korunma ve keşfetme ihtiyaçlarını karşıladığında bebek tamamlayıcı içsel modeli geliştirmektedir (Bowlby, 1982). Bu durumda bebek kendisinin sevilmeye, ilgilenilmeye ve güvenilmeye değer biri

olduğuna ve bakıcısının ulaşılabilir, güvenilir, ilgili ve destekleyici olduğuna ilişkin bir model geliştirmektedir. Öte yandan bebeğe bakım veren kişi bebeğin ihtiyaçlarına tepkisiz kalır ve bunları uygun bir şekilde karşılamazsa bebek kendini değersiz ve bakıcısını ise reddedici olarak gördüğü bir içsel çalışma modeli geliştirmektedir.

Bowlby (1973)'e göre birey ebeveyn-çocuk etkileşimindeki gerçek yaşantılara dayanan iki temel zihinsel model geliştirmektedir. Bu çalışma modellerinden birincisi diğerleri hakkındaki içsel çalışma modelidir. Başkaları modeli bireyin diğer insanları nasıl algıladığını içermektedir. İlk olarak bağlanma figürünün bireyin gereksinimlerine uygun tepki veren biri olup olmadığına göre şekillenmektedir. Bu model ile birey bağlanma figürünün ya tutarlı, destekleyici, ulaşılabilir ve güvenilir bir birey olduğuna; ya da cevap vermeyen ve sevmeyen bir birey olduğuna yönelik bir model oluşturmaktadır. İkinci zihinsel model ise bireyin kendisi hakkındaki içsel çalışma modelidir. Benlik modeli bireyin kendisini nasıl gördüğünü içermektedir. Bireyin kendi hakkındaki değerlendirmeleri bakım veren kişinin ona karşı nasıl davrandığıyla ilişkilidir. Bağlanma figürünün ona karşı tepkileri bireyin ne kadar iyi ve değerli olduğunu kavramasını sağlamaktadır. Birey ya kendisinin değerli ve sevilmeye değer biri olduğuna, ya da değersiz ve sevilmeye değmez biri olduğuna yönelik bir benlik modeli oluşturmaktadır.

Birincil koşullu stratejilerin sıklıkla kullanıldığı durumlarda birey kendini sevilmeye değer biri olarak gördüğü olumlu benlik modeli ve diğerlerini sevgi dolu, cevap verici ve güvenilir olarak algıladığı olumlu başkaları modeli gelişmektedir (Bowlby, 1973; Main, 1990; Sümer ve Güngör, 1999b). İkincil koşullu stratejilerin istikrarlı bir şekilde kullanıldığı durumlarda ise bireyin kendini değersiz biri olarak algıladığı olumsuz benlik modeli ve diğerlerini güvenilmez, tutarsız ve reddedici olarak gördüğü olumsuz başkaları modeli oluşmaktadır.

Benlik ve başkaları için oluşturulan bu şemalar, karşılıklı bir etkileşim içinde birbirini besleyerek kişilerarası ilişkilere yönelik beklenti ve inançları şekillendirmektedir (Sümer ve Güngör, 1999b). Bowlby bağlanma sisteminin ömür boyu devam ettiğini ve yaşamın erken döneminde geliştirilen içsel çalışma modellerin değişime uğramadan yetişkinlik döneminde de kendini gösterdiğini belirtmiştir (Fraley ve Shaver, 2000).

1.2.2. Çocuklarda Bağlanma Stilleri

Bağlanma çalışmalarına ilk büyük katkıyı Bowlby'nin kuramının temel sayıltılarını sınayarak Mary Ainsworth yapmıştır. Ainsworth ve arkadaşları (1978) "Yabancı Ortam" adını verdikleri deney yöntemi ile 12-24 aylık bebekler ve annelerinin bağlanma davranışlarını gözlemlemiştir. Güvenli ve güvensiz bağlanma arasındaki temel farkları ortaya koymak ve bağlanmanın niteliğini değerlendirmek adına yapılan bu çalışmada, bebekler ve anneleri bir dizi durumla karşı karşıya getirilerek bebeğin davranışları gözlenmektedir. Bu deneysel yöntem sırasıyla şu şekilde gerçekleştirilmektedir: Bebek ve anne oyun odasına getirilir; bir yabancı içeriye girer ve oturur, önce anneyle daha sonra da bebekle konuşur; anne odadan ayrılır; bir süre sonra anne odaya geri döner ve yabancı odadan çıkarak anne ve bebeği yalnız bırakır; anne bebeği odada yalnız bırakır; yabancı geri döner; anne geri döner. Deneydeki bölümler bebeklerdeki bağlanma sistemlerini harekete geçirmektedir. Bebeklerin yalnız bırakılmanın getirdiği stresi nasıl deneyimledikleri ve bununla nasıl başa çıktıkları değerlendirilmiştir. Bebeklerin davranışları gözlenerek; yakınlık ve temas arama, temasın sürdürülmesi, güven, kaçınma, arama ve belirli mesafeden etkileşim kurma ölçeklerinden aldıkları puanların değerlendirilmesiyle üç farklı bağlanma stili oluşturulmuştur (Ainsworth, 1978):

1. Güvenli (Secure) Bağlanma: Bu bağlanma stiline sahip bebekler anneleriyle birlikteyken ortamı keşfetmeye çalışmış; annelerinden ayrıldıklarında ise kendilerini biraz rahatsız hissetmiş ve kaygı belirtileri göstermişlerdir. Annelerinin geri dönmesiyle bebekler yakın temas kurmak istemiş, hemen yatışmış ve çevreyi araştırmaya devam etmişlerdir (Ainsworth, 1989; Ergün, 2008; Hazan ve Shaver, 1990). Güvenli bağlanan bebekler yanlarında olmasa bile annelerine ulaşabileceklerinin farkındadırlar. İhtiyaçlarına duyarlı olan annenin yanında bebekler dünyayı keşfetme konusunda güvende hissetmektedirler. Bu çocuklar mutlu ve kendine güvenen bireyler olma eğilimindedirler (Burger, 2006).

2. Kaçınan (Avoidant) Bağlanma: Kaçınan bağlanma geliştiren bebekler anneleri yanındayken onu görmezden gelerek oyun oynamaya devam etmiş ve anneleri gittiğinde çok az kaygı belirtisi göstermişlerdir. Anneleri geri döndüğünde ise bebekler onlardan uzaklaşmış, yakınlığı reddetmiş ve oyuna devam etmişlerdir (Ainsworth, 1978; Ergün, 2008; Hazan ve Shaver, 1990). Kaçınan bağlanan bebeklerin anneleri yakınlıktan kaçınan, duyarsız, soğuk ve reddedicidir. Bu nedenle bebek annenin tepkisizliğiyle tekrar karşı karşıya gelmemek için anneye olan gereksinimlerini baskılamakta ve kendini savunma davranışı göstermektedir (Kart, 2002).

3. Kaygılı-kararsız (Anxious-ambivalent) Bağlanma: Bu bağlanma stiline sahip bebekler anneleri ayrıldığında yüksek düzeyde kaygı ve öfke hissetmiş, yabancı ile iletişimi reddetmişlerdir. Anneleri döndüğünde ise kolayca sakinleşmemiş ve yakınlık kurmak isteğiyle birlikte anneye karşı kızgınlık ve reddetme davranışı göstermişlerdir (Ainsworth, 1978; Ergün, 2008; Hamarta, 2004; Hazan ve Shaver, 1990). Kaygılı-kararsız bağlanan bebeklerin anneleri bebeğin ihtiyaçlarına tutarsız cevap vermekte ve duyarlı davranmamaktadır (Burger, 2006).

1.2.3. Yetişkinlerde Bağlanma Stilleri

Bebeklerin yaşamın ilk yıllarında birincil bakım veren kişi ile kurdukları bağlanma örüntüleri yetişkinlik dönemlerinde yakın ilişkilerinde tekrarlanmaktadır (Bowlby, 1973; Ainsworth, 1989). Ainsworth ve arkadaşları (1978) tarafından ortaya koyulan çocuklardaki bağlanma stillerinin ergenlik ve yetişkinlik döneminde yakın ilişkilerde ortaya çıkacağını ileri süren çalışmalar mevcuttur (Hazan ve Shaver, 1987; Main, 1985). Bu araştırmaların bulgularına göre güvenli bağlanma stiline sahip yetişkinler hem romantik ilişkilerinde hem de geçmişte ebeveynleriyle olan ilişkilerinde olumlu yaşantı ve inançlara sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Güvenli bağlanan yetişkinler ilişkilerini daha çok yakınlık ve güven duygusu üzerine kurmakta; diğer bağlanma stillerine göre eşlerini daha az kıskanmaktadırlar (Sümer ve Güngör, 1999b). Kaçınan bağlanma stili ise ilişkilerde hissedilen yakınlık ve güven duygusu ile olumsuz yönde ilişkilidir. Kaçınan bağlanma örüntüsü gösteren bireyler eşlerine karşı soğuk ve ilgisiz davranmakta, yakın ve romantik ilişkilerinde olumsuz beklenti ve inançlara sahip olmaktadırlar. Kaygılı-kararsız bağlanan yetişkinler ise yakın ilişkilerinde duygusal olarak dengesiz bir tutum sergileyen, aşırı derecede kıskanç ve takıntılı bireylerdir.

Bartholomew ve Horowitz (1991) ise Hazan ve Shaver (1987) tarafından yetişkinlere uyarlanan bu üç bağlanma stilini geliştirerek ve Bowlby'nin içsel çalışma modelleri kavramı temelinde dörtlü bağlanma modelini sunmuşlardır. Bir sonraki bölümde dörtlü bağlanma modeline göre yetişkinlerde bağlanma stilleri detaylı olarak incelenecektir.

1.2.3.1. Dörtlü Bağlanma Modeli

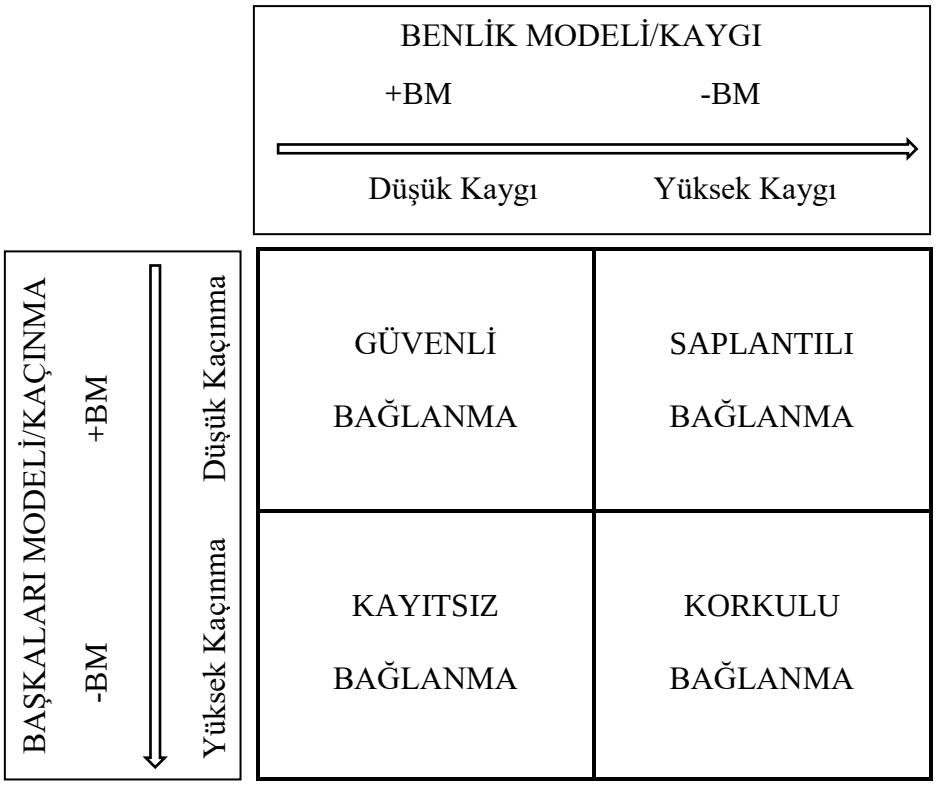
Bartholomew (1990; Bartholomew ve Horowitz, 1991), bağlanma stillerini belirlemede Bowlby'nin (1973) içsel çalışma modelleri kavramının benlik ve başkaları boyutlarını temel alarak Dörtlü Bağlanma Modeli'ni geliştirmiştir (Bkz. Şekil 1.1.). Bireyin kendi benliği ve başkalarıyla ilgili olumlu ya da olumsuz zihinsel modelleri bulunmaktadır. Şekil 1'de görüldüğü gibi benlik modeli ilişkilerde kaygı boyutu olarak, başkaları modeli ise ilişkilerde kaçınma boyutu olarak tanımlanmaktadır. Benlik modelinin olumlu olması bireyin kendisiyle ilgili pozitif inançlarının varlığını, içselleştirilmiş özsaygıyı ve sevilmeye değer biri olduğunu düşüncesini ifade etmektedir. Bu durum bireyin yakın ilişkilerinde bağlanma kaygısının düşük olduğunu göstermektedir. Olumsuz benlik modelinde ise birey kendisinin değersiz, güvenilmez ve sevilmeyi hak etmeyen biri olduğu inancına sahiptir. Bireyin düşük özsaygısı ve başkalarından onay alma ihtiyacı vardır. Bu nedenle birey yakın ilişkiler kurarken yüksek düzeyde bağlanma kaygısı göstermektedir. Diğer boyut olan başkaları modelinin de olumlu ve olumsuz olduğu durumlar bulunmaktadır. Olumlu başkaları modelinde birey diğer insanların sevilebilir, güvenilebilir ve ulaşılabilir olduğuna dair beklenti ve inançlara sahiptir. Bireyin başkaları hakkındaki bu olumlu değerlendirmesi onun yakın ilişkilerinde kaçınmayı düşük düzeyde yaşaması, yakınlık ve destek arama konularında rahat davranması anlamına gelmektedir. Öte yandan olumsuz başkaları modelinde, birey çevresindeki insanların ihtiyaç duyulduğunda ulaşılabilir olmadıkları, güvenilmez ve reddedici oldukları gibi birtakım olumsuz beklenti ve inançlara sahiptir. Başkalarına ilişkin bireyin bu olumsuz inançları onun yakın ilişki kurmaktan kaçınma durumunu yüksek düzeyde yaşamasına sebep olmaktadır.

Bartholomew (1990; Bartholomew ve Horowitz, 1991), ergenlerde ve yetişkinlerde dört bağlanma stilini benlik ve başkaları temel boyutlarının olumlu ve olumsuz kesişme noktalarında tanımlamıştır (Bkz. Şekil 1.1). Bu tanımlamaya göre, güvenli bağlanma benlik ve başkaları boyutlarının ikisinin de olumlu olmasıyla, kayıtsız bağlanma benlik boyutunun olumlu başkaları boyutunun olumsuz olmasıyla, saplantılı bağlanma benlik boyutunun olumsuz başkaları boyutunun olumlu olmasıyla ve son olarak korkulu bağlanma benlik ve başkaları boyutlarının ikisinin de olumsuz olmasıyla oluşmaktadır.

Dörtlü bağlanma modelinde Hazan ve Shaver'ın bağlanma modelinden farklı olarak kaçınan bağlanma stili, kayıtsız ve korkulu bağlanma olarak ikiye ayrılmıştır (Bartholomew ve Horowitz, 1991). Bu iki bağlanma stilinin reddedilme korkusuyla baş etme biçimleri açısından farklılaştığı düşünülmektedir. Kayıtsız bağlanan yetişkinlerin reddedilmekten korktukları için savunma olarak kendi bağımsızlıklarına odaklandıklarını, korkulu bağlanan bireylerin ise reddedilmekten açık bir şekilde korktuklarını ifade ettikleri belirtilmiştir (Yaka, 2011).

Dörtlü Bağlanma Modeli'nin tanımladığı ergenlik ve yetişkinlik dönemindeki bağlanma stilleri ve bunlara ait davranış özellikleri aşağıdaki gibi açıklanmaktadır:

Şekil 1.1 Dört Kategori Modeli (Bartholomew ve Horowitz, 1991)

Güvenli Bağlanma: Bu bağlanma stili düşük kaygı (olumlu benlik) ve düşük kaçınma (olumlu başkaları) boyutları ile tanımlanmaktadır. Bu stile sahip birey kendini sevilmeye değer, güvenilir ve değerli; diğer insanları ise tutarlı, güvenilir, kabul edici ve yardımsever olarak algılamaktadır (Bartholomew ve Horowitz, 1991). Başkalarıyla yakın ilişki kurma konusunda rahat olan birey terk edilmekten, ihtiyacı olduğunda destek aramaktan ve biriyle duygusal olarak yakınlaşmaktan korkmamaktadır (Bartholomew ve Shaver, 1998).

Kayıtsız Bağlanma: Bu bağlanma stilinde düşük kaygı (olumlu benlik) ve yüksek kaçınma (olumsuz başkaları) kombinasyonu mevcuttur. Kayıtsız bağlanan birey başkalarına dair olumsuz beklenti ve inançlara sahip olduğu için yakın ilişki kurmaktan kaçınmakta, böylelikle kendini hayal kırıklığından korumaktadır. Kendine güveni yüksek olan birey, bağımsızlık ve incitilemezlik duygularını yoğun olarak yaşarken biriyle duygusal yakınlığı reddetmektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Bartholomew ve Shaver, 1998).

Saplantılı Bağlanma: Bu stil yüksek kaygı (olumsuz benlik) ve düşük kaçınma (olumlu başkaları) boyutlarını içermektedir. Saplantılı bağlanma örüntüsü gösteren birey kendini değersiz ve sevilmeye değer olmayan biri olarak, diğerlerini ise güvenilir, değerli ve sevilebilir olarak değerlendirmektedir. Birey diğerleriyle yakın ilişki kurma konusunda aşırı derecede isteklidir ancak reddedilme, terkedilme ve sevilmeme konusunda kaygılıdır. Özsaygısı düşük olan birey ilişkilerini kendi kişisel değerliliğini kanıtlamak ve onay aramak için kurmaktadır (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Bartholomew ve Shaver, 1998).

Korkulu Bağlanma: Bu bağlanma stili yüksek kaygı (olumsuz benlik) ve yüksek kaçınma (olumsuz başkaları) boyutlarının birleşiminden oluşmaktadır. Korkulu bağlanan birey hem kendi hem başkaları hakkında olumsuz inanç ve beklentilere sahiptir. Birey diğerleriyle yakın ilişkiler kurmak istese de, reddedilmek ve terkedilmekten korktuğu için yakın ilişkilerden kaçarak kendini korumaya çalışır (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Bartholomew ve Shaver, 1998).

Bir sonraki bölümde, bağlanma stilleri ve psikososyal gelişim arasındaki ilişkiyi inceleyen alanyazındaki çalışmalar gözden geçirilmektedir.

1.2.4. Bağlanma ve Psikososyal Gelişim

Yaşamın ilk yıllarından itibaren şekillenmeye başlayan ve bireyin bakım veren kişiyle kurduğu ilişkideki bağlanma örüntüsü, çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde de bireyin yakın ilişkilerdeki tarzını etkilemektedir (Bowlby, 1979). Benzer şekilde Erikson'un psikososyal gelişim kuramına göre bireyin hayat boyu karşılaştığı dönemsel krizlerin sağlıklı çözümleri de onun kişilik gelişimine ve psikososyal olgunluğuna katkı sağlamaktadır (1968). Bu iki önemli kuram ayrı ayrı geliştirilseler de birbiriyle ilişkili görülmektedir. Bireyin bağlanma stilinin ve psikososyal gelişim özelliklerinin birbiriyle ilişkilendirildiği çalışmalar üzerinde durulacaktır.

Bartholomew ve Horowitz (1991) güvenli ve kayıtsız bağlanma stillerinin, benlik kavramı ile pozitif bir ilişkiye sahip olduğunu; aynı zamanda korkulu ve saplantılı bağlanmanın ise benlik kavramı ile negatif bir şekilde ilişkili olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca olumlu başkaları modeline sahip olan güvenli ve saplantılı bağlanma stillerinin sosyallik ile pozitif bir ilişkisi olduğunu, olumsuz başkaları modeli ile tanımlı kayıtsız ve korkulu bağlanma stilleri ile sosyallik arasında ise, negatif bir ilişkinin varlığını saptamışlardır. Bireyin bağlanma stilinin onun kendine ve başkalarına dair temel inanç ve beklentilerini şekillendirdiği; ve böylece bağlanmanın psikososyal özellikler üzerinde etkisinin olduğu düşünülmektedir.

Rice (1990) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada, bireyin ebeveyne bağlanma örüntüsünün sosyal işlevsellik, kişilerarası ilişkilerde yeterlik, genel yaşam doyumu ve duygusal uyum ile bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Allen ve arkadaşlarının 1994'te ergenlerle yürüttüğü çalışmada, anne-babayla kurulan destekleyici ilişki ve bireyin psikososyal uyumu arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Armsden ve Greenberg (1987) üniversite öğrencilerinin ebeveynleriyle ve akranlarıyla yakın ilişkilerindeki bağlanma örüntülerinin psikososyal iyilik haliyle ilişkili olduğunu belirtmektedir. Bayrak ve arkadaşları da (2009) üniversite öğrencilerinde ebeveyne ve yakın arkadaşa bağlanmanın bireyin psikososyal uyumuyla ilişkisini ortaya koymuştur. Sümer'e (2006a) göre, bireyin ailesiyle olan güvenli bağlanma ilişkisinin onun ergenlik dönemi krizlerini başarılı bir şekilde atlatmasında önemli bir etkisi vardır. Kurt (2010) yaptığı araştırmada üniversite öğrencilerinin psikososyal işlevselliği üzerinde ebeveynle ve akranla kurulan güvenli bağlanmanın önemli derecede rol oynadığını ifade etmektedir.

Arslan (2008) farklı bağlanma stillerine sahip bireylerin psikososyal gelişim dönemleri puan ortalamalarının birbirinden anlamlı derecede farklılaştığını saptamıştır. Willemsen ve Marcel (2011) tarafından yürütülen çalışmada ise güvenli bağlanan

bireylerin aile ve arkadaşlık ilişkilerinde daha uyumlu oldukları, kendilerine ve başkalarına daha çok güvendikleri, daha az sosyal problemler yaşadıkları; güvensiz bağlanan bireylerin ise daha az uyumlu oldukları, duygu düzenleme ve stresle başa çıkma konularında daha yetersiz oldukları saptanmıştır. Güvenli bağlanmaya sahip bireylerin sosyal becerilerinin diğer bağlanma stillerine sahip bireylere göre daha yüksek olduğunu ifade eden birçok çalışma mevcuttur (Deniz, Hamarta ve Arı, 2005; DiTommaso ve ark., 2002; Rice, 1990). Psikososyal gelişim, uyum, işlevsellik ve beceri kavramları ile bağlanma ilişkisi üzerinde duran araştırmaların pek çoğu, farklı bağlanma stillerinin bireyin ilişkilerinde ve psikososyal gelişiminde önemli rol oynadığını; özellikle güvenli bağlanmanın (düşük kaygı ve kaçınma düzeyi) başkalarıyla olumlu ilişkiler geliştirmedeki etkisini vurgulamaktadır (Brennan ve Morris, 1997; Mikulincer ve ark. 1990).

Buraya kadar bahsedilen araştırmalarda psikososyal gelişim bütün olarak ele alınmış ve bağlanma kavramıyla ilişkisi incelenmiştir. Psikososyal gelişimin boyutları olan kimlik kazanımı ve yakınlık kurabilme becerisi ile bağlanmanın ilişkilendirdiği bir dizi araştırma vardır.

Marcia'ya (1989) göre güvenli bağlanan ergen çevresini keşfederken kendini güvenli ve özgür hissettiği için başarılı kimlik statüsü gelişmektedir. Öte yandan güvensiz bağlanan ergen yeterli düzeyde keşfetme davranışı olmadığı için dağınık kimlik ya da ipotekli kimlik statüsüne sahip olabilmektedir. Rice (1990), düşük kaygı ve kaçınma ile tanımlı güvenli bağlanma ilişkisinin, keşfetme ve kimlik gelişimine katkıda bulunacağını ifade etmektedir. Zimmermann ve Becker-Stoll (2002) ergenlerde güvenli bağlanmanın başarılı kimlik gelişimiyle ilişkili olduğu; kayıtsız bağlanmanın ise kimlik karmaşasıyla bağlantılı olduğunu belirtmektedirler. Kroger (1985) yaptığı çalışmada başarılı kimliğe sahip ergenlerin güvenli bağlanmaya sahip olduğunu ifade etmektedir. Reich ve Siegel (2002), güvenli bağlanma stiline sahip üniversite öğrencilerinin diğer bağlanma stillerine

sahip olanlara göre kimlik gelişimlerinin daha gelişmiş olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Sümer ve Cozzarelli (1994) ego kimlik statüleri ile bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu belirtmektedirler. Korkulu bağlanan bireylerde dağınık kimlik statüsü, saplantılı bağlanan bireylerde ise kararsız kimlik statüsü diğer bağlanma stillerinden daha yüksek düzeyde bulunmuştur. Akar (2012) üniversite öğrencilerinin güvenli bağlanma stili puanları ile başarılı kimlik statüsü puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu ifade etmektedir. Morsümbül'ün (2005; Morsümbül ve Tümen, 2008) yaptığı araştırmalar kimlik statülerinin bağlanma stilleri açısından farklılaştığını ortaya koymaktadır. Birgi (2010), çalışmasında üniversite öğrencilerinin bağlanma stillerine göre kimlik bocalaması yaşantısının farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmıştır. Araştırma bulgularına göre kimlik ve bağlanma arasında ilişki olduğu saptanmıştır. Arslan (2008) tarafından yapılan araştırmada ergenlerin bağlanma stillerine göre ego kimlik gelişiminin boyutları olan kararlılık ve keşfetme puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaştığı ifade edilmektedir. Yukarıda sözü edilen araştırmalara göre, bireylerin bağlanma stilleri kimlik gelişim düzeylerini önemli ölçüde etkilemektedir. Güvenli bağlanmada yakın ilişkilerdeki kaygı ve kaçınma düzeyinin düşük oluşu bireyin kendine ve başkalarına yönelik inançlarının olumlu olmasına işaret etmektedir. Bu olumlu inançlarla birlikte bireyin özsaygısının gelişip kimlik oluşumuna katkıda bulunabileceği düşünülmektedir.

Psikososyal gelişimin bir diğer boyutu olan ilişkilerdeki yakınlık ile güvenli bağlanmanın pozitif yönde; güvensiz bağlanmanın ise negatif yönde ilişkili bulunduğu birçok çalışma mevcuttur (Bauminger, ve ark., 2008; Grabill ve Kerns, 2000; Pielage, Luteijn ve Arrindell, 2005). Mayseless ve Scharf (2007) kaçınmacı bağlanan bireylerin güvenli bağlananlara göre yakınlık kurma becerisinin düşük olduğunu ifade etmektedir. Arseth ve arkadaşlarının (2009) yürüttüğü çalışmada, yakınlık kurabilen bireylerin diğerlerine göre güvenli bağlanma puanları daha yüksek ve korkulu bağlanma puanları daha düşük olduğu belirlenmiştir. Başka bir çalışmadan elde edilen bulgular da üniversite

öğrencilerinde düşük kaygı ve kaçınma ile diğerleriyle yakın ve olumlu ilişkiler kurma arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir (Erdem ve Kabasakal, 2015). Bu araştırmaların bulgularına göre de bağlanma ve psikososyal gelişimin bir boyutu olan yakınlık kavramları arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir.

Özetle alanyazındaki araştırma bulguları göz önünde bulundurulduğunda, yaşamın ilk yıllarında oluşan bağlanma stillerinin yetişkinlikte de devam ettiği ve bireyin psikososyal olgunluğu üzerinde önemli etkisi olduğu görülmektedir. Hem bağlanma davranışı hem de psikososyal gelişim bireyin doğumuyla birlikte birincil bakım veren kişi ile ilişkisi doğrultusunda başlamaktadır. Bu iki kavram da bireyin ebeveynle olan etkileşimlerinin önemine vurgu yapmaktadır. Bağlanma örüntülerinin anne-baba tutumlarıyla etkileşim içerisinde gelişip değiştiği ve bireyin psikososyal gelişiminde etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu çerçeveden hareketle bir sonraki bölümde anne-baba tutumları detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

1.3. ANNE-BABA TUTUMLARI

Doğumdan itibaren bireyin fiziksel, davranışsal, duygusal, bilişsel ve kişilik gelişiminde ebeveyn temel kaynak olarak görülmektedir (Maccoby, 1984). Çocuğun gelişime açık olduğu, sosyal becerilerini, kişilik özelliklerini, sosyal uyumlarını ve değerlerini edindiği bu dönemde çevresiyle ilk etkileşimi ailede başlamaktadır (Maccoby, 2002). Ebeveynler çocuğu desteklediklerinde ve ona yeterli sevgi ve ilgiyi verdiklerinde çocuk sağlıklı bir kişilik geliştirebilmektedir. Ebeveyn-çocuk etkileşimi gerektiren ve sosyalizasyon olarak adlandırılan bu karşılıklı süreçte ebeveynler kendi değer yargılarını ve kendi davranış biçimlerini çocuğa aktarmaktadırlar (Darling ve Steinberg, 1993; Maccoby ve Martin, 1983). Sosyalizasyon süreci, bireyin içinde yaşadığı kültürel ortama ve aileye uyum sağlaması için kazanması gereken temel tutum ve davranışların, çocuk

yetiştirme yöntemleri, eğitim sistemi, disiplin ve benzeri yollarla çocuğa taşınması veya kazandırılmasını kapsamaktadır.

Sosyalizasyon sürecini daha iyi anlamak için çocuk yetiştirme stilleri ve uygulamaları arasında bir ayrım yapılması gerekmektedir (Darling ve Steinberg, 1993). Çocuk yetiştirme stilleri çocuğun içinde yetiştiği duygusal iklim, çocuk yetiştirme uygulamaları ise çocuğun sosyalizasyonunda başvurulan belirli davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Ebeveynlerin çocuk yetiştirmeye ilişkin tutum, inanç, davranış ve beklentilerinin bütünü olan anne-baba tutumları çocukların sosyalleşme sürecini açıklayan temel dinamik olarak kabul edilmektedir (Kağıtçıbaşı, 1998). Bireyin sosyalleşme sürecinde anne-baba tutumu ile ilgili yapılan araştırmalar daha çok anne tutumu üzerinde durmaktadır. Çocuğun anneyle geçirdiği zamanın fazla oluşu sebebiyle anne tutumunun çocuğun gelişiminde daha etkili olduğu düşünülmektedir. Anne-baba tutumu kavramı çocuğun bulunduğu aile ortamının atmosferini yansıtmakta, hem anne hem de babanın (çocuğa bakım veren kişilerin) tutum, inanç, davranış ve beklentilerini ifade etmektedir. Geçmişten bugüne ebeveyn-çocuk ilişkisi ve bunun çocuğun gelişimine etkisi hakkında birçok araştırma yapılmıştır. Aşağıda anne-baba tutumlarına yönelik kuramsal bakış açıları incelenmiştir.

1.3.1. Psikodinamik Bakış Açısı

Psikodinamik bakış açısına göre biyolojik süreçlerin bireyin gelişiminde belirleyici olduğu ifade edilmektedir (Darling ve Steinberg, 1993). Biyolojik olarak olgunlaşmakta olan birey ailenin istekleri ve toplumun beklentileri arasında kalmakta ve ilişkisel çatışma yaşanmaktadır. Çocuğun gelişimindeki bireysel farklılıklar, onun içgüdüsel ihtiyaçları ve çevresi arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu modele göre yapılan araştırmalar, ebeveyn-çocuk arasındaki duygusal ilişki ve bu

ilişkinin çocuğun psikoseksüel, psikososyal ve kişilik gelişimi üzerindeki etkisi üzerinde durmaktadır. Anne-baba tutumlarındaki farklılıkların anne, baba ve çocuk arasındaki duygusal temelli ilişkideki bireysel farklılıklardan kaynaklandığı belirtilmektedir.

1.3.2. Davranışçı Model

Davranışçılar anne-baba tutumlarını tanımlarken ebeveynlerin çocuğa karşı tepkilerinin çocuğun gelişimini nasıl şekillendirdiği ile ilgilenmişlerdir (Darling ve Steinberg, 1993). Onlara göre çocuğun yakın çevresinden aldığı uyaranlar davranışlarını pekiştirerek gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Onlara göre anne-baba tutumu ebeveynlerin bu çevreyi tanımlayan davranış örüntüleridir. Anne-baba tutumlarının çeşitlilik göstermesi, çocuğun öğrenme çevresinin farklılaşmasına, dolayısıyla gelişimsel olarak bireysel farklılıkların doğmasına sebep olmaktadır.

1.3.3. Baumrind'in Sınıflaması

Sosyalizasyon ve ebeveyn doğasını tanımlama araştırmalarına şimdiye kadar yapılan önemli katkılardan biri Baumrind'in (1971) çocuk yetiştirme stillerini sınıflandırdığı kuramsal bakış açısı ve bu stillerin çocuklar üzerindeki etkilerine ilişkin çalışmalarıdır. Baumrind (1968, 1971) ebeveyn-çocuk etkileşimlerini incelemek için ev ortamında okul öncesi çocuklar ve ebeveynlerini gözlemlemiştir. Bu yaklaşıma göre anne-baba tutumu ebeveynin sergilediği davranışlar, sahip olduğu inanç ve değerler olarak tanımlanmaktadır.

Baumrind (1971) anne-baba tutumlarını ebeveyn kontrolü, ebeveyn-çocuk iletişiminde açıklık, olgunluk beklentisi ve bakım/destek olmak üzere dört temel boyut üzerinden sınıflandırmıştır. Ebeveyn kontrolü, ebeveynlerin koyduğu kurallara

çocukların ne oranda uymak zorunda olduklarını göstermektedir. Ebeveyn-çocuk iletişiminde açıklık, anne-babaların çocukların seçimlerine ve fikirlerine ne derecede saygı gösterdikleri, onları ne derecede destekledikleri ve çocukların davranışı sınırlandırıldığında ebeveynlerin bunun nedenlerini açıklayabilme becerisi ile ilgilidir. Olgunluk beklentisi ise, ebeveynlerin çocuklarını zihinsel, sosyal ve duygusal alanda başarılı olmaları için ne oranda teşvik ettiklerini göstermektedir. Bakım/destek boyutu anne ve babanın çocuklarıyla iletişiminde ne derecede yakın, sevecen ve sıcak davrandıkları ile ilgilidir. Baumrind (1966, 1968) üç temel anne-baba tutumunu, bu dört boyutun kombinasyonlarına göre belirlemiştir. Buna göre kontrol, açık iletişim, olgunluk beklentisi ve bakım/destek boyutlarının hepsinin yüksek olduğu tutum demokratik anne-baba tutumudur. Kontrol ve olgunluk beklentisi boyutlarının yüksek, açık iletişim ve bakım boyutlarının düşük olduğu tutum otoriter anne-baba tutumudur. Kontrol ve olgunluk beklentisi boyutlarının düşük, açık iletişim ve bakım boyutlarının yüksek olduğu tutum ise izin verici tutum olarak tanımlanmaktadır (Baumrind, 1971). Aşağıda bu üç temel anne-baba tutumu detaylı bir şekilde açıklanmıştır:

1. Demokratik Anne-Baba Tutumu: Bu tutuma sahip anne-babalar çocuğa koşulsuz sevgi ve saygı göstermekte, çocuğu duygusal olarak desteklemekte ve onun kendini ifade edebilmesi ve bağımsız davranabilmesi için uygun ortamı oluşturmaktadır (Baumrind, 1966; 1971). Sıcak, ilgili, duyarlı ve sabırlı olan demokratik ebeveynler aynı zamanda çocuktan gerektiğinde kurallara uymasını beklemekte ve çocuğun davranışlarını gözetim altında tutmaktadırlar. Çocuğun kabul edilebilir bir disiplin altında otonomi kazanmasına önem vermektedirler. Ebeveynler hem kendisinin hem de çocuğun hak ve sorumluluklarının farkındadır. Demokratik anne-baba tutumu çocuğun gelişimi açısından optimum çocuk yetiştirme yaklaşımı olarak görülmektedir (Baumrind, 1991). Baumrind (1971; 1978), demokratik ebeveynlerin çocuklarını özerk, başarı yönelimli, sosyal olarak

kendini iyi ifade edebilen, sorumluluk alabilen anlamlarına gelen ‘sosyal olarak yeterli’ bireyler olduklarını ifade etmektedir. Aynı zamanda diğer anne-baba tutumlarına göre demokratik anne-baba tutumunun çocuğun hayatını daha olumlu bir şekilde etkilediğini belirtmektedir (Baumrind, 1991).

2. Otoriter Anne-Baba Tutumu: Otoriter ebeveynler çocuklarının davranış ve tutumlarını katı bir disiplinle, kesin kurallar aracılığıyla ve onların özerkliğini sınırlayıcı bir biçimde kontrol etmektedirler (Baumrind, 1966). Otoriter anne-babaların çocukları genellikle yeterli duygusal destek ve sıcak ilgi görmemektedirler. Ebeveynler çocukları ödüllendirme ve destekleme yerine cezalandırma yöntemini kullanmaktadırlar. Anne-babalar çocuklarla karşılıklı iletişim kurmamakta ve kendi isteklerine koşulsuz itaat edilmesini beklemektedir. Otoriter ebeveynlerin yetiştirdiği çocuklarda kaygı problemleri, psikolojik uyum sorunları, onay arama ihtiyacı, isyankarlık ve düşük özsaygı sorunlar baş göstermektedir (Baumrind, 2010; Darling ve Steinberg, 1993; Lamborn, Mounts, Steinberg ve Dornbusch, 1991; Maccoby ve Martin, 1983).

3. İzin Verici Anne-Baba Tutumu: Bu tutuma sahip ebeveynler ise çocuğun davranışlarını, isteklerini ve dürtülerini kontrol etmemekte ve kural koymamaktadır (Baumrind, 1966). Genel olarak kabul edici, hoşgörülü ve onaylayıcıdırlar, cezayı kullanmamaktadırlar. Sosyal hayatın getirdiği sorumluluklar karşısında çocuğu zorlamamaktadırlar. Ailede çocuklar çok fazla özgür bırakılmakta, kendi kararlarını kendileri vermekte ve bu durum ebeveynler tarafından ihmale varan bir hoşgörüyle karşılanmaktadır. İzin verici ebeveynlerin çocukları dürtü kontrolü, stresle başa çıkma, akademik başarı, kendini düzenleme, duygularını kontrol etme ve otonomi alanlarında sorunlar yaşamaktadırlar (Baumrind, 1971; Baumrind ve ark., 2010; Maccoby ve Martin, 1983).

1.3.4. Maccoby ve Martin'in İki Boyutlu Bakış Açısı Modeli

Maccoby ve Martin (1983), anne-baba tutumlarını duyarlılık (kabul-ilgi) ve talepkarlık (sıkı denetim-kontrol) olmak üzere iki boyut üzerinden değerlendirmiş, bu iki boyutun yüksek ve düşük seviyelerinin kesişmesinden oluşan dört temel anne-baba tutumu belirlemiştir (Bkz. Tablo 1.1). Duyarlılık boyutu ebeveyn kabulü, desteği, sıcaklığı ve ilgisi anlamına gelmektedir. Talepkarlık boyutu ise ebeveynin çocuğu ne kadar kontrol ettiği, onun davranışlarını nasıl denetlediği ve güç kullandığı ile ilişkilidir. Duyarlılık ve talepkarlık boyutlarının her ikisinin de yüksek düzeylerinin birleşimi sonucu demokratik anne-baba tutumu, duyarlılık boyutunun düşük ve talepkarlık boyutunun yüksek olmasıyla ise otoriter anne-baba tutumu ortaya çıkmaktadır. Demokratik ve otoriter anne-baba tutumları Baumrind'in (1971) sınıflamasındaki aynı iki türü ifade etmektedir (Maccoby ve Martin, 1983). Maccoby ve Martin (1983), Baumrind'in tanımladığı izin verici anne-baba tutumunu, izin verici-hoşgörülü ve izin verici-ihmalkar olmak üzere iki ayrı anne-baba tutumu olarak ele almaktadır. Buna göre izin verici-hoşgörülü ebeveynler duyarlılık boyutunda yüksek, talepkarlık boyutunda düşük seviyede olmaktadır. İzin verici-ihmalkar ebeveynler ise hem duyarlılık hem de talepkarlık boyutunda düşük seviyede yer almaktadır.

Tablo 1.1 Maccoby ve Martin'in İki Boyutlu Bakış Açısı Modeli (1983)

		Duyarlılık / Kabul - İlgi	
		Yüksek	Düşük
Denetim - Kontrol / Talepkarlık	Yüksek	**Demokratik**	**Otoriter**
	Düşük	**İzin Verici/Hoşgörülü**	**İzin Verici/İhmalkar**

İzin verici-hoşgörülü anne-babalar çocuklarına karşı yüksek düzeyde kabul, sıcaklık ve ilgi göstermekte, ancak davranış kontrolü açısından zayıf ve çocuktan beklentileri minimum düzeyde olmaktadır (Baumrind, 2013; Baumrind ve ark., 2010). Bu tutuma sahip ebeveynler sınırlayıcı, zorlayıcı ve karşılaştırıcı uygulamalardan kaçınmakta (Baumrind, 1989) ve şımartan anne-babalar olarak da görülmektedir (Maccoby ve Martin, 1983). İzin verici-hoşgörülü ailelerde yetişen çocuklar genellikle saldırgan davranışlar gösterebilmekte, sorumluluk almaktan kaçınmakta ve düşük otonomiye sahip olabilmektedirler.

İzin verici-ihmalkar ebeveynler ise çocuklarına ne yeterli düzeyde sevgi ve ilgi göstermekte, ne de onlar üzerinde yeterince kontrol ve denetim oluşturmaktadır (Maccoby ve Martin, 1983). En olumsuz ve riskli anne-baba tutumu olarak görülen bu tutumda, ebeveynler çocuğa ayırdıkları zaman ve enerjiyi minimum düzeyde tutmakta ve çocuğu kendinden uzak tutma eğiliminde olmaktadırlar. İzin verici-ihmalkar ebeveynler çocuğa karşı ilgisizdir, çocuğun ihtiyaçlarına ya hiç cevap vermemekte ya da reddedici ve düşmanca bir tutum sergilemektedir. Bu tarz ailelerde çocuğun temel fiziksel ve duygusal gereksinimleri yeterince karşılanmamaktadır. İzin verici-ihmalkar anne-babaların çocuklarının saldırgan eğilimlerinin yüksek olduğu, duygularını kontrol etmekte zorlandıkları, akademik başarılarının düşük olduğu ve kötü alışkanlıklara sahip olma oranlarının yüksek olduğu ifade edilmektedir (Kurdek ve Fine, 1994; Steinberg ve ark., 1989; Steinberg, Lamborn, Dornbush ve Darling, 1992).

Bir sonraki bölümde bireylerin anne-baba tutumları ve psikososyal gelişim düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar yer almaktadır.

1.3.5. Anne-Baba Tutumları ve Psikososyal Gelişim

Psikoloji araştırmalarına göre ebeveyn ve ebeveyn-çocuk ilişkisi bireyin doğumundan itibaren yaşam boyu devam eden davranışsal, duygusal, kişilik ve bilişsel gelişiminin güçlü belirleyicisi olarak görülmektedir (Holden ve Edwards, 1989). Anne-babaların çocuklarına karşı farklı tutumlarının bireyin gelişiminde önemli bir bileşen olan psikososyal gelişim ile ilişkili olduğu ifade edilmektedir. Bu bölümde anne-baba tutumları ve psikososyal gelişim değişkenlerinin ilişkisinin ele alındığı araştırmalara yer verilmiştir.

Steinberg ve arkadaşları (1989) tarafından yapılan bir araştırmada kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrolün yüksek olduğu demokratik anne-baba tutumunun çocukların psikososyal olgunluğuna katkıda bulunduğu görülmüştür. Lamborn ve arkadaşlarının (1991) 14-18 yaş aralığındaki ergenler üzerinde yaptıkları çalışmada da benzer şekilde, demokratik anne-babaya sahip ergenlerin psikososyal gelişim ve akademik yeterlilikte daha yüksek, problemli davranışlarda ise daha düşük puan aldıkları saptanmıştır. Hem kabul/ilgi hem de denetim/kontrolü düşük düzeyde gösteren ihmalkar ebeveynlere sahip bireylerin ise psikososyal yeterlilik puanlarının düşük, psikolojik ve davranışsal işlevsizlik puanlarının daha yüksek olduğu bilinmektedir. Anne-babasını otoriter olarak algılayan ergenlerin psikososyal uyumlarının yüksek ve benlik algılarının düşük olduğu saptanmıştır. Hoşgörülü ebeveynlerin çocuklarında ise yüksek kendilik algısı ve kötü alışkanlıklara eğilimlerinin olduğu görülmüştür. Başka bir çalışmada, demokratik ebeveynlere sahip bireylerin psikososyal uyumlarının yüksek olduğunu, öte yandan izin verici-ihmalkar ebeveynlerin çocuklarında daha fazla psikolojik ve davranışsal problemler olduğunu belirtmektedir (Steinberg, Lamborn ve Darling, 1994). Yapılan bazı araştırmalara göre demokratik anne-baba tutumu bireylerde psikososyal olgunluğa katkısı olan özgüven ve özyeterlilik gibi kavramların gelişmesine yardımcı olmaktadır (Heaven

ve Ciarrochi, 2008; Tafarodi, Wild ve Ho, 2010; Qazi, 2009). Kurdek ve Fine (1994) tarafından yapılan çalışmada, ebeveynin ilgisi ve kontrolü ile bireyin psikososyal yeterliliği arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Aynı şekilde Allen ve arkadaşları da (1994) anne-baba ve çocuk arasındaki destekleyici ilişkinin bireyin psikososyal uyumu ile olumlu bir şekilde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan başka bir araştırma ise ebeveynleri kabul edici ya da reddedici algılamanın bireylerin psikososyal uyumunu etkilediğini belirtmektedir (Kim ve ark., 2006). Daha önce bahsedilen çocuk yetiştirme stillerinden farklı olarak, birkaç araştırmada aşırı koruyucu tutum değerlendirilmiştir. Anne-babanın aşırı koruyucu tutumunun bireyin özerklik, sosyalleşme, girişimcilik özelliklerini olumsuz yönde etkileyerek psikososyal gelişimini engelleyebileceği ortaya konulmuştur (Gazeloğlu, 2000; Yavuzer, 2000).

Anne-baba tutumlarını psikososyal gelişim ve kişilik gelişimi açısından karşılaştırarak inceleyen çalışmalara da yer verilmiştir. Weiss ve Schwarz (1996), üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada anne-baba tutumları ile bireylerin kişilik gelişimi, sosyal uyumu ve akademik başarısı arasında anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Buna göre, serbest ailelerde yetişen bireylerin, otoriter-yol gösterici aileler dışında diğer ailelerdeki bireylere kıyasla en düşük düzeyde uyumluluk ve gelişime açıklık puanına sahip oldukları bulunmuştur. Otoriter-yol gösterici ailede yetişen bireylerin diğer ailelerde yetişenlere göre daha düşük gelişime açıklık puanına sahip olduğu ve demokratik ailelerin çocuklarına göre daha nevrotik ve değişken mizaçlı oldukları ortaya çıkmıştır. Bibi ve arkadaşları (2013) demokratik anne-baba tutumunun (yüksek düzeyde kabul ve kontrol) diğer tutum çeşitleri ile karşılaştırıldığında bireyin gelişimi üzerinde daha pozitif bir etkisi olduğunu saptamıştır. Anne-baba tutumları ile psikososyal olgunlaşmayı bütün olarak ele alan tüm bu çalışmaların ışığında, bu iki değişkenin birbiriyle anlamlı bir şekilde ilişkilendirildiği söylenebilir.

Psikososyal gelişimin boyutlarından biri olan ve ergenlik dönemine karşılık gelen kimlik kazanımı üzerinde de ebeveyn-çocuk ilişkisinin belirleyici olabileceği ifade edilmektedir. Bu bağlamda anne-baba tutumları ve kimlik gelişimi kavramlarının ilişkisini inceleyen araştırmalara yer verilecektir. Ebeveyn tutumlarının bireyin kimlik gelişimi sürecinde önemli etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir (Adams, Berzonsky ve Keating, 2006; Berzonsky ve Kuk, 2000; 2005). Adams ve arkadaşlarının (2000; 2006) yürüttüğü çalışmada demokratik aile hayatı ile üniversite öğrencilerinin kimlik yapılanması ve ego gücü arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Akman (2007) tarafından yürütülen çalışmada ise benzer şekilde aile ilişkilerini negatif algılayan üniversite öğrencilerinin başarılı kimlik statüsü puanlarının düşük olduğu, kararsız ve kargaşalı kimlik statüsü puanlarının ise yüksek olduğu belirlenmiştir. Çakır ve Aydın (2005) kabul ve kontrolü yüksek düzeyde gösteren anne-babaların çocuklarında kabul ve kontrolün düşük olduğu ailelere göre ipotekli kimlik statüsü puanlarının yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Görüleceği gibi gerek çocukluk döneminde gerekse yetişkinliğe geçiş döneminde anne-baba-çocuk etkileşimi bireyin genel psikososyal işlevselliği üzerinde anlamlı derecede bir etkiye sahiptir. Bireyin doğduğu andan itibaren anne-babasının olumlu tutum ve davranışlarının güvene dayalı ve destekleyici bir ilişki kurulmasını sağlayarak bireyin gelişimine katkıda bulunduğu düşünülmektedir.

Bir sonraki bölümde ebeveynlerin bireye karşı tutumları ve bireyin bağlanma örüntüleri arasındaki ilişkiyi konu alan araştırmalara yer verilecektir.

1.3.6. Anne-Baba Tutumları ve Bağlanma

Birey doğduğu andan itibaren ilk olarak aile içerisinde sosyal etkileşimi deneyimlemektedir. Birincil bakım veren kişinin bireye karşı tutumunun ve bağlanma olarak tanımlanan bireyin bu kişiyle oluşturduğu bağın birbiriyle ilişkili olduğu

düşünülmektedir. Bu iki kavramın bireyin gelişiminde sadece çocukluk döneminde değil, hayat boyu önemli etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Eldeki çalışmada genç yetişkinler tarafından algılanan anne-baba tutumları değerlendirilmektedir. Güvenli bağlanan bireyler ebeveynlerini destekleyici, ulaşılabilir, sıcak ve yakın olarak algılamakta, korkulu ve kayıtsız bağlanan bireyler ise ebeveynleriyle ilişkilerini olumsuz ve reddedici olarak tanımlamaktadır (Collins ve Read, 1990; Deahl, ve ark., 1998; Feeney ve Noller, 1990; Kobak ve Sceery, 1988; Levy, Blatt ve Shaver, 1998). Bireyin bağlanma örüntüsünün anne-babaya ait tutumları algılayış biçimi üzerinde rolü olduğu düşünülmüştür. Bu nedenle anne-baba tutumları ve bağlanma arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar gözden geçirilmiştir.

Bağlanma stilleri ve algılanan anne-baba tutumları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ve bağlanma stillerinin ebeveynlerin tutumları tarafından yordanabildiğini ortaya koyan çok sayıda araştırma vardır (Belsky ve Cassidy, 1994; Mahasneh, 2013; Main, Kaplan ve Cassidy, 1985). Bu araştırma bulgularına göre, demokratik anne-baba tutumu güvenli bağlanma stili ile pozitif bir şekilde ilişkilendirilmektedir. Başka bir deyişle, anne-babanın gösterdiği kabul/ilgi ve denetim/kontrol düzeyi arttıkça, bireyin yakın ilişkilerindeki kaygı ve kaçınma düzeyi azalma göstermektedir. Steinberg ve arkadaşları tarafından 1994'te yapılan başka bir araştırma da demokratik anne-baba tutumu ve güvenli bağlanma ilişkisinin anlamlı ve pozitif olduğunu ifade etmektedir. Bağlanma stilleri ve aile ilişkisini ele alan çalışmalardan biri de güvenli bağlanan yetişkinlerin ebeveynlerini sıcak, ulaşılabilir ve duyarlı algıladıklarını, kayıtsız bağlanma stiline sahip yetişkinlerin ebeveynlerini daha az duyarlı, sıcak ve ulaşılabilir olarak tanımladıklarını, saplantılı bağlanan yetişkinlerin ebeveynlerini sıcak ve ilgili olarak algılasalar da bunların tutarsız olduğunu, ve korkulu bağlanan yetişkinlerin ise ailelerini soğuk, ilgisiz ve reddedici olarak tanımladıklarını ortaya koymuştur (Rothbard ve Shaver, 1994). Safdar ve Zahrah (2016) tarafından yürütülen araştırma bulguları da anne-baba

tutumlarının aileye ve akrana bağlanma davranışının belirleyicisi olduğunu ve güvenli bağlanmanın üzerinde demokratik anne-baba tutumunun olumlu, otoriter ve izin verici tutumların ise olumsuz etkisi olduğunu göstermektedir.

Yayınlar incelendiğinde ülkemizde de anne-baba tutumları ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok araştırma bulunduğu görülmektedir. Sümer ve Güngör'ün (1999a) üniversite öğrencileriyle yaptıkları bir araştırmaya göre kabul ve ilginin yüksek olduğu ailelerde güvenli bağlanma; sıkı denetim ve kontrolün yüksek olduğu ailelerde ise saplantılı ve korkulu bağlanma stilleri daha fazla görülmektedir. Keskin ve Çam (2008) tarafından yürütülen çalışmaya göre sıkı denetim ve kontrol boyutu ile korkulu bağlanma arasında pozitif, aşırı koruyucu ve demokratik anne-baba tutumu ile saplantılı bağlanma arasında ise negatif anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Yapılan bu araştırmaların ışığında ebeveynlerin benimsedikleri çocuk yetiştirme tutumları ile çocuklarının bağlanma stilleri arasında anlamlı bir bağıntı olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Bu çalışmalarda çoğunlukla, kaygı ve kaçınmanın düşük düzeyde oluşuyla tanımlı güvenli bağlanma ile kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrolün yüksek düzeylerinin işaret ettiği demokratik anne-baba tutumu birbiriyle olumlu yönde ilişkilendirilmiştir.

Yukarıda özetlenen alanyazından da anlaşılacağı üzere, psikososyal gelişim bileşenleri, bağlanma stilleri ve anne-baba tutumları değişkenlerinden ikisinin bir arada çalışıldığı görülmektedir. Ancak bu üç değişkenin ilişkisini test eden ve anne-baba tutumlarının kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol boyutlarını aracı değişkenler olarak inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ayrıca ülkemizde psikososyal gelişim kavramını Erikson'un kuramsal çerçevesinde değerlendiren çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Bir sonraki bölümde belirtilen amaçlarla birlikte, eldeki çalışmanın bahsedilen bu eksiklikleri gidermek için gereken niteliklere sahip olduğu düşünülmektedir.

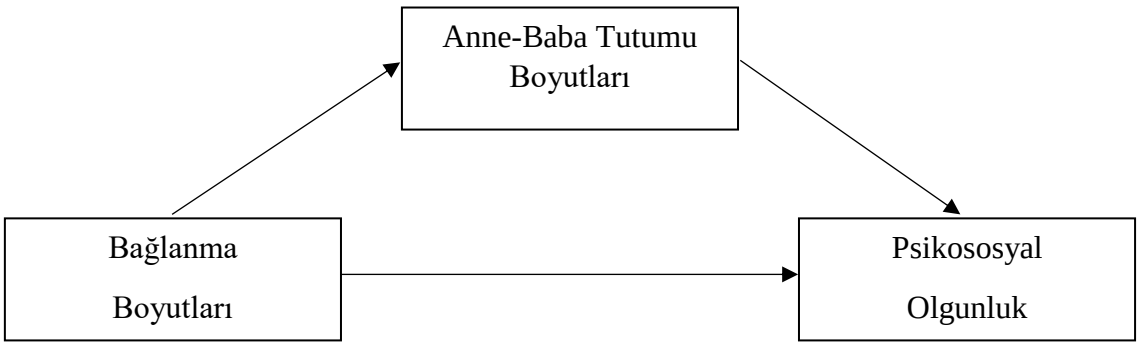
1.4. ARAŞTIRMANIN AMACI VE DENENCELER

Aktarılan alanyazın bilgisinden de anlaşılacağı üzere, bağlanma stilleri ile psikososyal gelişim düzeyi arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar bulunmakla birlikte; psikososyal olgunlaşmayı bağlanma stilleri ve anne-baba tutumları arasındaki ilişki çerçevesinde ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Buradan yola çıkarak bu araştırmanın temel amacı, beliren yetişkinlik döneminde olan üniversite öğrencilerinin psikososyal olgunlaşma düzeyini belirlemek ve psikososyal olgunlaşma ile bağlanma stilleri ve algıladıkları anne-baba tutumları arasındaki ilişkileri incelemektir. Bu çalışmada ayrıca genç yetişkinlerde bağlanma stilleri ve psikososyal olgunlaşma arasındaki ilişkide anne-baba tutumlarının aracı rolünün araştırılması hedeflenmektedir. Araştırmanın amaçlarına yönelik ele aldığı değişkenler Şekil 1.2'de sunulmuştur. Bu amaçlar doğrultusunda oluşturulan denenceler ise şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Genç yetişkinlerde bağlanma alt boyutları psikososyal olgunluğu yordamakta ve bu ilişkide anne-baba tutumu alt boyutlarının aracı etkisi vardır.

- Bağlanmanın kaygı alt boyutu ile psikososyal olgunlaşma arasındaki ilişkide anne-baba tutumuna ait kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol alt boyutlarının aracı etkisi vardır.
- Bağlanmanın kaçınma alt boyutu ile psikososyal olgunlaşma arasındaki ilişkide anne-baba tutumuna ait kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol alt boyutlarının aracı etkisi vardır.

Şekil 1.2 Araştırma Değişkenleri

1.5. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Genç yetişkinler örnekleminde psikososyal olgunlaşma ile bağlanma stilleri ve anne-baba tutumları arasındaki ilişkilerin, daha önce Türkiye'de ayrı bir başlık altında araştırıldığı herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Aynı şekilde, herhangi bir örneklem grubunda bağlanma stilleri ve psikososyal olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkiye anne-baba tutumunun aracı etkisinin olup olmadığının şimdiye kadar sistematik bir şekilde incelenmemiş olduğu görülmektedir. Bağlanma stilleri ve anne-baba tutumları ilişkisini inceleyen (Mahasneh, 2013) ve hem bağlanma stillerinin hem de anne-baba tutumlarının psikososyal gelişim ile ilişkilendirildiği çalışmalar (Arslan, 2008; Heaven ve Ciarrochi, 2008) olsa da, bağlanma stillerinin psikososyal gelişimi yordayıcılığı üzerinde anne-baba tutumunun katkısının incelenmesi önem taşımaktadır. Yapılan bu araştırma ile hem bu iki değişkenin psikososyal gelişimi ne derecede yordadığı, hem de birbirleri üzerindeki etkilerinin nasıl olduğu bilgisine ulaşılabilecektir. Bu çalışmada bazı demografik değişkenler ile bağlanma stilleri, anne-baba tutumları ve psikososyal olgunlaşma arasındaki ilişkiler de araştırılmaktadır.

Bağlanma stilleri ve psikososyal gelişim ilişkisi üzerinde anne-baba tutumunun belirgin bir etkisinin olup olmadığının anlaşılmasının Türk yazınında daha sonraki

araştırmalara yön vereceği düşünülmektedir. Alanyazına kuramsal anlamda önemli katkısının olmasının yanı sıra, bu araştırmanın bulgularının klinik uygulamalar sırasında hem değerlendirme hem de müdahale aşamalarında klinisyene farklı bir bakış açısı kazandırabileceği açıktır. Bireyin bağlanma örüntülerinin anne-baba tutumları aracılığıyla kişiliğine etki ettiği varsayımıyla, yapılacak ebeveyn bilinçlendirme çalışmalarının bireyin yakın ilişkilerde gösterdiği kaygı ve kaçınma düzeyini azaltmaya yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Yetişkin bir bireyin psikososyal olgunluk düzeyine bağlanma stilleri ve ebeveynlerinin tutumlarının etkisinin ne derecede olduğu bilgisinin ışığında, birey daha kapsamlı olarak değerlendirilebilir ve buna göre bir terapi stratejisi belirlenebilir.

BÖLÜM II

YÖNTEM

2.1. KATILIMCILAR

Araştırmaya katılımcılar kolay örnekleme yöntemi kullanılarak seçilmiştir. Araştırmanın örneklemi 17-30 yaş aralığında olan, 350'si (%77.4) kadın, 102'si (%22.6) erkek olmak üzere toplam 452 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır (*Ort* = 21.0, *S* = 2.42). Örneklemdeki kadınların yaş ortalaması 20.7 (*S* = 2.08), erkeklerin yaş ortalaması ise 22.1'dir (*S* = 3.12). Katılımcıların yaş dağılımı incelendiğinde, 17-20 yaş aralığında olan 201 (%44.5), 21-25 yaş aralığında olan 227 (%50.2) ve 26-30 yaş aralığında olan 24 (%5.3) katılımcının olduğu görülmektedir. Ankara Üniversitesi (*N* = 139), Kırıkkale Üniversitesi (*N* = 270) ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi (*N* = 43) öğrencilerine, ders veren öğretim üyelerinin izni alınarak, ders saatinin belirli bir bölümünde ölçek bataryası dağıtılmıştır. Çalışmaya katılım kriteri katılımcıların 17-30 yaş aralığında olması ve üniversitede lisans ya da lisansüstü öğrenim görüyor olması şeklinde belirlenmiştir. Çalışmada fakülte bazında bir ayrım yapılmamıştır. Araştırmaya katılan 417 öğrenci lisans, 23 öğrenci yüksek lisans ve 12 öğrenci doktora öğrenimi görmektedir. Başlangıçta katılımcı sayısı 471 iken, ölçeklerdeki soruların önemli bir kısmını gerektiği gibi tamamlamayan 7 ve uç değerlere sahip 12 katılımcı çıkarılarak araştırmaya 452 katılımcının verileri ile devam edilmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 2.1'de belirtilmiştir.

Tablo 2.1 Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler		*Sayı (N)*	*%*
Cinsiyet	**Kadın**	350	77.4
	Erkek	102	22.6
	Toplam	452	100
Yaş	**17-20**	201	44.5
	21-25	227	50.2
	26-30	24	5.3
	Toplam	452	100

2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

2.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ve konuyla ilişkili olabileceği düşünülen bazı değişkenler hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan sorulardan oluşmaktadır. Bu formda yaş, cinsiyet, okul, medeni durum gibi demografik bilgilerin yanı sıra anne ve babasının hayatta olup olmadığı, kişinin ailesinin yanında mı yoksa ailesinden uzakta mı yaşadığı, psikiyatrik bir rahatsızlığı olup olmadığı gibi sorular da bulunmaktadır.

2.2.2. Değiştirilmiş Erikson Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeği (MEPSI)

Rosenthal, Gurney ve Moore (1981) tarafından psikososyal gelişimin ilk altı dönemini (güven, bağımsızlık, girişkenlik, başarı, kimlik ve yakınlık) ölçmek amacıyla geliştirilen Erikson Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeği'nin (EPSI) değiştirilmiş formudur. Değiştirilmiş Erikson Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeği (MEPSI), EPSI'nin maddeleri değiştirilerek ve üretkenlik ve bütünlük dönemlerine ilişkin maddeler eklenerek Darling-Fisher ve Leidy (1988) tarafından oluşturulmuştur. Erikson'un sekiz psikososyal gelişim dönemine ilişkin psikososyal olgunluğu ölçmek için kullanılan ölçek, her bir gelişim dönemi için 10 madde olmak üzere toplam 80 maddeden oluşmaktadır. Güven – güvensizlik alt ölçeği maddeleri 24, 34, 36, 53, 67 10, 18, 28, 40, 44; özerklik – utanç alt ölçeği maddeleri 1, 5, 12, 54, 68 37, 49, 57, 66, 78; girişimcilik – suçluluk alt ölçeği maddeleri 7, 32, 59, 71, 75 11, 15, 22, 23, 65; çalışkanlık – yetersizlik alt ölçeği maddeleri 2, 29, 33, 38, 64 14, 52, 61, 74, 76; kimlik – kimlik karmaşası alt ölçeği maddeleri 8, 13, 16, 17, 41 6, 9, 25, 47, 48; yakınlık – yalıtılmışlık alt ölçeği maddeleri 4, 26, 45, 62, 77 3, 30, 39, 58, 72; üretkenlik – durgunluk alt ölçeği maddeleri 21, 42, 50, 70, 80 27, 43, 60, 63, 69; ve son olarak bütünlük – umutsuzluk alt ölçeği maddeleri 20, 46, 56, 73, 79 19, 31, 35, 51, 55 numaralı maddelerdir. Bir döneme karşılık gelen bu 10 maddeden ilk 5 tanesi olumlu ve sonraki 5 madde ise olumsuz ifadeler içermektedir. Ölçek puanlaması yapılmadan önce olumsuz maddelerin ters puanlanması gerekmektedir. Likert tipi olan ölçekte maddeler 5'li derecelendirme ile puanlanmaktadır (1 = Hiç doğru değil, 5 = Çok doğru). Yüksek puanlar (4-5) başarılı psikososyal olgunluğu ifade eden olumlu özelliklerin baskın olması, düşük puanlar (1-2) ise psikososyal gelişim açısından olumsuz özelliklerin baskın olması şeklinde yorumlanmaktadır.

Ölçeğin Türkçe uyarlaması 2011 yılında Özgüngör ve Acun-Kapıkıran tarafından yürütülmüştür. Bu uyarlama çalışmasına göre ölçeğin alt testleri için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları .72 ile .82 arasında değişmektedir. Bu değerler ölçeğin Darling-Fisher ve Leidy (1988) tarafından belirtilen özgün değerleriyle (.75 ile .85) tutarlıdır. Üniversite öğrencileri için ölçekteki tüm maddelerin iç tutarlılık katsayısı ise .91 olarak bulgulanmıştır. Darling-Fisher ve Leidy (1988) tarafından yürütülen çalışmada tüm maddelerin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ise .97 şeklindedir. EPSI ile karşılaştırıldığında, MEPSI'nin üniversite öğrencilerinin psikososyal gelişim düzeylerini belirlemede yapı ve ölçüt geçerliği bakımından daha güçlü değerlere sahip olduğu ve daha güvenilir bir ölçüm aracı olduğu saptanmıştır (Özgüngör ve Acun-Kapıkıran, 2011).

MEPSI psikososyal gelişim düzeyini ölçen kapsamlı bir ölçek şeklinde geliştirilmesine rağmen, sadece yaş grubuna özgü gelişimsel döneme karşılık gelen alt ölçeklerini kullanan araştırmalar da mevcuttur (Darling-Fisher, 2018). Alt ölçeklere ilişkin güvenirlik ve geçerlik çalışmaları halen devam etmektedir. Psikososyal olgunluk düzeyini ölçmek amacıyla toplam puanın nasıl hesaplandığına dair ölçeği geliştiren Darling-Fisher ve Leidy ile bağlantı kurulmuş ve onların bu konudaki görüşleri alınmıştır. Buna göre, toplam puan 8 alt ölçekten alınan puan ortalamalarının hesaplanmasıyla oluşturulmaktadır. Toplam puan hesaplanırken örneklemin yaş grubundan bağımsız olarak tüm alt ölçekler puana dahil edilmektedir. Yaşa uygun psikososyal dönemin özelliklerini yoğunlukla göstermekle birlikte, bireylerin her psikososyal dönemin elementlerini taşıyabileceği söylenmektedir. Bu çalışmanın amacı doğrultusunda, genç yetişkinlerin genel psikososyal olgunluk düzeyini değerlendirmek amacıyla MEPSI toplam puan kullanılmıştır. Psikososyal gelişim düzeyi değerlendirilirken dönemleri birbirinden ayırmadan hesaplama yapılmıştır. Eldeki çalışmada 17-30 yaş aralığındaki katılımcılar ölçekte yer alan tüm maddeleri yanıtlamış ve 80 madde üzerinden bir toplam puan oluşturulmuştur.

Bu çalışmada da ölçeğin toplam puanı için iç tutarlılık katsayısı .93 olarak bulgulanmıştır. Ölçeğin alt testleri için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları ise .56 (üretkenlik) ile .81 (çalışkanlık) arasında değişmektedir. MEPSI'nin genç yetişkinlerde psikososyal olgunluk düzeyini Erikson'ın kuramı çerçevesinde değerlendirmede kullanılabilecek uygun bir ölçüm aracı olduğu düşünülmektedir.

2.2.3. Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (YİYE)

Yakın İlişkide Yaşantılar Envanteri (YİYE), Brennan, Clark ve Shaver (1998) tarafından geliştirilmiştir ve bağlanmanın iki temel boyutu olan kaygı ve başkalarından kaçınmayı ölçmektedir. Ölçek 18 kaygı ve 18 kaçınma olmak üzere toplam 36 maddeden oluşmaktadır. Ölçekteki bazı maddeler ters kodlanmaktadır. Ölçeğin maddeleri 7'li derecelendirme yöntemine göre cevaplandırılmaktadır (1 = Hiç katılmıyorum, 7 = Tamamen katılıyorum). Kaygı boyutunun toplam puanı oluşturulurken çift sayılı maddelerin ortalamaları, kaçınma için ise tek sayılı maddelerin ortalamaları alınmaktadır. Dört bağlanma stili kaygı ve kaçınma boyutlarının yüksek ve düşük düzeylerine göre belirlenmektedir. Her iki boyuttan da düşük puan alanlar güvenli, her iki boyuttan da yüksek puan alanlar korkulu, kaygı boyutundan yüksek kaçınma boyutundan düşük puan alanlar saplantılı ve kaygı boyutundan düşük kaçınma boyutundan yüksek puan alanlar kayıtsız bağlanma stiline sahiptir. Öncelikle kaygı ve kaçınma boyutları ölçülmekte ve bu iki boyut üzerinde küme analizi kullanılarak dört bağlanma stili oluşturulmaktadır.

Ölçeğin Türk kültürü için güvenirlik ve geçerlik çalışması Sümer (2006b) tarafından yapılmıştır. Diğer bağlanma ölçekleriyle karşılaştırmalı olarak yapılan bu çalışmada, iki boyut üzerinde ölçüm yapan YİYE'nin kategorik ölçümlerden daha yüksek yordama gücüne sahip olduğu belirtilmiştir. Yapılan faktör analizi sonucunda kaygı ve

kaçınma boyutlarının Türk örnekleminde de gözlendiği ve bu iki boyutun yüksek düzeyde Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısına sahip olduğu saptanmıştır (.86 ve .90). Diğer bağlanma ölçeklerine kıyasla YİYE'nin dört kategori modeline uygun olarak bağlanma stillerini daha iyi ayrıştırdığı gösterilmiştir. Özetle yapılan uyarlama çalışması YİYE'nin Türk örnekleminde bağlanmayı ölçmek için güvenilir ve geçerli bir ölçek olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Mevcut çalışmada genç yetişkinlerde bağlanma kaygı ve kaçınma boyutları açısından değerlendirilmiştir. Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayılarının kaygı boyutu için .87 ve kaçınma boyutu için .89 değerinde olduğu ve bunların özgün değerlerle tutarlı olduğu görülmektedir.

2.2.4. Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği (ÇYTÖ)

Sümer ve Güngör (1999a) tarafından bireylerin ebeveynlerinin çocuk yetiştirme tutumlarını sınamak amacıyla geliştirilmiştir. Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği (ÇYTÖ) kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol boyutu ile bu boyutlara göre sınıflandırılan dört temel çocuk yetiştirme stili temelinde oluşturulmuştur (Maccoby ve Martin, 1983; Steinberg ve ark., 1991). Kabul/ilgi boyutu anne-baba tarafından sevilme, kabul görme, ilgilenilme durumunu, sıkı denetim kontrol boyutu ise anne-babaların çocuklarını denetleme, kontrol etme, gözleme durumlarını ölçmektedir. Ölçek kabul/ilgi boyutu 11, sıkı denetim/kontrol boyutu 11 olmak üzere toplamda 22 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte tek rakamlar kabul/ilgi boyutuna, çift rakamlar ise sıkı denetim/kontrol boyutuna ait maddeleri içermektedir. Ayrıca ölçekteki bazı maddeler ters puanlanmaktadır (11, 13, 21). Ölçeğin maddeleri 5 dereceli Likert-tipi ölçek üzerinde değerlendirilmektedir (1 = Hiç doğru değil, 5 = Çok doğru). Ölçeğin aynı maddelerden oluşan anne ve baba formu

bulunmaktadır. İki ebeveyn için ayrı ayrı değerlendirilebileceği gibi, iki formun ortalaması alınarak bir ebeveyn puanı da oluşturulabilir. Ölçek ebeveynlerin kendilerini değerlendirmeleri için değil, bireylerin anne-babalarını düşünerek cevaplandırması için hazırlanmıştır. Anne-baba tutumları kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol boyutlarının düzeylerine göre belirlenmektedir. Her iki boyuttan da yüksek puan alanlar demokratik, her iki boyuttan da düşük puan alanlar ihmalkar, kabul/ilgi boyutundan yüksek denetleme boyutundan düşük puan alanlar hoşgörülü ve kabul/ilgi boyutundan düşük denetleme boyutundan yüksek puan alanlar otoriter olarak kategorilendirilmiştir (Sümer ve Güngör, 1999a).

Sümer ve Güngör (1999a) tarafından yapılan çalışmada faktör analizi sonuçlarına göre modelin iki faktörlü yapısı doğrulanmıştır (kabul/ilgi, sıkı denetim/kontrol). Ayrıca iki faktör için Cronbach Alfa güvenirlik katsayılarının yeterli düzeyde olduğu görülmüştür. Anne ve babadan algılanan kabul/ilgi boyutunun Cronbach Alfa değeri .94, anneden algılanan sıkı denetim/kontrol için bu değer .80 ve babadan algılanan sıkı denetim/kontrol içinse .70 olarak bulunmuştur. Anne ve babaların aynı çocuk yetiştirme stiline sahip olma oranı % 62 olarak belirlenmiştir. Bu oran genel olarak anne ve babaların çocuk yetiştirme stili konusunda farklılaşmadığını ifade etmektedir. Çocuk yetiştirme tutumlarının bağlanma stilleri, benlik özellikleri ve yakın ilişkilerden memnuniyet değişkenleri ile ilişkisi beklenen yönde anlamlı bulunmuştur. Özetle ölçeğin psikometrik özelliklerinin üniversite öğrencilerinin anne-babalarının çocuk yetiştirme tutumlarını değerlendirmek için uygun olduğu görülmüştür (Sümer ve Güngör, 1999a).

Eldeki çalışmada tek bir ebeveyn puanı oluşturmak amacıyla anne ve baba formlarının ortalaması alınmıştır. Böylece anne ve baba için tek bir kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol boyutu oluşturulmuştur. Bu çalışmada Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları anneden algılanan kabul/ilgi için .90, babadan algılanan kabul/ilgi için .94, anneden algılanan sıkı denetim/kontrol için .85 ve babadan algılanan sıkı denetim/kontrol

için .86 değerinde bulunmuştur. Bu değerlerin Sümer ve Güngör (1999a) tarafından yapılan ölçek geliştirme çalışmasında bulunan değerlerle paralel olduğu görülmüştür.

2.3. İŞLEM

Verilerin toplanması için Ankara Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Kırıkkale üniversitesinde öğrenim gören 17-30 yaş aralığındaki öğrencilere tesadüfi örneklem yöntemiyle ulaşılmıştır. Kişisel Bilgi Formu (KBF), Değiştirilmiş Erikson Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeği (MEPSI), Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (YİYE) ve Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği'nden (ÇYTÖ) oluşan ölçek bataryası ders veren öğretim üyelerinin izni alınarak sınıflarda dağıtılmıştır. Ölçek bataryaları sıkılma faktörü ile son doldurulan ölçeklerdeki hata payını en aza indirgemek amacıyla ölçeklerin veriliş sırasının farklı olduğu birkaç form şeklinde oluşturulmuştur. Ölçeklerin açık isimleri yerine kısaltmaları kullanılarak, ölçek adına göre katılımcıların "istendik" profil oluşturma çabasıyla doğru yanıtlamama olasılığı en aza indirgenmeye çalışılmıştır. Uygulama öncesi katılımcılara istedikleri an çalışmayı yarıda bırakıp çıkmakta özgür oldukları, bireysel değerlendirme yapılmayacağı ve araştırma sonuçlarının sadece bilimsel amaçlarla kullanılacağı açık bir şekilde ifade edilmiştir. Ölçek bataryası dağıtılmadan önce gönüllü katılım esasına uygun olarak her bir katılımcının Aydınlatılmış Onam Formu'nu (Bkz. Ek 1) okuması sağlanmış ve katılımcılardan yazılı onam alınmıştır. Katılımcıların ölçek bataryasını tamamlaması yaklaşık olarak 15-20 dakika sürmüştür. Uygulama sonunda eksiksiz tamamlanmayan ölçek formları analize dahil edilmemiştir. Araştırmanın sonucunda elde edilen veriler "SPSS for Windows 20" programı ile analiz edilmiştir. Analizden önce hatalı veriler ayıklanmış, azami sayıdaki kayıp veriler seri ortalamalarıyla değiştirilmiş ve uç değerler veri setinden çıkarılmıştır.

BÖLÜM III

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın amacına yönelik yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları yer almaktadır. Sonuçların sağlıklı ve güvenilir olması adına analizler yapılmadan önce hatalı verilerin temizlenmesi önerilmektedir (Tabachnik ve Fidel, 1996). Bu doğrultuda hatalı girdiler belirlenmiş ve düzeltilmiştir. Katılımcıların boş bıraktığı maddeler tespit edilmiş ve az sayıdaki kayıp değerler maddelerin seri ortalamalarıyla değiştirilmiştir. Ölçeklerin toplam puanları üzerinden yapılan normal dağılım testi ve uç değer analizi sonucunda belirlenen bazı katılımcılar (N = 12) analiz sonuçlarını etkileyeceği için analize dahil edilmemiştir. İstatistik çözümlemeler toplam 452 katılımcının verileri üzerinden hesaplanmıştır.

Verinin analize uygunluğu incelendikten ve gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra öncelikle ölçeklere ve alt boyutlara ait puan ortalamaları ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Daha sonra araştırmada yer alan temel değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Bu çalışmanın yöntem bölümünde de belirtildiği gibi (Bkz. sayfa 48), psikososyal gelişim seviyesini ölçmek için MEPSI toplam puan kullanılmış ve yapılan analizlerde MEPSI alt ölçeklere yer verilmemiştir. Son olarak bağlanma ile psikososyal olgunlaşma arasındaki ilişkide anne-baba tutumuna ait boyutların aracı etkilerini saptamak amacıyla aracı değişkenli regresyon analizi uygulanmıştır.

3.1. Değişkenlere İlişkin Betimleyici Bulgular

Çalışmada kullanılan Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (YİYE), Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği (ÇYTÖ) ve Değiştirilmiş Erikson Psikososyal Dönemler Envanteri (MEPSI) ile bu ölçeklerin alt boyutlarından alınan puanlara ilişkin betimleyici istatistiklere Tablo 3.1'de yer verilmiştir. Ayrıca araştırmanın analizinde kullanılmayan ÇYTÖ algılanan kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol boyutlarında sadece anne ve sadece baba için alınan puanlarla ilgili betimleyici istatistiklere Ek 2'de yer verilmiştir.

Tablo 3.1'de katılımcıların YİYE kaygı ve kaçınma alt boyutlarından, ÇYTÖ kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol alt boyutlarından ve MEPSI'de 8 psikososyal döneme karşılık gelen 8 alt ölçekten aldıkları toplam puanlara ait istatistiksel değerler gösterilmektedir. Buna göre ilk olarak bağlanmada (YİYE) genç yetişkinlerin kaçınma boyutunda (*Ort* = 68.9, *S* = 19.1) kaygıdan (*Ort* = 58.0, *S* = 19.9) daha yüksek puanlar aldığı görülmektedir. Algılanan anne-baba tutumlarının (ÇYTÖ) alt boyutlarından alınan puanlara bakıldığında ise, kabul/ilgi alt boyutunun (*Ort* = 42.1, *S* = 7.46) sıkı denetim/kontrol boyutuna (*Ort* = 27.5, *S* = 7.06) göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Son olarak MEPSI alt ölçeklerinden alınan puanlar incelendiğinde, genç yetişkinlerin aldıkları puanlar büyükten küçüğe doğru şu şekildedir: Girişimcilik (*Ort* = 3.78, *S* = .51), özerklik (*Ort* = 3.71, *S* = .56), çalışkanlık (*Ort* = 3.69, *S* = .60), yakınlık (*Ort* = 3.67, *S* = .53), kimlik (*Ort* = 3.63, *S* = .61), bütünlük (*Ort* = 3.52, *S* = .53), üretkenlik (*Ort* = 3.46, *S* = .49) ve güven (*Ort* = 3.13, *S* = .57). Yüksek puanlar (4-5) dönemdeki olumlu özelliğin baskın olması anlamına gelirken, düşük puanlar (1-2) ise o dönemde olumsuz özelliklerin baskın olmasına işaret etmektedir. Buna göre psikososyal gelişim dönemlerinin hiçbirinde örneklem yüksek puanlara ulaşamamış, ancak 4 puana yaklaşmıştır. Aynı şekilde, örneklemde düşük puanlara sahip bir psikososyal gelişim dönemi olmadığı

görülmektedir. MEPSI alt ölçeklerden alınan puanlar 3.13 (güven) ve 3.78 (girişimcilik) arasındadır.

Tablo 3.1 Betimleyici İstatistikler (*N* = 452)

Değişken		*Ort.*	*S*	*Varyans*	*Ranj*	*Min.*	*Maks.*
YİYE	Kaygı	58.0	19.9	396	95.0	18.0	113
	Kaçınma	68.9	19.1	366	104	18.0	122
ÇYTÖ	Kabul/İlgi	42.1	7.46	55.6	34.5	20.5	55.0
	Denetim/Kontrol	27.5	7.06	49.8	36.5	11.0	47.5
MEPSI*	Güven	3.13	.57	.33	3.30	1.50	4.80
	Özerklik	3.71	.56	.31	2.90	2.10	5.00
	Girişimcilik	3.78	.51	.26	2.90	2.10	5.00
	Çalışkanlık	3.69	.60	.36	3.30	1.70	5.00
	Kimlik	3.63	.61	.37	3.00	1.90	4.90
	Yakınlık	3.67	.53	.28	3.10	1.90	5.00
	Üretkenlik	3.46	.49	.24	2.70	1.90	4.60
	Bütünlük	3.52	.53	.28	3.00	1.90	4. 90
	Toplam Puan	3.57	.42	.18	2.35	2.39	4.74

*Alt ölçeklerin isimleri sırasıyla şu şekildedir: Temel Güvene Karşı Güvensizlik, Özerkliğe Karşı Utanç ve Şüphe, Girişimciliğe Karşı Suçluluk, Çalışkanlığa Karşı Yetersizlik, Kimlik Kazanmaya Karşı Kimlik Karmaşası, Yakınlığa Karşı Yalıtılmışlık, Üretkenliğe Karşı Durgunluk, Bütünlüğe Karşı Umutsuzluk.

3.2. YİYE Alt Ölçekleri, ÇYTÖ Alt Ölçekleri ve MEPSI Toplam Puan Arasındaki İlişkilere Yönelik Bulgular

Araştırmada, YİYE kaygı ve kaçınma bağlanma alt boyutları bağımsız değişken, MEPSI toplam puan (psikososyal olgunluk) bağımlı değişken ve ÇYTÖ kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol alt boyutları aracı değişkenler olarak belirlenmiştir. Bu değişkenler arasındaki ilişkiler Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi ile incelenmiş ve değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları Tablo 3.2'de belirtilmiştir. Ayrıca, araştırmaya dahil edilmeyen anne için ÇYTÖ alt boyutları, baba için ÇYTÖ alt boyutları ve MEPSI alt ölçeklerin de içinde bulunduğu tüm değişkenlere ait korelasyon katsayılarına Ek 3'de yer verilmiştir.

Tablo 3.2 incelendiğinde, YİYE kaygı (r_{452} = -.37, p < .01) ve kaçınma (r_{452} = -.40, p < .01) alt boyutları ile MEPSI toplam puan arasındaki ilişkilerin beklendiği gibi negatif yönde ve anlamlı olduğu görülmektedir. YİYE kaygı boyutu ile ÇYTÖ alt boyutları arasındaki ilişkilere bakıldığında beklendiği gibi, kaygı ve kabul/ilgi alt boyutu arasında negatif yönde ve anlamlı (r_{452} = -.10, p < .05); kaygı ve sıkı denetim/kontrol alt boyutu arasında ise pozitif yönde ve anlamlı (r_{452} = .30, p < .01) bir ilişki olduğu saptanmıştır. YİYE kaçınma boyutu ile ÇYTÖ sıkı/denetim kontrol boyutu arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki varken (r_{452} = .21, p < .01), kaçınma boyutu ile kabul/ilgi boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanamamıştır (r_{452} = -.020, p = .68). Son olarak ÇYTÖ kabul/ilgi (r_{452} = .28, p < .01) ve sıkı denetim/kontrol (r_{452} = -.30, p < .01) alt boyutlarının her ikisinin de psikososyal olgunluğun değerlendirildiği MEPSI toplam puan ile beklenen yönde ve anlamlı korelasyonlar gösterdiği görülmektedir.

Tablo 3.2 Değişkenler Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	1	2	3	4	5
1. YİYE Kaygı	-				
2. YİYE Kaçınma	.05	-			
3. ÇYTÖ Kabul/İlgi	-.10*	-.02	-		
4. ÇYTÖ Sıkı Denetim/Kontrol	.30**	.21**	-.23**	-	
5. MEPSI Toplam Puan (Psikososyal Olgunluk)	-.37**	-.40**	.28**	-.30**	-

*$p < 0.05$, **$p < 0.01$, $N = 452$ (17-30 yaş).

3.3. Aracı Değişken Analizi Bulguları

YİYE bağlanma alt boyutları ve MEPSI toplam puan arasındaki ilişkide ÇYTÖ anne-baba tutumları alt boyutlarının aracı rolü, Preacher ve Hayes (2008) tarafından önerilen Bootstrap yöntemi olan Çoklu Aracılı Model Analizi kullanılarak test edilmiştir (Hayes, 2012). Analizlerin yürütülebilmesi için Preacher ve Hayes (2008) tarafından geliştirilen SPSS makrosu (eklenti) ve PROCESS Multiple Mediation Model 4 kullanılmıştır. Bu çalışmada YİYE alt boyutları olan kaygı ve kaçınma değişkenleri yordayıcı değişken, ÇYTÖ anne-baba tutumu boyutları kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol aracı değişken ve MEPSI toplam puan ise yordanan değişken olarak belirlenmiştir. ÇYTÖ kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol boyutlarının aracı rolleri Baron ve Kenny (1986) tarafından önerilen aracı değişken analizi basamakları göz önünde bulundurularak test

edilmiştir. Buna göre, bir değişkenin aracı rolünün olabilmesi belirtilen dört ölçütü karşılamasına bağlıdır:

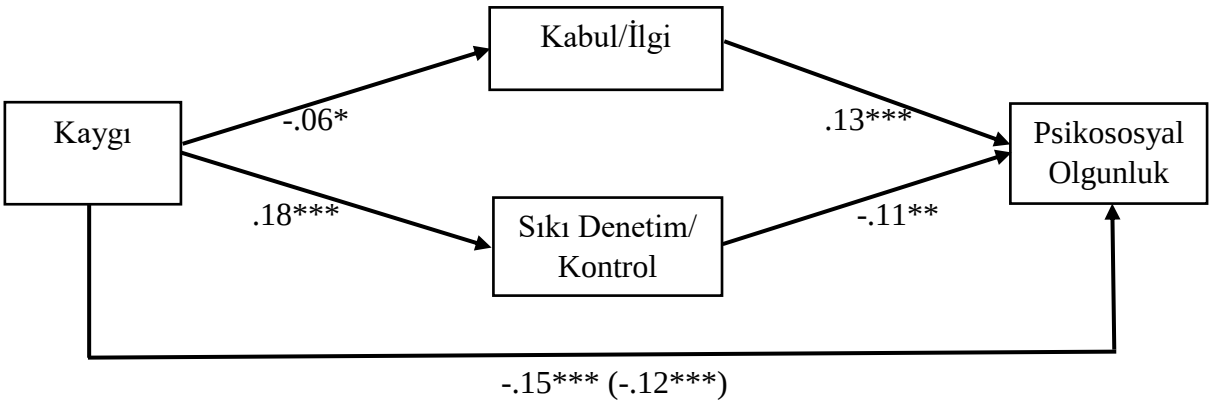
1. Yordayıcı değişkenler YİYE alt boyutları ve yordanan değişken MEPSI toplam puan arasında anlamlı bir ilişki olmalıdır (c yolu).
2. Yordayıcı değişkenler YİYE alt boyutları ile aracı değişkenler ÇYTÖ alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olmalıdır (a yolu).
3. Aracı değişkenler ÇYTÖ alt boyutları ve yordanan değişken MEPSI toplam puan arasında anlamlı bir ilişki olmalıdır (b yolu).
4. Yordayıcı değişken MEPSI toplam puan ile aracı değişkenler ÇYTÖ alt boyutları birlikte modele girdiğinde, yordayıcı ve yordanan değişkenler arasında daha önceden var olan anlamlı ilişki anlamlı olmaktan çıkmalı ya da bu anlamlılık düzeyi azalmalıdır (c' yolu).

Yordayıcı değişken ve aracı değişken eş zamanlı olarak analize girdiğinde yordayıcı ve yordanan arasındaki ilişki anlamlı olmaktan çıkıyorsa tam aracılık, yordayıcı ile yordanan arasındaki ilişkinin anlamlılık düzeyinde azalma görülüyorsa kısmi aracılık olduğu söylenebilir. Elde edilen dolaylı aracılık etkisinin anlamlılığının belirlenebilmesi için tipik güven aralığı (Bias-Corrected ve Accelerated Güven Aralığı-BCa GA) hesaplanmakta ve bu aralıkta sıfırın bulunup bulunmamasına bakılmaktadır (Preacher ve Hayes, 2008). Sıfırın güven aralığı içinde yer almaması, bu dolaylı etkinin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda ilk olarak değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları hesaplanmış ve aralarında anlamlı bir ilişki bulunmayan değişkenler modele dahil edilmemiştir. Tablo 3.2 incelendiğinde YİYE kaçınma boyutu ve ÇYTÖ kabul/ilgi boyutu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Bu bulguya dayanarak, kaçınma ve MEPSI toplam puan arasındaki ilişkide kabul/ilgi boyutunun aracı rolü test

edilmemiştir. Buna göre YİYE kaygı ve kaçınma boyutları ile MEPSI toplam puan (psikososyal olgunluk) arasındaki ilişkide ÇYTÖ kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol alt boyutlarının aracı etkisini test etmek için iki ayrı Bootstrap analizi yürütülmüştür.

İlk adımda YİYE kaygı boyutu ile MEPSI toplam puan (psikososyal olgunluk) arasındaki ilişki üzerinde ÇYTÖ kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol anne-baba tutumu boyutlarının aracı rolü incelenmiştir (Bkz Şekil 3.1).

Şekil 3.1 ÇYTÖ Kabul/İlgi ve Sıkı Denetim/Kontrol Boyutlarının YİYE Kaygı ve MEPSI Toplam Puan (Psikososyal Olgunluk) Arasındaki İlişkide Aracı Rolü *(Şekilde standardize olmayan beta değerlerine yer verilmiştir).*

**p < .05, **p < .01, ***p < .001*

Şekil 3.1 incelendiğinde yordayıcı değişken olan YİYE kaygı boyutunun yordanan değişken olan MEPSI toplam puan üzerinde anlamlı doğrudan etkisinin (B = -.15, t_{450} = -8.35, p < .001) olduğu görülmektedir (c yolu). YİYE kaygı boyutu aynı zamanda, aracı değişkenler olan ÇYTÖ kabul/ilgi (B = -.06, t_{450} = -2.15, p < .05) ve ÇYTÖ sıkı denetim/kontrol (B = .18, t_{450} = 6.58, p < .001) boyutları üzerinde de anlamlı doğrudan etkiye sahiptir (a yolu). Aracı değişkenlerin yordanan değişken olan MEPSI toplam puan üzerindeki etkisine bakıldığında, ÇYTÖ kabul/ilgi (B = .13, t_{448} = 4.93, p <

.001) ve ÇYTÖ sıkı denetim/kontrol (B = -.11, t_{448} = -3.61, p < .01) boyutlarının anlamlı doğrudan etkisinin olduğu gözlenmektedir (b yolu). YİYE kaygı ile aracı değişkenler modele eş zamanlı olarak dahil edildiğinde (c' yolu), YİYE kaygı ile MEPSI toplam puan arasındaki ilişkinin azaldığı, ancak anlamlılık düzeyinin değişmediği görülmektedir (B = -.12, t_{448} = -6.78, p < .001). Buradan elde edilen bulgular doğrultusunda, aracı değişkenler olan ÇYTÖ boyutlarının her ikisinin de YİYE kaygı ve MEPSI toplam puan (psikososyal olgunluk) arasındaki ilişkide kısmi aracılık rolü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca, oluşturulan aşamalı regresyon modelinin geçerlik testine göre tüm modelin anlamlı olduğu ve varyansın %22'sini açıkladığı görülmektedir ($F_{3\text{-}448}$ = 41.3, p < .001, R^2 = .22).

Araştırmada test edilen modellerdeki aracı değişkenlerin dolaylı etkilerinin istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığı 1000 kişilik bootstrap örneklemi üzerinde incelenmiş, tahminler %95 güven aralığında değerlendirilmiş ve sonuçlar Tablo 3.3'te verilmiştir.

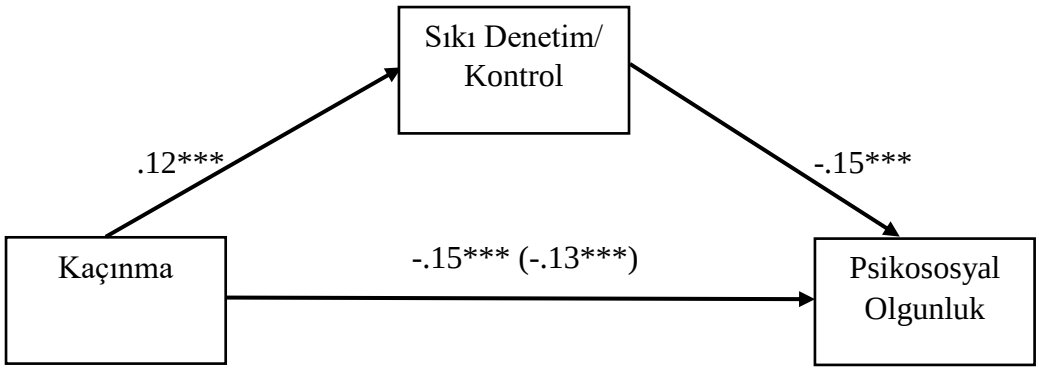
Tablo 3.3 incelendiğinde ÇYTÖ kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol aracı değişkenlerinin toplam dolaylı etkisinin anlamlı olduğu görülmektedir (B = -.027 ve %95 BCa GA [-.048, -.014]). Buna göre ÇYTÖ kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol değişkenleri, YİYE kaygı ve MEPSI toplam puan arasındaki ilişkiye kısmi aracılık etmektedir. Aracı değişkenlerin her biri ayrı olarak ele alındığında ise ÇYTÖ kabul/ilgi (B = -.008 ve %95 BCa GA [-.020, -.001]) ve ÇYTÖ sıkı denetim/kontrol (B = -.019 ve %95 BCa GA [-.034, -.008]) değişkenlerinin kısmi aracılık etkilerinin anlamlı olduğu saptanmıştır.

Tablo 3.3 MEPSI Toplam Puan Üzerindeki Toplam ve Spesifik Dolaylı Etkiler için Nokta Tahminleri ve Bias-Corrected and Accelerated (BCa) Güven Aralıkları (GA)

Değişken	*B*	*Standart Hata (SE)*	*%95 BCa GA*	
			Düşük	*Yüksek*
Kaygı				
Toplam	-.027	.008	-.048	-.014
Kabul/İlgi	-.008	.005	-.020	-.001
Sıkı Denetim/Kontrol	-.019	.006	-.034	-.008
Kaçınma				
Sıkı Denetim/Kontrol	-.018	.006	-.031	-.008

B = standardize olmayan beta katsayısı

İkinci Bootstrap analizinde ise, YİYE'nin diğer boyutu olan kaçınma ve MEPSI toplam puan (psikososyal olgunluk) arasındaki ilişkide ÇYTÖ sıkı/denetim kontrol boyutunun aracı rolü incelenmiştir. Daha önce yapılan korelasyon analizine göre, ÇYTÖ kabul/ilgi boyutunun YİYE kaçınma boyutu ile ilişkisinin istatistiki olarak anlamlı bulunmaması sebebiyle ÇYTÖ kabul/ilgi değişkeninin aracı etkisi test edilmemiştir (Tablo 3.2). Yürütülen çoklu aracılı model analizi sonuçları Şekil 3.2'de yer almaktadır.

Şekil 3.2 ÇYTÖ Sıkı Denetim/Kontrol Boyutunun YİYE Kaçınma ve MEPSI Toplam Puan (Psikososyal Olgunluk) Arasındaki İlişkide Aracı Rolü *(Şekilde standardize olmayan beta değerlerine yer verilmiştir).*

** p < .05, **p < .01, ***p < .001*

Şekil 3.2'den anlaşılacağı gibi yordayıcı değişken olan YİYE kaçınma boyutunun yordanan değişken olan MEPSI toplam puan üzerinde anlamlı doğrudan etkisinin (B = -.15, t_{450} = -9.26, p < .001) olduğu saptanmıştır (c yolu). Ayrıca YİYE kaçınma boyutunun aracı değişken olan ÇYTÖ sıkı denetim/kontrol (B = .12, t_{450} = 4.52, p < .001) boyutu üzerinde de anlamlı doğrudan etkiye sahip olduğu gözlenmektedir (a yolu). Aracı değişken olan ÇYTÖ sıkı denetim/kontrol boyutunun yordanan değişken olan MEPSI toplam puan üzerinde anlamlı doğrudan etkisinin (B = -.15, t_{449} = -5.27, p < .001) olduğu görülmektedir (b yolu). YİYE kaçınma ve aracı değişken aynı anda denkleme girdiğinde (c' yolu), YİYE kaçınma boyutunun MEPSI toplam puan ile ilişkisi azalmış ancak ilişkideki anlamlılık devam etmiştir (B = -.13, t_{449} = -8.22, p < .001). Buradan hareketle aracı değişken olan ÇYTÖ sıkı denetim/kontrol boyutunun, YİYE kaçınma ve MEPSI toplam puan arasındaki ilişkide kısmi aracılık rolü üstlendiği sonucu elde edilmiştir.

Ek olarak, tüm modelin anlamlı olduğu ve varyansın %21'ini açıkladığı bilgisine ulaşılmıştır ($F_{2\text{-}449}$ = 59.3, p < .001, R^2 = .21).

Aracı değişkenin kısmi aracılık etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla 1000 kişilik bootstrap örneklemi kullanılmış ve buna ilişkin bulgular Tablo 3.3'te sunulmuştur. Bu sonuç doğrultusunda, ÇYTÖ sıkı denetim/kontrol aracı değişkeninin dolaylı etkisinin anlamlı olduğu görülmektedir (*B* = -.018 ve %95 BCa GA [-.031, -.008]). Başka bir deyişle, anne-baba tutumu boyutlarından biri olan ÇYTÖ sıkı denetim/kontrol değişkeninin YİYE kaçınma ve MEPSI toplam puan arasındaki ilişkiye kısmi aracılık ettiği söylenebilir.

Tablo 3.4'te görüldüğü gibi, genç yetişkinlerde bağlanma boyutları ve psikososyal olgunluk arasındaki ilişkide anne-baba tutumu boyutlarının kısmi aracılık etkisi olduğu söylenebilir. İlk modelde, YİYE kaygı alt boyutu ile MEPSI toplam puan (psikososyal olgunluk) arasındaki ilişkiye ÇYTÖ'nün kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol alt boyutları kısmi aracılık etmektedir (Bkz Şekil 3.1). Diğer modelde ise, YİYE kaçınma alt boyutu ile MEPSI toplam puan arasındaki ilişkide sadece ÇYTÖ'nün sıkı denetim/kontrol boyutu kısmi aracılık rolü üstlenmektedir (Bkz Şekil 3.2).

Tablo 3.4 Aracı Değişken Analizleri Özet Tablosu

Yordayan Değişkenler: Bağlanma Boyutları	**Aracı Değişkenler: Anne-Baba Tutumu Boyutları**	**Aracı Değişkenin Yordanan Değişken (Psikososyal Olgunluk) Üzerindeki Rolü**
Kaygılı Bağlanma	Kabul/İlgi	Kısmi Aracı
	Sıkı Denetim/Kontrol	Kısmi Aracı
Kaçınmacı Bağlanma	Sıkı Denetim/Kontrol	Kısmi Aracı

BÖLÜM IV

TARTIŞMA

Bu çalışmanın iki temel amacı bulunmaktadır. İlk olarak genç yetişkinlerin bağlanma stilleri, algıladıkları anne-baba tutumları ve psikososyal olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi hedeflenmiştir. İkinci temel amaç ise, genç yetişkinlerde bağlanma stilleri ve psikososyal olgunluk arasındaki ilişkide algılanan anne-baba tutumlarının aracı rolünün incelenmesidir. Araştırmanın bu bölümünde, temel amaçlar doğrultusunda yapılan analizlere ilişkin bulgular alanyazında yer alan araştırmalar ışığında tartışılmıştır. Ayrıca araştırmanın sınırlılıkları ayrıntılı olarak değerlendirilmiş ve bunlar doğrultusunda gelecekteki çalışmalar için önerilere yer verilmiştir.

4.1. Araştırma Değişkenleri ve Psikososyal Olgunluk Arasındaki İlişkiler

Araştırmanın bulgularına göre, Değiştirilmiş Erikson Psikososyal Dönemler Envanteri (MEPSI) toplam puan üzerinden değerlendirilen genel psikososyal olgunluk düzeyi ile araştırmaya dahil edilen diğer tüm değişkenler arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır.

İlk olarak, bağlanmanın Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (YİYE) alt ölçekleriyle ölçülen kaygılı ve kaçınmacı bağlanma stilleri ile psikososyal olgunlaşma düzeyi arasında negatif yönde ve anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Bağlanmanın kaygı boyutu bireyin ilişkilerde kendi benliğine ilişkin olumsuz algısını, kaçınma boyutu ise bireyin başkalarına yönelik olumsuz algısını ifade etmektedir (Bowlby, 1973).

Bireylerin kaygılı bağlanma düzeyi arttıkça ya da bir başka deyişle benlik algısı olumsuzlaştıkça psikososyal olgunluk düzeyinde azalma görülmektedir. Aynı şekilde, ilişkilerde başkalarına ilişkin olumsuz algı ile tanımlanan kaçınmacı bağlanma puanı yükseldikçe psikososyal gelişim düzeyinin düştüğü görülmektedir. Türkiye'de üniversite öğrencileri örneklemi üzerinde yapılan benzer bir çalışmada da, öğrencilerin güvenli bağlanma düzeyi ile psikososyal işlevselliği arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur (Kurt, 2010). Bu araştırmada da güvensiz bağlanma stilleri olarak tanımlanan kaygılı ve kaçınmacı bağlanmanın psikososyal olgunluk düzeyiyle ilişkisinin negatif yönde ve anlamlı oluşu, Kurt'un (2010) çalışmasının bulgularıyla paralellik göstermektedir. Yaptığımız çalışmada kaygılı bağlanma ve psikososyal olgunluk arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki bulgulanmıştır. Bu bulgu ise kayıtsız bağlanma (düşük kaygı, yüksek kaçınma) stiline sahip ergenlerin psikososyal gelişim dönemleri açısından diğer bağlanma stillerine göre daha yüksek düzeyde kazanım gösterdiklerinin saptandığı Arslan (2008) araştırma bulgularını desteklemektedir.

Psikososyal işlevsellik ve bağlanma üzerine yurtdışında yapılan benzer çalışmalar incelendiğinde, güvensiz bağlanmaya sahip bireylerin daha yüksek düzeyde sosyal yalnızlık bildirdikleri (DiTommaso ve ark., 2002; Kerns ve ark., 1996) ve daha düşük sosyal beceriye sahip oldukları (DiTommaso ve ark., 2002), çeşitli alanlarda daha düşük öz-yeterlik algısı (Kerns ve ark., 1996) ve özgüvene (Simons, Paternite ve Shore, 2001) sahip oldukları görülmüştür. Psikososyal gelişim kişiliğin birçok boyutunu kapsamaktadır. Dolayısıyla, kişiliğin bazı bileşenleri ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkileri inceleyen bu araştırmalar ve mevcut çalışmanın bulgularının aynı doğrultuda olduğu söylenebilir. Psikososyal gelişimin önemli bir boyutu olan kimlik kazanımı ve bağlanma arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda ise mevcut çalışmayla paralel olarak, güvensiz bağlanan bireylerin daha çok kimlik bocalaması yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır (Birgi, 2010; Zimmermann ve Becker-Stoll, 2002). Türkiye'de ve yurt dışında

araştırmanın konusuyla birebir örtüşen ve psikososyal gelişimi Erikson'un bakış açısıyla inceleyen çalışmaların azlığı nedeniyle, psikososyal gelişimin içinde sayılabilecek sosyal beceri, kimlik kazanımı gibi değişkenleri inceleyen araştırmalar da bu bölümde tartışılmıştır. Özetle, mevcut çalışmayla ulaşılan "kaygılı ve kaçınmacı bağlanma stilleri ile psikososyal olgunluk düzeyi arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu" bulgusunun, alanyazındaki benzer araştırmalarla karşılaştırıldığında tutarlı olduğu görülmektedir. Bağlanma stillerinin bireyin psikososyal gelişimini etkileyebileceği bulgusunun ruh sağlığı alanında gerek değerlendirme gerekse müdahale aşamalarında klinisyene yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

İkinci olarak psikososyal olgunluk ile Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği (ÇYTÖ) tarafından değerlendirilen anne-baba tutumu boyutlarının ilişkisi incelendiğinde, kabul/ilgi ile pozitif yönde, sıkı denetim/kontrol ile negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Yayınlara bakıldığında, anne-baba tutumu boyutları ve Erikson'un bakış açısından psikososyal gelişim ilişkisini inceleyen ve mevcut çalışmayla doğrudan paralellik gösteren bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Bu nedenle mevcut çalışma, anne-baba tutumu ve kişiliğin çeşitli boyutlarının ilişkisini inceleyen çalışmalarla karşılaştırılmıştır. Üniversite öğrencilerinde psikososyal gelişim düzeyi arttıkça anne-babadan algılanan kabul/ilgi artış göstermekte ve anne-babadan algılanan sıkı/denetim/kontrol azalmaktadır. Psikososyal gelişimin içinde yer alabilecek bazı değişkenleri inceleyen bir çalışmada da, üniversite öğrencilerinde akademik yeterlik, sosyal onay, zihinsel yetenek, aile ilişkileri ve bütünsel özdeğer ile kabul/ilgi pozitif yönde ilişkili; akademik yeterlik ve romantik ilişkiler ile sıkı/denetim kontrol negatif yönde ilişkili bulunmuştur (Yılmaz, 2001). Bilir ve Dabanlı'nın (1981) çalışmasında ise ebeveynleri kabul edici bir tutum sergileyen bireylerin sosyal gelişiminin ilgisiz, tutarsız ve otoriter ailelerin çocuklarına göre istatistiksel olarak daha yüksek olduğu saptanmıştır. Alanyazın incelendiğinde, algılanan anne ve baba kabulünün bireyin genel psikolojik

uyumunu anlamlı olarak yordadığını bulgulayan araştırmalar olduğu görülmektedir (Erkman ve Rohner, 2006; Varan, Rohner ve Eryüksel, 2008). Anne-babadan algılanan sıkı/denetim kontrol değişkeninin bireylerin benlik saygısı ile negatif yönde ve kaygı düzeyi ile pozitif yönde anlamlı olduğu sonucuna ulaşan araştırmalar mevcuttur (Evrengöl, Canat ve Köker, 1992; Sümer ve Güngör, 1999a). Görüldüğü gibi, mevcut çalışmanın ortaya koyduğu psikososyal olgunluk ile kabul/ilgi ilişkisinin pozitif ve sıkı denetim/kontrol ilişkinin negatif yönde anlamlı oluşu alanyazındaki benzer araştırmalarla paralellik göstermektedir. Genel olarak alanyazında, kabul edici ve demokratik olan anne-babaların bireye etkisinin olumlu; baskı, disiplin ve aşırı koruyuculuk içeren anne-baba tutumlarının bireydeki etkisinin ise olumsuz olduğu görülmektedir (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010).

Optimum çocuk yetiştirme tutumu olarak görülen demokratik tutumda hem kabul/ilgi hem de sıkı denetim/kontrol yüksek düzeydedir (Baumrind, 1991). Mevcut çalışmada anne-babanın tutumunda sıkı denetim/kontrol arttıkça psikososyal olgunlaşma puanının azalması, anne-baba tutumlarının kuramsal altyapısıyla çelişmektedir. Bu durumun beliren yetişkinlik döneminde anne ve baba kontrolünün genç yetişkinler tarafından negatif algılanmasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca anne kontrolü kavramının davranışsal ve psikolojik kontrol şeklinde ayrılarak psikososyal uyum ile ilişkisinin incelendiği bir çalışmada, davranışsal kontrol ergenlerde yüksek benlik saygısı ve okul başarısı ile ilişkilendirilirken, psikolojik kontrol ise davranış problemleri ve düşük benlik saygısı ile ilişkilendirilmektedir (Kındap, Sayıl ve Kumru, 2008). Buradan hareketle, ileride bu konuda yapılacak araştırmalarda anne-baba kontrolü kavramının davranışsal ve psikolojik kontrol kategorileri altında incelenmesinin araştırmanın sonuçları açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

Benlik saygısı ile anne-baba tutumu ilişkisini inceleyen birçok çalışmada, demokratik anne-baba tutumuna sahip ebeveynlerin çocuklarında otoriter, izin

verici/hoşgörülü ve izin verici/ihmalkar ebeveynlerin çocuklarına göre benlik saygısı anlamlı olarak daha yüksektir (Filiz, 2011; Güven, 1996; Haktanır ve Baran, 1998; Sezer ve Oğuz, 2010; Tunç ve Tezer, 2006). Dolayısıyla, anne-babadan algılanan kabul/ilgi ve denetim/kontrolün birlikte yüksek oluşu, yüksek benlik saygısı ile ilişkilendirilmekte ve bu durum mevcut çalışmanın bulgularıyla aynı doğrultuda gözükmemektedir. Aynı şekilde ergenlerde yapılan başka bir çalışma da, aile kabul ve kontrolünün her ikisinin de bireyin psikososyal uyumu ile olumlu yönde anlamlı bir ilişkisinin olduğunu ortaya koymaktadır (Kurdek ve Fine, 1994). Annenin kontrol davranışı arttıkça üniversite öğrencilerinde olumsuz psikolojik belirtilerin görülme sıklığının azaldığını saptayan bir çalışma da mevcuttur (Karadayı, 1992). Karabeyeser (2013) tarafından yapılan araştırmada ise demokratik anne-baba tutumuna sahip üniversite öğrencilerinin diğerleriyle daha olumlu ilişkiler kurabildiği, çevresel hakimiyet, kendini kabul, bireysel gelişim ve yaşam amacı düzeylerinin daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Görüldüğü gibi, alanyazında psikososyal gelişim ve anne-baba tutumu boyutları arasındaki ilişkiyi inceleyen benzer çalışmalar olmakla birlikte, çelişkili sonuçlar içeren araştırmalar da bulunmaktadır. Ebeveyn tutumlarının bireyin psikososyal olgunluğu üzerinde önemli etkisi olduğu bulgusunun klinik psikoloji yazınına katkı sağladığı düşünülmektedir.

4.2. Bağlanma Stilleri ile Psikososyal Olgunluk Arasındaki İlişkide Aracı Değişkenlerin Rolleri

Tablo 3.4'te görüldüğü gibi, kaygılı bağlanma ve psikososyal olgunluk arasındaki ilişkiye kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol boyutlarının kısmi aracılık; kaçınmacı bağlanma ve psikososyal olgunluk arasındaki ilişkiye ise sıkı denetim/kontrol boyutunun

kısmi aracılık etkisi bulunmaktadır. Belirtilen bu aracı değişken rolleri ilgili alanyazın bilgileri çerçevesinde değerlendirilecektir.

4.2.1. Kaygılı Bağlanma ile Psikososyal Olgunluk Arasındaki İlişkide Anne-Baba Tutumunun Aracı Rolü

Yapılan aracı değişken analizlerinde, kaygılı bağlanma ile psikososyal olgunluk arasındaki ilişkide anne-baba tutumu alt boyutları olan kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol değişkenlerinin kısmi aracılık etkileri olduğu görülmektedir. İlgili yayınlar incelendiğinde, doğrudan bu değişkenlerin ilişkisini araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Mevcut bulgulara bakıldığında, genç yetişkinlerde güvensiz bağlanma stili olan kaygılı bağlanma puanı arttıkça, psikososyal gelişim düzeyi puanında azalma olduğu görülmektedir. Buna göre kaygılı bağlanan, yani kendine yönelik yüksek düzeyde olumsuz algıya sahip, bireylerin psikososyal olgunlaşma düzeylerinin de yaşlarından beklenen düzeyden daha düşük olduğu söylenebilir. Bağlanma sisteminin amacı kişinin kendini güvende hissedebilmesidir (Bowlby, 1973). Kendini güvende hissetmeyen birey çevreyi keşfetme ve öğrenme gibi başka görevlere odaklanamamakta, gelişimi sekteye uğrayabilmektedir (Mikulincer ve Shaver, 2007). Yakın ilişkilerde yüksek bağlanma kaygısına sahip bu bireyler, içsel çalışma modeline göre kendilerini değersiz görmekte, düşük özgüvene ve başkalarından onay alma ihtiyacına sahip olabilmektedirler (Bowlby, 1973). Bu özelliklerin bireyde kendine yönelik yetersizlik duygusu oluşturabileceği ve kişilik gelişimine olumsuz yönde etki edeceği düşünülmektedir. Dolayısıyla, mevcut çalışmanın yüksek düzeyde kaygılı bağlanma ve düşük düzeyde psikososyal olgunlaşmayı ilişkilendirmesi beklenen bir sonuçtur. Bu sonuç, klinik uygulamalarda

bireyin bağlanma örüntülerinin incelenerek değerlendirmeye katkıda bulunmasını ve olası kişilik gelişimi sorunlarının kaynağına ilişkin fikir sahibi olunmasını sağlayabilir.

Önceki bölümlerde yer verildiği gibi, ebeveynlerle kurulan bağlanma örüntüleri ve anne-baba tutumlarının birbiriyle yakından ilişkilendirildiği bilinmektedir. Yüksek düzeyde bağlanma kaygısına sahip bireylerin anne-babalarıyla olan etkileşimlerinin onların psikososyal gelişim düzeyine etki edebileceği düşünülmektedir. Korelasyon analizi bulgularına göre, genç yetişkinlerde anne-babadan algılanan kabul/ilgi arttıkça bağlanma kaygısı azalmakta, anne-babadan algılanan sıkı denetim/kontrol arttıkça da bağlanma kaygısı artış göstermektedir. Alanyazında da bağlanma stilleri ve anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin anlamlı olduğunu ortaya koyan birçok araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmalara bir örnek olarak, Sümer'in (1999a) araştırmasında düşük kaygı ve düşük kaçınma ile tanımlanan güvenli bağlanmanın kabul/ilgi ile pozitif, sıkı denetim/kontrol ile negatif yönde anlamlı bir ilişkisinin olduğu saptanmıştır. Bu durumda mevcut çalışmayla paralel olarak, bağlanma kaygısı kabul/ilgi ile olumsuz, sıkı/denetim kontrol ile olumlu bir ilişkiye sahiptir. Bu çerçeveden hareketle, kaygılı bağlanma ile psikososyal olgunluk arasındaki ilişkiye anne-baba tutumu boyutları olan kabul/ilgi ve sıkı/denetim kontrol değişkenlerinin aracılık etmesi tahmin edilebilir bir sonuçtur. Yayınlar incelendiğinde, kaygılı bağlanmanın psikososyal gelişimi yordayıcılığı üzerinde anne-baba tutumunun aracı etkisini inceleyen, yurt içinde ya da yurt dışında yapılmış herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Kaygılı bağlanma puanı yüksek olan bireylerin düşük özsaygıya, terkedilme ve reddedilme korkusuna sahip oluşu (Mikulincer ve Shaver, 2007), onların psikososyal gelişimini olumsuz etkilerken anne-babalarının kabul edici tutum ve davranışları bu etkiyi azaltabilir. Yakın ilişkilerinde yüksek bağlanma kaygısı gösteren bireylerin psikososyal gelişim düzeylerinde azalma gözlenmektedir. Anne-babadan algılanan kabul edici, ilgi ve

sevgi gösteren tutum ve davranışlar yüksek bağlanma kaygısına sahip bireyin psikososyal gelişimi için koruyucu bir faktör olarak görülebilir.

Ayrıca, yüksek bağlanma kaygısı ile azalma gösteren genç yetişkinlerin psikososyal gelişim düzeyi, anne-babanın denetleme ve kontrol davranışı ile daha fazla engellenebilir. Kaygılı bağlanan bireyin anne-babadan algıladığı yüksek düzeyde sıkı denetim/kontrol tutumunun bireyin psikososyal olarak olgunlaşmasına olumsuz yönde bir katkısının olduğu söylenebilir.

Mevcut çalışmanın regresyon modelinin açıkladığı toplam varyans %22 değerinde seyretmektedir. Bu durum, anne-baba tutumunun aracılık rolü üstlendiği kaygılı bağlanmanın psikososyal gelişimi yordamasında çoklu etmenler olduğunu ifade etmekte ve gelecekte bu konuda yapılacak çalışmalara ışık tutmaktadır.

4.2.2. Kaçınmacı Bağlanma ile Psikososyal Olgunluk Arasındaki İlişkide Anne-Baba Tutumunun Aracı Rolü

Kaçınmacı bağlanma ile psikososyal olgunluk arasındaki ilişkide anne-baba tutumu alt boyutu olan sıkı denetim/kontrol değişkeninin kısmi aracılık etkisi olduğu yapılan aracı değişken analizlerinde görülmektedir. Anne-baba tutumunun diğer alt boyutu olan kabul/ilgi ile kaçınmacı bağlanma arasında anlamlı bir ilişki bulunmaması nedeniyle, kabul/ilgi değişkeni modele dahil edilmemiştir. Güvensiz bağlanma stilleri olarak bilinen kaygılı ve kaçınmacı bağlanma arasındaki temel fark kaygılı bağlanan bireylerin ilişki kurabilmesi ve kaçınmacı bağlananların ilişki kurmaktan uzak durmasıdır (Ergin, 2009). Kaçınmacı bağlanan bireyin anne-babadan gelen kabul, ilgi ve sıcaklığı da reddetmesi ve onlarla yakın bir ilişki içerisine girmekten kaçınması mümkün

olabilmektedir. Kaçınmacı bağlanan bireylerin diğer insanlara karşı olumsuz bakış açısına, onlara güvenmeme eğilimine ve eleştiri korkusuna sahip olduğu bilinmektedir (Hazan ve Shaver, 1987; Mikulincer ve Shaver, 2007). Yüksek kaçınmaya sahip bireylerin anne-babanın denetleyici ve kontrol edici davranışlarını yine olumsuz olarak algılıyor olma olasılığının, araştırmada saptanan kaçınma boyutu ile algılanan sıkı/denetim kontrol arasındaki olumlu yöndeki anlamlı ilişkiye yol açtığı düşünülebilir. Alanyazına bakıldığında, psikososyal olgunluğu kaçınmacı bağlanma ve anne-baba tutumu arasındaki ilişki çerçevesinde ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırma sonuçları incelendiğinde, genç yetişkinlerde kaçınmacı bağlanma puanı yükseldikçe, psikososyal olgunluk düzeyinde düşüş olduğu görülmektedir. Kaçınmacı bağlanmaya sahip bireyler başka insanların güvenilmez ve reddedici olduğuna yönelik olumsuz algıya, saplantılı özgüvene, yakınlıktan kaçma eğilimine sahiptirler ve genelde işleri tek başlarına yapmaya çalışmaktadırlar (Hazan ve Shaver, 1987; Mikulincer ve Shaver, 2007). Bu durum onların başkalarından gelecek yardımı geri çevirmelerine, sosyal becerilerinin azalmasına ve iletişim kanallarının kapanmasına sebep olarak, onların psikososyal anlamda gelişmelerini engelleyebilir. Bu açıdan bakıldığında, kaçınmacı bağlanma ve psikososyal gelişim arasındaki negatif bağıntı muhtemel bir bulgudur.

Eldeki çalışmada, yakın ilişkilerde yüksek kaçınmaya sahip genç yetişkinlerin ebeveynleriyle ilişkilerinin onların psikososyal olgunluk düzeylerine olumlu ya da olumsuz katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Alanyazında kaçınmacı bağlanma ve sıkı denetim/kontrol arasındaki pozitif yönde anlamlı ilişkiyi doğrulayan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Alanyazında kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol değişkenlerinin birlikte yükselmesiyle oluşan demokratik anne-baba tutumu ile kaygı ve kaçınma boyutlarının düşük düzeylerinin kesişmesi olan güvenli bağlanma stili ilişkilendirilmektedir (Belsky ve Cassidy, 1994; Mahasneh, 2013; Main, Kaplan ve Cassidy, 1985). Daha önce bahsedildiği gibi, kaçınma ve sıkı denetim/kontrol arasındaki olumlu yönde anlamlı ilişki,

beliren yetişkinlik döneminde olan gençlerin ebeveynlerinin sıkı denetim/kontrol tutumunu hayatlarına müdahale edilmesi ve özgürlüklerini kısıtlayıcı bir davranış biçimi olarak algılamaları sonucu oluşmuş olabilir. Bu açıdan bakıldığında, kaçınmacı bağlanma ile psikososyal gelişim arasındaki negatif yöndeki anlamlı ilişkiye anne-baba tutumu sıkı denetim/kontrol boyutunun aracılık etmesi öngörülebilir.

Yüksek kaçınmaya sahip olan bireyin diğerleriyle temasa geçmeyi reddetme, dış dünyayı kötü olarak yorumlama ve kendisini dış dünyadan gelecek zararlara karşı korumaya alma durumu (Ergin, 2009), onun psikososyal olarak olgunlaşmasını olumsuz etkilerken anne-babanın sıkı/denetim kontrol tutumu da bu etkiyi arttırıcı özellikte olabilir. Yakın ilişkilerinde yüksek düzeyde kaçınma gösteren bireyin anne-babadan da algıladığı denetleme ve kontrol tutumu ile birlikte psikososyal anlamda gelişimi engelleniyor olabilir.

Ayrıca, bu modelin açıkladığı toplam varyansın %21 değerinde olması, algılanan sıkı/denetim kontrolün kısmi aracılık ettiği kaçınmacı bağlanmanın psikososyal gelişimi yordamasında çoklu etmenler olduğunu göstermekte ve bundan sonra yapılacak çalışmaların kapsamının genişletilmesinin uygun olduğunu düşündürmektedir.

4.3. Araştırmanın Klinik Doğurguları

Bu araştırmada, bağlanma stilleri ve anne-baba tutumlarının genç yetişkinlerde psikososyal olgunluğun yordanmasında belirgin katkılarının olduğu saptanmıştır. Ayrıca, bağlanma stilleri ve psikososyal olgunluk arasındaki ilişkide anne-baba tutumlarının kısmi aracılık rolü üstlendiği gözlemlenmiştir.

Araştırmadan elde edilen bu bulgular ışığında, genç yetişkinlerin psikososyal gelişimini değerlendiren ruh sağlığı uzmanlarının bireylerin bağlanma stilleri ve anne-baba tutumlarını da incelemelerinin önemi vurgulanmıştır. Böylece, klinisyenlerin bireylerin kişilik gelişiminde yaşanan sorunların kaynağına ilişkin daha kapsamlı bir bakış açısına sahip olmaları mümkün olacaktır. Eldeki bulguların özellikle, psikososyal işlevselliği yaşına göre beklenenin altında olan bireylerde bağlanma stillerinin ve ebeveyn tutumlarının araştırılmasının psikoterapide değerlendirme aşamasına katkı sağlayacağı ve çoklu etmenlere odaklanmayı sağlayarak terapiye yön vereceği düşünülmektedir. Psikoterapi ya da psikolojik danışma uygulamalarında, psikososyal gelişimi sekteye uğramış bireylerin yakın ilişkilerdeki tarzını belirlemek amacıyla bağlanma stillerinin incelenmesi yardımcı olacaktır. Ayrıca bu bireylerin anne-babalarıyla ilişkisi değerlendirilip, bu ilişkiyi güçlendirmeye yönelik yapılacak eğitim, bilgilendirme çalışmaları gibi müdahaleler yoluyla psikososyal olgunlaşma sürecine olumlu katkı sağlanabilir. Bu doğrultuda mevcut araştırmanın ruh sağlığı alanında çalışan profesyonellere önemli katkıları olabileceği düşünülmektedir. Özetle, bu çalışmanın sonuçları genç yetişkinlerin psikososyal anlamda olgunlaşmasına etki edebilecek faktörlerin belirlenmesi ve klinik uygulamalarda çoklu etmenlere odaklanılması açısından yararlı olabilecek ipuçları sağlamaktadır.

Ulusal ve uluslararası yayınlara bakıldığında, genç yetişkinlerde psikososyal gelişimin bağlanma stilleri ve anne-baba tutumları da göz önüne alınarak bir model içerisinde incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak bulguların alanyazındaki modelde yer alan değişkenleri inceleyen araştırmalarla paralel olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, mevcut çalışma bağlanma stilleri ile psikososyal olgunluk arasındaki ilişkinin anne-baba tutumları da göz önünde bulundurularak incelendiği ilk araştırma olma özelliğine sahiptir. Araştırmanın psikososyal gelişime yönelik alanyazına

katkıda bulunacağı, ileride yapılacak çalışmalara kaynak oluşturabileceği ve klinik uygulamalarda yararlı ipuçları sağlayacağı düşünülmektedir.

4.4. Sınırlılıklar ve Öneriler

Mevcut araştırma bulgularının alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmesine karşın, göz önünde bulundurulması gereken birtakım sınırlılıkları da mevcuttur. İlk olarak örneklem grubunun çoğunlukla Ankara ve Kırıkkale'deki üniversite öğrencilerinden oluşması ve daha geniş bir örneklemle çalışılamaması elde edilen bulguların genellenebilirliğini kısıtlamaktadır. Psikososyal olgunluk, bağlanma stilleri ve anne-baba tutumları değişkenleriyle yapılacak çalışmalarda başka illere ve üniversitelere ait heterojen gruplardan veri toplanması ve cinsiyet, yaş gibi demografik değişkenler açısından eşit dağılımlı bir örneklemle çalışılması daha yararlı olacaktır. Ek olarak, bu değişkenlerin yapılacak çalışmalarda farklı gelişimsel dönemlerde ve farklı yaş gruplarında olan katılımcılarla incelenmesi, karşılaştırmalı sonuçlar sunacak ve alanyazına katkıda bulunacaktır.

Mevcut araştırmanın kullandığı aracı değişkenli regresyon analizinin boyutlar üzerinden daha doğru sonuçlar vermesi nedeniyle, hem bağlanma stilleri hem de anne-baba tutumları boyutlar üzerinden incelenmiştir. Bağlanmada boyut düzeyinde yapılan ölçümlerin kategori düzeyindeki ölçümlere göre yordama gücünün daha yüksek olması nedeniyle analizlerin boyut düzeyinde yapılması önerilmektedir (Sümer, 2006b). Bağlanmanın kaygı ve kaçınma, anne-baba tutumlarının ise kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol boyutları değerlendirilmiştir. Bu boyutların düşük ve yüksek düzeylerinin kesişmesiyle oluşturulacak dört bağlanma stiline ve dört anne-baba

tutumuna sahip gruplar gelecek araştırmalarda kullanılabilir. Bu şekilde yapılacak olan kategorik incelemenin de alanyazına önemli katkısı olacaktır.

Araştırmanın yöntemine yönelik bir diğer sınırlılık da, veri toplama araçlarının özbildirime dayalı olması nedeniyle katılımcıların savunmacı tarzı ve kendilerini daha iyi gösterme eğilimi sonucunda yanıtlarda yanlılık olabileceğidir. Daha sonra yapılacak çalışmalarda yalnızca özbildirim ölçeklerinin değil, görüşme tekniklerinin de kullanılması yararlı olacaktır. Örneğin farklı bağlanma stillerine sahip olanlar arasından tesadüfi seçilen katılımcılarla nitel görüşmeler yapılabilir. Dahası, araştırmanın veri toplama aşaması tek kaynaktan alınan bilgilerle sınırlandırılmıştır. Anne-baba tutumlarını değerlendirirken sadece öğrenciden ebeveynleri hakkında bilgi alınmış, anne-baba araştırmaya dahil edilmemiştir. Bu durumun yanlılık oluşturmaması amacıyla gelecek çalışmalarda birçok kaynaktan bilgi alınması önerilmektedir. Son olarak, kullanılan ölçeklerdeki toplam madde sayısının fazla olması katılımcıların dikkatinin dağılmasına ve motivasyonunun düşmesine sebep olarak sınırlılık oluşturabilir. Gelecekte yapılacak araştırmalarda bahsedilen tüm bu durumların göz önünde bulundurulması önerilmektedir.

ÖZET

Bu çalışmada genç yetişkinlerin bağlanma stilleri ve psikososyal olgunluk düzeyi arasındaki ilişkide anne-baba tutumu değişkeninin aracı rolü incelenmiştir. Araştırmanın örneklemi basit rastlantısal örnekleme yöntemi kullanılarak ulaşılan 17-30 yaş aralığında (*Ort* = 21.0, *S* = 2.42) 452 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır (350 K, 102 E). Katılımcıların genel psikososyal olgunlaşma düzeyini ölçmek amacıyla Değiştirilmiş Erikson Psikososyal Dönemler Envanteri (MEPSI), bağlanma stillerini belirleyebilmek amacıyla Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (YİYE) ve son olarak algıladıkları anne-baba tutumlarını değerlendirebilmek amacıyla da Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği (ÇYTÖ) kullanılmıştır. Araştırmada, YİYE kaygılı ve kaçınmacı bağlanma alt boyutları bağımsız değişkenler, MEPSI toplam puan (psikososyal olgunluk) bağımlı değişken ve ÇYTÖ anne-baba tutumu boyutları olan kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol aracı değişkenler olarak belirlenmiştir. İlk adımda ölçekler arası Pearson korelasyon katsayıları hesaplanmış ve aralarında anlamlı bir ilişki bulunmayan değişkenler modele dahil edilmemiştir. İkinci olarak, araştırmada öne sürülen hipotezler doğrultusunda aracı değişkenli regresyon analizi yürütülmüştür. Araştırma sonuçları, katılımcıların psikososyal olgunluk düzeyi ile diğer tüm değişkenler arasında anlamlı ilişkiler olduğunu göstermektedir. Kaygılı bağlanma ile psikososyal olgunluk arasındaki ilişkide anne-baba tutumunun kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol boyutları kısmi aracılık rolü üstlenmiştir. Kaçınmacı bağlanma ve psikososyal olgunluk arasındaki ilişkiye ise sıkı denetim/kontrol alt boyutunun kısmi aracılık ettiği görülmüştür. Özetle, genç yetişkinlerde bağlanma stillerinin psikososyal olgunluğu yordayıcılığı üzerinde algılanan anne-baba tutumlarının aracılık etkisinin olduğu saptanmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular, ilgili alanyazın ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: psikososyal olgunluk, bağlanma stilleri, kaygılı bağlanma, kaçınmacı bağlanma, anne-baba tutumları.

ABSTRACT

The aim of the present study was to investigate the relationship between attachment styles and psychosocial maturation levels of young adults through the mediator role of perceived parental attitudes. The sample of the study consisted of 452 university students (350 F, 102 M), aged between 17 and 30 (X = 21.0, S = 2.42). Modified Erikson Psychosocial Stages Inventory, the Experiences in Close Relationships Inventory and Parenting Styles Quastionnaire were used to measure psychosocial maturation levels, attachment styles and parental attitudes respectively. The statistical analysis indicated that, the correlations between psychosocial development levels and all subscales were statistically significant. Regression analysis revealed that parental warmth and control partially mediated the relationship between anxious attachment style and psychosocial maturation; while parental control partially mediated between avoidant attachment style and psychosocial maturation. To sum up, the results indicate that perceived parental attitudes have a partial mediator role in the relationship between attachment styles and psychosocial maturation levels of young adults. The implications and the future directions of the findings are discussed in the light of the relevant literature.

Keywords: psychosocial maturation, attachment styles, anxious, avoidant, parental attitudes.

KAYNAKÇA

Adams, G. R., Berzonsky, M. D. ve Keating, L. (2006). Psychosocial resources in first-year university students: The role of identity processes and social relationships. *Journal of Youth and Adolescence,* 35, 81-91.

Adams, G. R., Ryan, B. A. ve Keating, L. (2000). Family relationships, academic environments, and psychosocial development during the university experience: A longitudinal investigation. *Journal of Adolescent Research, 15,* 1, 99-122.

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall S. (1978). *Patterns Of Attachment: A Psychological Study Of The Strange Situation.* Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Ainsworth, M. D. S. (1989). Attachment beyond infancy. *American Psychologist,* 44, 709-716.

Ainsworth, M. D. ve Bowlby, J. (1991). An ethological approach to personality development. *American Psychologist, 46,* 4, 333-341.

Akar, A. (2012). *Üniversite öğrencilerinin kimlik statüleri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi.* Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Akman, Y. (2007). Identity status of Turkish university students in relation to their evaluation of family problems. *Social Behavior and Personality, 35* (1), 79-88.

Allen, J. P., Hauser, S. T., Bell, K. T. ve O'Connor, T. G. (1994). Longitudinal assesment of autonomy and relatedness in adolescent family interactions as predictors of adolescent ego development and self esteem. *Child Development,* 65, 179-194.

Arı, R. (2005). *Gelişim ve Öğrenme.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Arı, R., Üre, Ö. ve Yılmaz, H. (1998). *Gelişim ve Öğrenme.* Konya: Mikro Yayınları.

Armsden, G. C. ve Greenberg, M. T. (1987). The inventory of parent and peer attachment: Individual differences and their relationship to psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence,* 16, 427–454.

Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *Am Psychol, 55*, 469-480.

Arnett, J. J. (2004). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties.* New York: Oxford University Press.

Arseth, A. K., Kroger, J., Martinussen, M. ve Bakken, G. (2009). Intimacy status, attachment, separation-individuation patterns, and identity status in female university students. *Journal of Social and Personal Relationships, 26* (5), 697-712. doi: 10.1177/0265407509347927

Arslan, E. (2008). *Bağlanma stilleri açısından ergenlerde Erikson'un psikososyal gelişim dönemleri ve ego kimlik süreçlerinin incelenmesi* (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Atak, H. (2011). Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: Kuramsal bir değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry, 3*, 1, 163-213.

Baron, R. M. ve Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal ofPersonality and Social Psychology, 51* (6), 1173.

Bartholomew, K. (1990). Avoidance of intimacy: An attachment perspective. *Journal of Social and Personal Relationships*, 7, 147-178.

Bartholomew, K. ve Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four category model. *Journal of Personality and Social Psychology,* 61, 226-244.

Bartholomew, K. ve Shaver, P. R. (1998). Methods of assessing adult attachment. J. A. Simpson ve W. S. Rholes, (Ed.), *Attachment theory and close relationships* içinde (22-45). New York: Guilford Press.

Bauminger, N., Finzi-Dottan, R., Chason, S. ve Har-Even, D. (2008). Intimacy in adolescent friendship: The roles of attachment, coherence, and self-disclosure. *Journal of Social and Personal Relationships*, 25, 409–428.

Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development.*

Baumrind, D. (1968). Effects of authoritative control on child behavior. *Child Development,* 37, 887-907.

Baumrind, D. (1971). Harmonious parents and their preschool children. *Developmental Psychology*, *4* (1), 99-102.

Baumrind, D. (1978). Parental disciplinary patterns and social competence in children. *Youth and Society, 9* (3), 239.

Baumrind, D (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance abuse. *Journal of Early adolescence, 11*, 56–94.

Baumrind, D. (1989). Rearing competent children. In W. Damon (Ed.) *Child development today and tomorrow* (pp. 349-378). San Francisco: Jossey-Boss.

Baumrind, D. (2013). Authoritative parenting revisited: History and current status. In R. E. Larzelere, A. S. Morris ve A. W. Harrist (Eds.) *Authoritative parenting: Synthesizing nurturance and discipline for optimal child development* (pp. 11-34). Washington, DC: American Psychological Association Press. doi:10.1037/13948-002

Baumrind, D., Larzelere, R. E. ve Owens, E. B. (2010). Effects of preschool parents' power assertive patterns and practices on adolescent development. *Parenting: Science and Practice, 10,* 157-201. doi:10.1080/15295190903290790

Bayrak, R. (2009). *Bağlanma tarzları, kendilik algısı ve başa çıkma yöntemleri bağlamında algılanan stres faktörleri ve stres belirtileri: Üniversite öğrencileri üzerinde uygulamalı bir çalışma.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kara Harp Okulu, Ankara.

Berzonsky, M. D. ve Kuk, L. S. (2000). Identity status, identity processing style, and the transition to university. *Journal of Adolescent Research, 15* (1), 81–98.

Berzonsky, M. D. ve Kuk, L. S. (2005). Identity style, psychological maturity, and academic performance. *Personality and Individual Differences,* 39, 235-247.

Bibi, F., Chahudary, A., G., Awan, E. A. ve Tariq, B. (2013). Contribution of parenting styles in life domain of children. *IOSR Journal of Humanities and Social Sciences, 12* (2), 91- 95.

Bilir, Ş. ve Dabanlı, D. (1981). Ergenlik çağındakinin sosyal gelişimine aile tutumlarının etkisinin araştırılması. *Sağlık Dergisi,* 55, 213-229.

Birgi, F. (2010). *Üniversite öğrencilerinde kimlik ve bağlanma.* Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Volume 2. Separation.* New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1979). *The Making and Breaking of Affectional Bonds.* London: Tavistock.

Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Volume 3. Loss.* New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1982). *Attachment and Loss: Volume 1. Attachment* (2. Basım). NewYork: Basic Books.

Brennan, K. A., Clark, C. L. ve Shaver, P. R. (1998). Self-report measurement of adult attachment: An integrative overview. In J. A. Simpsonand W. S. Rholes (Eds.), *Attachment theory and close relationships* (pp. 46-76). New York: Guilford Press.

Brennan, K. A., ve Morris, K. A. (1997). Attachment styles, self-esteem, and patterns of feedback seeking from romantic partners. *Personality And Social Psychology Bulletin,* 23, 23-31.

Bretherton, I., Golby, B. ve Cho, E. (1997). Attachment and the transmission of values. In J. E. Grusec, & L. Kuczynski (Eds.), *Parenting and children's internalization of values: A handbook of contemporary theory* (pp. 103–134). New York: Wiley.

Burger, J. M. (2006). *Kişilik.* (Çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Collins, N. L. ve Read, S. J. (1990). Adult Attachment, Working Models, and Relationship Quality in Dating Couples. *Journal of Personality And Social Psychology, 58,* 644-663.

Çakır, S. ve Aydın, G. (2005). Parental attitudes and ego identity status of Turkish adolescents. *Adolescence, 40* (160), 847-859.

Dalkılıç, M. (2006). *Lise öğrencilerinin ana-baba ve ergen ilişkilerinde algıladıkları problem çözme ve iletişim becerilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi.* Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Darling-Fisher, C. S. (2018). Application of the modified Erikson psychosocial stage inventory: 25 years in review. *Western Journal of Nursing Research, 0,* 1–28.

Darling-Fisher, C. S. ve Leidy, N. K. (1988). Measuring Eriksonian development in the adult: The modified Erikson psychosocial stage inventory. *Psychological Reports,* 62, 747–754.

Darling, N. ve Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin, 113* (3), 487-496.

Deniz, M. E., Hamarta, E., ve Arı, R. (2005). An investigation of social skills and loneliness levels of university students with respect to their attachment styles in a sample of Turkish students. *Social Behavior and Personality,* 33, 19 -32.

Dereboy, I. F. (1993). *Kimlik bocalaması, Anlamak, Tanımak, Ele Almak.* Malatya: Özmert Ofset.

DiTommaso, E., Branen-Mcnulty, C., Ross, L. ve Burgess, M. (2002). Attachment styles, social skills and loneliness in young adults. *Personality And Individual Differences,* 33, 1-10.

Doğan, A. ve Cebioğlu, S. (2011). Beliren yetişkinlik. *Türk Psikoloji Yazıları, 14* (28), 11-21.

Elkind, D. (1978). *Erik Erikson: İnsanda gelişimin sekiz evresi.* (A. Dönmez, Çev.) Dialoque, 11, 1, 3-13.

Erdem, Ş. ve Kabasakal, Z. (2015). Psikolojik iyi olma ve yetişkin bağlanma boyutları. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 4* (1), 82-90.

Ergin, B. E. (2009). *Kişilerarası problem çözme davranışı, yetişkinlerdeki bağlanma biçimleri ve psikolojik rahatsızlık belirtileri arasındaki ilişkiler.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ergün, H. (2008). *14-18 Yaş arası ergenler ve ebeveynlerinde aleksitimik özellikler, ebeveyn tutumları, bağlanma ve bağımlılık.* Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society*. New York: Penguin.

Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York: W. W. Norton & Company, Inc.

Erikson, E. H. (1980). *Identity and life cycle*. New York: W. W. Norton & Company, Inc.

Erkman, F. ve Rohner, R. P. (2006). Youths' perceptions of corporal punishment, parental acceptance, and psychological adjustment in a Turkish metropolis. *Cross-Cultural Research, 40* (3), 250-267.

Evrengöl, A., Canat, S. ve Köker, A. S. (1992). Tıp Fakültesi öğrencilerinde psikolojik özellikler ve anne-baba tutumları arasındaki ilişkiler. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, 45* (3), 499-506.

Filiz, Z. (2011). Determining the parenting styles of university students through discriminant analysis and evaluating its relationship with self esteem. *Journal of Theory and Practice in Education, 7* (1), 124-141.

Fraley, R. C. ve Shaver, P. R. (2000). Adult Romantic Attachment: Theoretical Developments, Emerging Controversies, and Unanswered Questions. *Review of General Psychology, 4* (2), 132-154.

Gazeloğlu, C. (2000). *İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin psiko-sosyal gelişimine ana baba tutumunun etkisinin incelenmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Grabill, C. M. ve Kerns, K. A. (2000). Attachment style and intimacy in friendship. *Personal Relationships,* 7, 363–378.

Güven, A. (1996). Farklı eğitim programı izleyen öğrencilerde algılanan ana-baba, öğretmen tutumlarının benlik kavramına etkisi. Y. Topsever ve M. Göregenli, (Ed.), *VIII. Ulusal Psikolojisi Kongresi bilimsel çalışmaları* içinde (149-164). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Haktanır, G. ve Baran, G. (1998). Gençlerin benlik saygısı düzeyleri ile anne baba tutumlarını algılamalarının incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 5* (3), 134-141.

Hamarta, E. (2004). Bağlanma teorisi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14* (1), 53-66.

Hayes, A. F. (2012). PROCESS: A versatile computational tool for observed variable mediation, moderation, and conditional process modeling [White paper]. Retrieved from http://www.afhayes.com/public/process2012.pdf

Hazan, C. ve Shaver, P. R. (1987). Conceptualizing romantic love as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology,* 52, 511-524.

Hazan, C. ve Shaver, P. R. (1990). Love and work: An attachment-theoretical perspective. *Journal of Personality and Social Psychology,* 59, 270–280.

Heaven, P. ve Ciarrochi, J. (2008). Parental style, gender and the development of hope and self-esteem. *European Journal of Personality,* 22, 707-724.

Holden, G. W. ve Edwards, L. E. (1989). Parental attitudes towards child rearing: Instruments, issues and implications. *Psychological Bulletin,* 106, 29-58.

Karabeyeser, M. (2013). *Üniversite öğrencilerinin anne-baba tutumları ve stresli yaşam olaylarına göre psikolojik iyi oluşu*. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Karadayı, F. (1992). Ailenin bazı sosyoekonomik nitelikleri, anababa ile ilişkiler ve anababa tutum algısının üniversite gençlerinin olumsuz psikolojik belirtilerine etkisi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1* (8), 81-106.

Kart, N. M. (2002). Yetişkin bağlanma stillerinin bazı bilişsel süreçlerle bağlantısı: Sağlık personeliyle yapılan bir çalışma. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Kaufmann, D., Gesten, E., Santa Lucia, R. C., Salcedo, O., Rendina-Gobioff, G. ve Gadd, R. (2000). The relationship between parenting Style and children's adjustment: The parents' perspective. *Journal of Child and Family Studies, 9* (2), 231-245.

Kerns, K. A., Klepac, L. ve Cole, A. (1996). Peer relationships and preadolescents' perceptions of security in the child-mother relationship. *Developmental Psychology*, 32, 457–466.

Keskin, G. ve Çam, O. (2008). Ergenlerin ruhsal durumları ve anne baba tutumları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi,* 9, 139-147.

Kındap, Y., Sayıl, M. ve Kumru, A. (2008). Anneden algılanan kontrolün niteliği ile ergenin psikososyal uyumu ve arkadaşlıkları arasındaki ilişkiler: Benlik değerinin aracı rolü. *Türk Psikoloji Dergisi, 23* (61), 92-107.

Kim, E., Cain, K., ve Mccubbin, M. (2006). Maternal and paternal parenting, acculturation, and young adolescents' psychological adjustment in Korean American families. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing, 19* (3), 112.

Kroger, J. (1985). Separation-individuation and ego identity status in New Zealand university students. *Journal of Youth and Adolescence,* 14, 133-147.

Kurdek, L. A. ve Fine, M. A. (1994). Family acceptence and family control as predictors of adjusment in young adolescents: Linear, curvlinear or interactive effects. *Child Development,* 65, 1137-1146.

Kurt, D. (2010). *Algılanan psikolojik kontrol ile gencin psikososyal işlevselliği arasındaki İlişkiler: Kişilerarası güven ihtiyacı ve güvenli bağlanmanın rolü.* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Lamborn, S. D., Mounts, N. S., Steinberg, L. ve Dornbusch, S. M. (1991). Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development, 62*, 1049-1065.

Lapsley, D. K., Rice, K. G. ve FitzGerald, D. P. (1990). Adolescent attachment, identity and adjustment to college: Implications for the continuity of adaptation hypothesis. *Journal of Counselling and Development,* 68, 561-565.

Maccoby, E. E. (1984). Socialization and developmental change. *Child Development,* 55, 317-328.

Maccoby, E. (2002). Parenting effects: Issues and controverties. J. G. Borkowski, L. S. Ramey ve M. Bristol-Power, (Ed.), *Parenting and the child's world: Influences on academic, intellectual and social-emotional development* içinde (35-46). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc

Maccoby, E. E. ve Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent child interaction. In P. H. Mussen (Ed.) ve E. M. Hetherington (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology: Socialization, personality, and social development* (4th ed., pp. 1-101). New York: Wiley.

Mahasneh, A. M., AL-Zoubi, Z. H., Batayenh, O. T. ve Jawarneh, M. S. (2013), The relationship between parenting styles and adult attachment styles from Jordan university students. *International Journal of Social Science, 3*, 6, 1431-1441.

Main, M. (1990). Cross-cultural studies of attachment organization: Recent studies, changing methodologies, and the concept of conditional strategies. *Human Development, 33*, 48–61.

Main, M., Kaplan, N. ve Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation. *Monographs of the Society for Research in Child Development,* 50 (1-2, Serial No. 219), 66-104.

Marcia, J. E. (1976). Identity six years after: A follow-up study. *Journal of Youth and Adolescence*, 5, 145-160.

Marcia, J. (1989). Identity and intervention. *Journal of Adolesance,* 12, 401-410.

Mayseless, O. ve Scharf, M. (2007). Adolescent's attachment representations and their capacity for intimacy in close relationships. *Journal of Research on Adolescence*, 17, 23-50.

Mikulincer, M., Florian, V. ve Tolmacz, R. (1990). Attachment styles and fear of personal death: A case of effect regulation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58 (2), 273-280.

Mikulincer, M. ve Shaver, P. R. (2007). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change.* New York: Guilford Press.

Mikulincer, M., Shaver, P. R. ve Pereg, D. (2003). Attachment theory and affect regulation: the dynamics, development, and cognitive consequences of attachment-related strategies. *Motivation and Emotion, 27* (2), 77-102.

Miller, P. H. (2008). *Gelişim Psikolojisi Kuramları*. (Çeviren: Z. Gültekin) İmge Kitabevi Yayınları, 202-227.

Morsümbül, Ü. (2005). *Ergenlikte kimlik statülerinin bağlanma stilleri, cinsiyet ve eğitim düzeyi açısından incelenmesi.* Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Morsümbül, Ü., ve Tümen, B., (2008). Ergenlik döneminde kimlik ve bağlanma ilişkileri: kimlik statüleri ve bağlanma stilleri üzerinden bir inceleme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 15* (1).

Öğrenci sayıları özet tablosu 2016-2017. (2017, 04 28). Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi: https://istatistik.yok.gov.tr/yuksekogretimIstatistikleri/2017/2017_T1.pdf adresinden alındı

Özbay, Y. (2003). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi.* Trabzon: İber Matbaacılık

Özgüngör, S. ve Acun-Kapıkıran, N. (2011). Erikson'un psikososyal gelişim dönemleri ölçeklerinin Türk kültürüne uygunluğunun karşılaştırmalı olarak incelenmesi: Ön bulgular. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4* (36), 114-126.

Parmaksız, R. H. (2008). *Beliren Yetişkinlikte Kültürel Etkinliklere Katılım*. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Pielage, S. B., Luteijn, F. ve Arrindell, W. A. (2005). Adult attachment, intimacy and psychological distress in a clinical and community sample. *Clinical Psychology and Psychotherapy,* 12, 455–464.

Preacher, K. J. ve Hayes, A. F. (2008). Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. *Behavior Research Methods, 40* (3), 879-891.

Reich, W. A. ve Siegel, H. I. (2002). Attachment ego identity development and exploratory interest in university students. *Asian Journal of Social Psychology,* 5, 125-134.

Rice, K. G. (1990). Attachment in adolescence: A narrative and meta-analitic rewiew. *Journal of Youth and Adolescence,* 19, 511-538.

Rosenthal, D. A., Gurney, R. M. ve Moore, S. M. (1981). From trust to intimacy: A new inventory. *Journal of Youth and Adolescence, 10* (6), 525-537.

Sezer, Ö. ve Oğuz, V. (2010). Üniversite öğrencilerinde kendilerini değerlendirmelerinin ana baba tutumları ve bazı sosyo demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 18,* 3, 743-758.

Simons, K. J., Paternite, C. E. ve Shore, C. (2001). Quality of parent/adolescent attachment and aggression in young adolescents. *Journal of Early Adolescence, 21*, 2, 182-203.

Steinberg, L., Elmen, J. ve Mounts, N. (1989). Authoritative parenting, psychosocial maturity and academic success among adolescents to antisocial peer pressure. *Child Development*, 60, 1424-1436.

Steinberg, L., Lamborn, S. D. ve Darling, N. (1994). Over-time changes in adjustment and competence among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development*, 65, 754-770.

Steinberg, L., Lamborn, S. D., Dornbush, S. ve Darling, N. (1992). Impact of parenting practices on adolescent achievement: Authoritative parenting, school involvement and encouragement to succeed. *Child Development,* 63, 1266-1281.

Steinberg, L., Mounts, N. S., Lamborn, S. D. ve Dornbusch, S. M. (1991). Authoritative parenting and adolescent adjustment across varied ecological niches. *Journal of Research on Adolescence, 1,* 19-36.

Sülek Şanlı, G. (2015). *Üniversite öğrencilerinin psikososyal gelişim düzeyinin üniversiteye uyumla ilişkisi.* Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Sümer, N. (2006a). Ergenlikte ebeveyn tutum ve davranışlarının bağlanma kaygısındaki rolü. *Hacettepe Üniversitesi 11. Ergen Günleri*. Ankara.

Sümer, N. (2006b). Yetişkin bağlanma ölçeklerinin kategoriler ve boyutlar düzeyinde karşılaştırılması. *Türk Psikoloji Dergisi,* 21, 1-22.

Sümer, N. ve Cozzarelli, C. (1994). *Attachment style differences in ego identity status and self concept.* Paper presented at the 66th Annual Convention of the Midwestern Psychological Association Chicago, II.

Sümer, N., Gündoğdu Aktürk, E. ve Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye'de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları, 13* (25), 42-59.

Sümer, N. ve Güngör, D. (1999a). Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi, 14* (44), 35-58.

Sümer, N. ve Güngör, D. (1999b). Yetişkin bağlanma stilleri ölçeklerinin Türk örneklemi üzerinde psikometrik değerlendirmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi, 14* (43), 71-106.

Tafarodi, R. W., Wild, N. ve Ho, C. (2010). Parental authority, nurturance, and two-dimensional self- esteem. *Scandinavian Journal of Psychology, 51* (4), 294-303.

Tunç, A. ve Tezer, E. (2006). Çocuk yetiştirme stilleri ve benlik saygısı arasındaki ilişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3* (25), 37-44.

Varan, A., Rohner, R. P. ve Eryuksel, G. (2008). Intimate partner acceptance, parental acceptance in childhood, and psychological adjustment among Turkish adults in ongoing attachment relationship. *Cross-Cultural Research,* 42, 46-56.

Yaka, A. İ. (2011). *Bağlanma, erken döneme yönelik şemalar, öz-yönetim ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkiler.* Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yavuzer, H. (2000). *Ana-baba ve çocuk.* 13. Baskı., Remzi Kitabevi, 262 s., İstanbul.

Yılmaz, A. (2001). Eşler arasındaki uyum, anne-baba tutumu ve benlik algısı arasındaki ilişkilerin gelişimsel olarak incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi, 16* (47), 1-2.

Zimmermann, P. ve Becker–Stoll, F. (2002). Stability of attachment representations during adolescence: the influence of ego–identity status. *Journal Of Adolescence*, 25, 107-124.

Weiss, L. H. ve Schwarz, J. C. (1996). The relationship between parenting types and older adolescents' personality, academic achievement, adjustment, and substance use. *Child Development, 67* (5), 2101-2114.

Whiteman, S. D., McHale S. M., ve Crouter, A. C. (2011). Family relationships from adolescence to early adulthood: Changes in the family system following firstborns' leaving home. *J Res Adolesc., 21* (2), 461–474. doi:10.1111/j.1532-7795.2010.0063.x.

Willemsen, E. ve Marcel, K. (2017). Attachment 101 for attorneys: Implications for infant placement decisions. http://www.scu.edu/ethics/publications/other/lawreview/attachment101.html (Accessed at 22.9.2017)

Qazi, T. (2009). Parenting styles; Locus of control and self efficacy: A correlational study. *Revista Costarricense de Psicologia, 28* (41), 75-84.

EKLER

EK 1. Aydınlatılmış Onam Formu

Aydınlatılmış Onam Formu

Araştırmanın adı: Genç Yetişkinlerde Bağlanma Stillerinin Psiko-Sosyal Olgunluğu Yordayıcılığı Üzerinde Anne-Baba Tutumunun Aracı Etkisi

Sayın gönüllü,
Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı kapsamında planlanmış olan yukarıda adı yazılı araştırmaya katılmak üzere davet edilmiş bulunuyorsunuz. Bu araştırmada yer almayı kabul etmeden önce, araştırmanın ne amaçla yapılmak istendiğini anlamanız ve kararınızı bu bilgilendirme çerçevesinde özgürce vermeniz gerekmektedir. Aşağıdaki bilgileri lütfen dikkatlice okuyunuz, sorularınız olursa sorunuz ve açık yanıtlar isteyiniz.
Bu çalışma, Ankara Üniversitesi Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Nilhan SEZGİN ve Ankara Üniversitesi Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı öğrencisi Banu Çiçek AKBAŞ tarafından yürütülmektedir. Çalışmanın amacı, bağlanma stilinizi, sosyal olgunluk düzeyinizi ve ebeveynlerinizin size karşı tutumunu belirlemektir. Araştırmaya, 17-30 yaş aralığında üniversite öğrencilerinin katılımı uygundur. Bu araştırma için 500 gönüllü katılımcıya ulaşılması hedeflenmektedir. Katılımcılardan bazı anketleri doldurmaları istenmektedir. Araştırmayı tamamlamak için gereken süre yaklaşık olarak 20 dakikadır. Anketlerde yer alan maddeler rahatsızlık verici içerikte değildir. Katılım sırasında anket maddelerinden ya da başka bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz cevaplamayı yarıda bırakma konusunda serbestsiniz. Lütfen anketteki her maddeyi yanıtladığınızdan emin olun ve soruları gerçek düşüncelerinizi yansıtacak şekilde yanıtlayın. Soruların doğru ya da yanlış bir yanıtı yoktur, soruları içtenlikle yanıtlamanız çalışmanın devamı için çok önemlidir.
Bu araştırmada yer almak tümüyle sizin isteğinize bağlıdır. Araştırmada yer almayı reddedebilirsiniz ya da başladıktan sonra yarıda bırakabilirsiniz. Bu araştırmanın sonuçları bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Araştırmadan çekilmeniz ya da araştırmacı tarafından araştırmadan çıkarılmanız halinde, sizle ilgili veriler kullanılmayacaktır. Ancak veriler bir kez anonimleştikten sonra araştırmadan çekilmeniz mümkün olmayacaktır. Sizden elde edilen tüm bilgiler gizli tutulacak, araştırma yayınlandığında da varsa kimlik bilgilerinizin gizliliği korunacaktır.
"Yukarıda yer alan ve araştırmaya başlanmadan önce gönüllülere verilmesi gereken bilgileri içeren metni okudum. Eksik kaldığını düşündüğüm konularda sorularımı araştırmacılara sordum ve doyurucu yanıtlar aldım. Yazılı ve sözlü olarak tarafıma sunulan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anladığım kanısındayım. Çalışmaya katılmayı isteyip istemediğim konusunda karar vermem için yeterince zaman tanındı.
Bu koşullar altında, araştırma kapsamında elde edilen şahsıma ait bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını, gizlilik kurallarına uyulmak kaydıyla sunulmasını ve yayınlanmasını, hiçbir baskı ve zorlama altında kalmaksızın, kendi özgür irademle kabul ettiğimi beyan ederim."

İmza/Tarih	İmza/Tarih
Katılımcının adı/soyadı	Araştırmacının adı/soyadı

EK 2. ÇYTÖ Anne ve Baba Formlarından Alınan Puanlara İlişkin Betimleyici İstatistikler

Değişken		*Ort.*	*S*	*Varyans*	*Ranj*	*Min.*	*Maks.*
ÇYTÖ Kabul/İlgi	Anne	45.1	7.58	57.4	42	13	55
	Baba	39.1	10.8	116	44	11	55
	Ortalama	42.1	7.46	55.6	34.5	20.5	55.0
ÇYTÖ Denetim/ Kontrol	Anne	28.1	8.09	65.5	43	11	54
	Baba	26.8	8.87	78.7	44	11	55
	Ortalama	27.5	7.06	49.8	36.5	11.0	47.5

EK 3. Değişkenlere Ait Korelasyon Katsayıları Tablosu

		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.
	1. Yaş	1																	
YİYE	2. Kaygı	-.08	1																
	3. Kaçınma	-.22**	.05	1															
ÇYTÖ	4. Anne Kabul/İlgi	-.10*	-.09*	-.02	1														
	5. Anne Denetim/Kontrol	-.10*	.32**	.11*	-.33**	1													
	6. Baba Kabul/İlgi	-.05	-.07	-.01	.30**	-.09	1												
	7. Baba Denetim/Kontrol	-.06	.18**	.23**	-.03	.38**	-.20**	1											
	8. Ortalama Kabul/İlgi	-.08	-.10*	-.02	.72**	-.23**	.87**	-.16**	1										
	9. Ortalama Denetim/Kontrol	-.09*	.29**	.21**	-.21**	.81**	-.18**	.85**	-.23**	1									
MEPSI	10. Güven	.16**	-.24**	-.31**	,08	-.18**	.20**	-.24**	.18**	-.25**	1								
	11. Özerklik	.20**	-.39**	-.28**	.16**	-.20**	.13**	-.19**	.17**	-.24**	.46**	1							
	12. Girişimcilik	.11*	-.36**	-.20**	.18**	-.17**	.12**	-.18**	.18**	-.21**	.37**	.66**	1						
	13. Çalışkanlık	.15**	-.23**	-.26**	.18**	-.17**	.17**	-.18**	.22**	-.21**	.41**	.62**	.68**	1					
	14. Kimlik	.12**	-.33**	-.29**	.22**	-.22**	.22**	-.18**	.27**	-.24**	.51**	.68**	.55**	.61**	1				
	15. Yakınlık	.17**	-.12**	-.55**	.15**	-.14**	.17**	-.21**	.20**	-.22**	.44**	.45**	.37**	.38**	.46**	1			
	16. Üretkenlik	.15**	-.25**	-.31**	.13**	-.16**	.15**	-.14**	.17**	-.18**	.43**	.63**	.56**	.62**	.64**	.43**	1		
	17. Bütünlük	.07	-.31**	-.25**	.17**	-.21**	.29**	-.24**	.30**	-.28**	.57**	.60**	.54**	.51**	.60**	.43**	.53**	1	
	18. Toplam Puan	.18**	-.37**	-.40**	.21**	-.24**	.24**	-.26**	.28**	-.30**	.69**	.83**	.77**	.79**	.83**	.65**	.78**	.78**	1